

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AZERBAYCAN'IN YABANCI YATIRIM POTANSİYELİNİN SEKTÖREL
AÇIDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Altun YASİNLİ

İşletme Anabilim Dalı

İşletme Yönetimi Programı

Tez Danışmanı : Doçent Dr. Erginbay UĞURLU

Mayıs 2018

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AZERBAYCAN'IN YABANCI YATIRIM POTANSİYELİNİN SEKTÖREL
AÇIDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Altun YASİNLİ

(Y1412.040029)

İşletme Anabilim Dalı
İşletme Yönetimi Programı

Tez Danışmanı : Doçent Dr. Erginbay UĞURLU

Mayıs 2018

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi

Enstitümüz İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı Y1412.040029 numaralı öğrencisi **Altun YASINLI**'nın “**AZERBAYCAN’IN YABANCI YATIRIM POTANSİYELİNİN SEKTÖREL AÇIDAN İNCELENMESİ**” adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 29.03.2018 tarih ve 2018/10 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **BASARILI** ile Tezli Yüksek Lisans tezi olarak **KABUL** edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi :14/05/2018

1)Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erginbay UĞURLU

2) Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Beyhan Hilal YASLIDAĞ

3) Jüri Üyesi : Doç. Dr. Tevfik Mesut EREN

Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu form **imzalanacaktır**. Aksi halde geçersizdir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “AZERBAYCAN’IN YABANCI YATIRIM POTANSİYELİNİN SEKTÖREL AÇIDAN İNCELENMESİ” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim (Mayıs, 2018).

Altun YASİNLİ

ÖNSÖZ

Vatandaşı olduğum Azerbaycan 'ın yabancı yatırım potansiyelinin incelenmesi hakkında hazırladığım bu çalışmamda bana hep yön veren, tez çalışmamın başlangıcından sonuna kadar her bir aşamasında yardımlarını, görüşlerini ve desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen çok değerli tez danışmanım Doç. Dr. Erginbay Uğurlu 'ya sonsuz teşekkür ve minnettarlığı bir borç bilirim.

Araştırmam boyunca hep yanımda olan, değerli zamanından ayırarak gerekli yardımlarını esirgemeyen yakın dostum Sirac Süleyman 'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs 2018

Altun YASİNLİ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
ABSTRACT	xix
1 GİRİŞ	1
2 YABANCI YATIRIMLAR, TÜRLERİ, EKONOMİK ETKİLERİ	3
2.1 Doğrudan Yabancı Yatırım Nedir	3
2.1.1 Doğrudan yabancı yatırımların çeşitleri	4
2.1.2 Doğrudan yabancı yatırımda karar verme süreci	6
2.2 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Hakkında Teoriler.....	7
2.3 Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyici Faktörler	9
2.3.1 Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının genel ekonomik etkileri.....	11
2.3.2 Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler.....	13
2.3.3 Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisi.....	14
2.4 Portföy Yatırımları	15
3 AZERBAIJAN EKONOMİSİ	17
3.1 Coğrafi Yapısı ve Nüfusu	17
3.2 Gayri Safı Yurtiçi Hasıla	17
3.2.1 Enflasyon	19
3.2.2 Döviz kuru	19
3.2.3 İstihdam	21
3.2.4 Devlet bütçesi	22
3.2.5 Dış ticaret.....	24
3.3 Azerbaycan Ekonomisinin Genel Durumu ve Yapılan Yabancı Yatırımlar	28
3.3.1 XX. yüzyıla kadar Azerbaycan ekonomisinin genel durumu ve yapılan yabancı yatırımlar	28
3.3.2 XX. yüzyılın başlarında ve Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti döneminde Azerbaycan ekonomisi ve yapılan yabancı yatırımlar.	29
3.3.3 Sovyet döneminde Azerbaycan ekonomisi ve yapılan yabancı yatırımlar	31
3.3.4 Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan ekonomisi ve yapılan yabancı yatırımlar.	32
3.4 Yatırım Ortamı	35
3.4.1 Yabancı yatırımcılar için hukuki iklim.....	39
3.4.2 Lisans alma	40
3.4.3 "Bir pencere" sistemi	40
3.4.4 Gümrük rejimi ve vergilendirme	41

4 AZERBAJCANDAKİ BAŞLICA SEKTÖRLERİN DYY POTANSİYELİ...	43
4.1 Tarım Sektörü	43
4.1.1 Süt ürünleri.....	45
4.1.2 Meyve ve sebzeler.....	46
4.1.3 Bağcılık	47
4.1.4 Fındıkçılık	47
4.1.5 Çaycılık	48
4.1.6 Buğday	49
4.1.7 Hayvancılık	50
4.2 Hizmet Sektörü	51
4.2.1 Lojistik ve taşımacılık.....	52
4.2.2 Turizm.....	55
4.2.3 İnşaat	58
4.2.4 Sigorta	62
4.2.5 Bilgi ve iletişim.....	64
4.2.6 Finans sektörü	65
4.3 Sanayi Sektörü ve Yabancı Yatırım Potansiyeli.....	68
4.3.1 Sanayi sektörü	68
4.3.2 Kimya sanayi	70
4.3.3 Metalürji.....	72
4.3.5 Gıda sanayi.....	73
4.3.6 Makine ve otomotiv sanayi	76
4.3.7 Tekstil sanayi	78
4.3.8 Petrol ve doğal gaz sanayi.....	78
4.4 Yap –İşlet-Devret Modelinin Azerbaycan Ekonomisi İçin Perspektifleri.....	84
4.4.1 Yap –İşlet-Devret modeli uygulaması	84
4.4.2 Yap-işlet-devret modeli kanunu.....	85
4.5 2017 Yılında Azerbaycan Ekonomisine Yapılacak Yabancı Yatırımlar	85
5. SONUÇ	89
KAYNAKLAR.....	101
ÖZGEÇMİŞ	105

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik devletleri
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
GSYİH	: Gayri Safı Yurtiçi Hasıla
ICSID	: Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi International Centre for Settlement of Investment Disputes
MIGA	: Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı Multilateral Investment Guarantee Agency
İMF	: Uluslararası Para Fonu International Monetary Fund
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü The Organisation for Economic Co-operation and Development
YİD	: Yap-İşlet-Devret
TANAP	: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Trans Anatolian Natural Gas Pipeline Project
TAP	: Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattı Trans Adriatic Pipeline

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1: GSYİH (1991-2016).....	18
Çizelge 3.2: Manatın Kuru 1 ABD doları karşılığında 1993-2017	20
Çizelge 3.3: İstihdam Verileri (bin kişi)	21
Çizelge 3.4: Devlet Bütçesinin Gelirleri (milyon ABD doları)	22
Çizelge 3.5: Devlet Bütçesinin Giderleri (milyon ABD doları)	23
Çizelge 3.6: Devlet Bütçesinin Gelirleri (%).....	23
Çizelge 3.7: Devlet Bütçesinin Giderleri (%).....	24
Çizelge 3.8: Azerbaycan Ülkelere Göre İthalat Rakamları	25
Çizelge 3.9: Azerbaycan Ülkelere Göre İhracat Rakamları	27
Çizelge 3.10: Azerbaycan Ekonomisine Yapılan Yatırımlar 1995-2009 (milyon ABD doları).....	35
Çizelge 3.11: Azerbaycan Ekonomisine Yapılan Yatırımlar 2010-2015 (milyon ABD doları).....	36
Çizelge 3.12: Azerbaycan Ekonomisine Yapılan Yatırımlar 1995-2009 (milyon ABD doları).....	36
Çizelge 3.13: Azerbaycan Ekonomisine Yapılan Yabancı Yatırımlar 2010-2015 (milyon ABD doları).....	37
Çizelge 3.14: Azerbaycan Ekonomisinde Yapılan Petrol ve Petrol Dışı Yabancı Yatırımlar 1995-2009 (milyon ABD doları).....	37
Çizelge 3.15: Azerbaycan Ekonomisinde Yapılan Petrol ve Petrol Dışı Yabancı Yatırımlar 2010-2015 (milyon dolar)	38
Çizelge 4.1: Yıllara Göre Ekilen Bitkilerin Arazi Sahası (bin hektar)	44
Çizelge 4.2: Yıllara Göre Üretilen, İthal Ve İhraç Edilen Süt Ürünleri (ton)	46
Çizelge 4.3: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Meyve Ürünleri (ton).....	46
Çizelge 4.4: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Sebze Ürünleri (ton)	47
Çizelge 4.5: Yıllara Göre Üretilen , İthal ve İhraç Edilen Üzüm Miktarı Sayısı (ton)	47
Çizelge 4.6: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Fındık Miktarı (ton).....	48
Çizelge 4.7: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Çay Miktarı (ton).....	49
Çizelge 4.8: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Buğday Miktarı (ton).....	49
Çizelge 4.9: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Hayvan eti Miktarı (ton)..	50
Çizelge 4.10: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Yumurta Miktarı (ton) ...	50
Çizelge 4.11: Yıllara Göre Taşımacılığa Yapılan Yatırım Miktarı (milyon ABD doları).....	53
Çizelge 4.12: Yıllara Göre Yük Taşımacılığı (1000 ton)	53
Çizelge 4.13: Ülkeye Gelen Yabancı Sayısı (bin kişi)	56
Çizelge 4.14: Ülkeye Gelen Turist Sayısı (bin kişi)	56
Çizelge 4.15: 2016 Yılında Azerbaycan 'a Gelen İlk 10 Ülke Vatandaşları (bin kişi)	57
Çizelge 4.16: Yabancı Vatandaşların Azerbaycan 'a Gelme Sebepleri	57

Çizelge 4.17: Son Beş Yılda Turizm İşletmelerinin Göstergeleri	58
Çizelge 4.18: İnşaat Sektörünün Oluşturduğu Katma Değerin GSYİH 'deki Payı ...	59
Çizelge 4.19: İnşaat Sektörüne Yapılan Yatırımlar	60
Çizelge 4.20: İnşaat Sektöründe Görülen İşlerin Değeri (Bin manat) ve Paylar	61
Çizelge 4.21: İnşaat Sektöründeki İşletme Sayıları	61
Çizelge 4.22: Azerbaycan 'da Faaliyet Gösteren Sigorta İşletmeleri Sayısı	62
Çizelge 4.23: Sigorta Sözleşmeleri Sayısı, (bin adet).....	63
Çizelge 4.24: Yıllara Göre Sigorta Ödemeleri (bin ABD doları)	63
Çizelge 4.25: Azerbaycndaki Yabancı Yatırımlı Sigorta Şirketleri	64
Çizelge 4.26: Azerbaycan 'daki Bilgi ve İletişim Sistemlerinin Genel Göstergeleri (milyonABD doları).....	65
Çizelge 4.27: Bankaların Sayı, Hizmet Şebekesi ve Faaliyeti.....	66
Çizelge 4.28: Azerbaycan 'daki Bankaların Net Kar Göstergeleri (milyon ABD doları).....	67
Çizelge 4.29: Azerbaycan 'a İthal ve İhraç Edilen Kimya Sanayi Ürünleri (bin ABD doları).....	71
Çizelge 4.30: Azerbaycan 'a İthal ve İhraç Edilen Metal Ürünleri	73
Çizelge 4.31: Azerbaycan 'a İthal ve İhraç Edilen Gıda Ürünleri	75
Çizelge 4.32: 2015- 2016 Yılında Azerbaycan 'a İthal Olunan Başlıca Makine Ürünleri.....	76
Çizelge 4.33: 2015- 2016 Yılında Azerbaycan 'a İthal Olunan Otomotiv Sanayi Ürünleri.....	77
Çizelge 4.34: Azerbaycan ile İmzalanan Petrol Anlaşmaları	79
Çizelge 4.35: 2017 yılı için Azerbaycan 'da Tarım Sektörüne Yapılacak Yatırımlar	86
Çizelge 4.36: 2017 yılı için Azerbaycan 'da hizmet sektörüne yapılacak yatırımlar	86
Çizelge 4.37: 2017 yılı için Azerbaycan 'da sanayi sektörüne yapılacak yatırımlar.	87
Çizelge 4.37: 2017 yılı için Azerbaycan 'da sanayi sektörüne yapılacak yatırımlar (devamı)	88

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1: Enflasyon oranları 2016 -2017 Ocak –Aralık ayları	19
Şekil 4.1: Bakü-Tiflis-Kars Güzergahı	54
Şekil 4.2: Bakü-Tiflis-Ceyhan Güzergahı	80
Şekil 4.3: TANAP Güzergahı	83
Şekil 4.4: TAP Güzergahı.....	84

AZERBAIJAN'IN YABANCI YATIRIM POTANSİYELİNİN SEKTÖREL AÇIDAN İNCELENMESİ

ÖZET

1991 senesinde bağımsızlığını kazanan Azerbaycan ekonomisi günümüzde çok kısa bir zamanda hızla gelişmiştir. Bağımsızlığının ilk yıllarında çok büyük ekonomik krizler yaşayan ve dünyanın yoksul ülkeleri sırasında yer alan Azerbaycan yürüttüğü ekonomik reformlar sayesinde 25 bir süreçte pazar ekonomisine geçişi sağlamış, Karabağ savaşında göçmen durumuna düşen bir milyondan fazla insanın sosyal problemlerini çözmüş, milli gelirini artırmış, ülkedeki altyapı sistemlerinin çoğunu inşa etmiş ve yenilemiş, döviz rezervlerini artırmış ve dünyanın en hızlı gelişen ekonomileri listesine girmeyi başarmıştır. Tüm bu gelişmelerin başında Azerbaycan ekonomisinin gelişimini sağlayan en büyük faktör sahip olduğu zengin petrol ve doğalgaz yatakları, bu yatakların işletilerek dünya piyasasına çıkışının temini için yabancı yatırımın bu sektöre büyük oranda sermaye koyuluşunu öngören ekonomik reformlar olmuştur. Petrol ve doğal gaz sektörüne yapılan yabancı yatırımlar sayesinde kısa zamanda devlet gelirleri artmış ve bu sektörden elde edilen gelirler sayesinde ülkenin başlıca ekonomik sorunları giderilmiştir. 2010-2014 yılları arasında daha da büyük bir hızla büyüyen Azerbaycan ekonomisinin temel göstergesi petrol ve doğal gaz ihracat ve gelirlerinin artması olmuştur. Artan petrol ve doğal gaz gelirleri sayesinde Azerbaycan halkının artan gelirleri ekonominin diğer dallarının da gelişimini sağlamıştır. 2014 yılından başlayarak dünya piyasasında petrol fiyatlarının düşmesiyle Azerbaycan ekonomisi daralmaya başlamış, banka sektöründeki krizler ülke ekonomisinin genelini etkilemiş, milli gelirden azalmalar, devalüasyonlar bu krizi daha da tetiklemiştir. Tüm bunlar Azerbaycan ekonomisinin daha çok petrol ve doğal gaz sektöründen gıdalanarak yararlanarak büyüdüğünü ve büyümenin başındaysa bu sektöre yapılan büyük oranda yabancı yatırımların olduğu bir kez daha kanıtlanmıştır. Diğer sektörlerde yapılan yabancı yatırımların yeteri kadar olmaması, bu sektörlerin ülke ekonomisine katkısının az olmasına ve gelişmemesine sebep olmuştur. 2014 yılından başlayarak petrol gelirlerinin düşmesi dikkati ekonominin diğer sektörlerine yöneltse de bu sektörler yukarıda belirtildiği gibi yeterli seviyede gelişmemesi beklentileri karşılayamamıştır. Bu sektörlerin gelişerek ülke ekonomisine büyük oranda katkı sağlaması için yapılacak yabancı yatırımların katkısı tezde daha sıkça belirtilmiştir.

Yapılan araştırmada Azerbaycan ekonomisinin tarihi ve bu günü incelenerek ekonominin bütün sektörlerine yapılan yabancı yatırımlar detaylı bir şekilde ele alınmış, sektördeki ithal ihraç rakamları ve bu sektöre şimdiye kadar yapılan yabancı yatırımlar, bu yatırımların kazanç ve kayıpları ve gelecek perspektifleri ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Tezdeki araştırmada ithalat rakamları incelendiği zaman çoğu ürünlerin diğer ülkelere ithal edildiği ve bu ürünlerin pazar payının büyük olduğu görülmektedir. İthal edilen ürünlerin başında gelen gıda ve tarım ürünlerinin birçoğunun Azerbaycan 'da üretiminin mümkün olduğu ve bu üretim için her türlü doğal şartların mevcut olduğu araştırılmış, yabancı yatırım açısından avantaj ve dezavantajları hakkında detaylı bilgi verilmiştir. İthal olunan sanayi ürünlerinin de birçoğu için Azerbaycan 'da hammadde varlığı, bu ürünlere Azerbaycan 'da büyük

talep olduğu ve bu ürünlerin üretiminin yabancı yatırımcılar açısından perspektifleri öne çıkarılmıştır. Bu çalışmada ithalat rakamlarının yanında Azerbaycan ürünlerinin ihracat verileri de incelenmiş ve ihracatın birçok sektörde bir önceki yıla oranla daha da arttığı görülmüştür. Yabancı yatırım yapılan her hangi bir sektörde ülkenin iç pazarının yanında yabancı pazarlara ihracat imkanları ayrıca incelenmiş ve ihracat için en uygun sektörlerle yabancı yatırım yapılmasının mantıklı olduğu fikri vurgulanmıştır. Tezde Azerbaycan ekonomisinin bu günü, halkın gelirleri, ülkeye gelen yabancı vatandaşların sayısı incelenerek gerekli sektörlerin talebi karşılayıp karşılayamadığı, yabancı yatırım açısından uygun olup olmadığı da araştırılmıştır. Son olarak 2017 yılında Azerbaycan ekonomisindeki her bir sektöre yapılan tüm büyük yatırımların listesi yer almıştır. Yer alan bu sektörler ve yatırımların büyük bir kısmı yabancı yatırımlar için uygun görülen sektörlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Yabancı Yatırım, Azerbaycan Ekonomisi, Tarım Sektörü, Hizmet Sektörü, Sanayi Sektörü .*

SECTORAL ANALYSIS OF AZERBAIJAN'S FOREIGN INVESTMENT POTENTIAL

ABSTRACT

Economy of the Republic of Azerbaijan has rapidly developed in a very short time right after declaring its independence in 1991. Thanks to the economic reforms carried out by Azerbaijan government in the first years of its independence when it was considered as one of poor countries in the world, it has made a transition to the market economy soon. It has solved social problems of more than one million people in the Nagorno-Karabakh conflict, increased national income, built and renovated strong economy and country, increased its foreign exchange reserves and managed to enter the list of world 's fastest growing economies.

At the beginning of the progress, the greatest factor contributing to the development of Azerbaijan economy has been the economic reforms that envisage the rich oil and natural gas deposits, the investment of these deposits and the capitalization of foreign investment for the world market. Thanks to the foreign investments made in the oil and gas sector, state revenues have increased in a short time and the main economic problems of the country have been eliminated thanks to the income from this sector.

The main indicator of Azerbaijan 's economy, which grew at a faster rate between 2010 and 2014, was the increase in oil and natural gas exports and revenues. The increased income of the Azerbaijani people as a result of the increased oil and natural gas revenues, has also led to the development of other branches of the economy. Starting from 2014, Azerbaijani economy started to shrink due to falling oil prices in the world market, crises in the banking sector affected the general economy of the country, decreases in national income and devaluations further triggered this crisis.

All this proved once again that Azerbaijani economy grew more and more from the petroleum and natural gas sector and that in the beginning it was foreign investment in this sector. The fact that the foreign investments made in other sectors are not as high as those in other sectors have caused the contribution of these sectors to the economy of the country. Starting from 2014, although the decline in oil revenues led to recession in the economy especially in some sectors, these sectors failed to meet the expectation that they would not develop at the competent level, as mentioned above. The contribution of the foreign investments to be made for these sectors to develop and contribute to the economy of the country in a big way has been mentioned more frequently in the thesis.

In this research, the history of the Azerbaijani economy and its present day, as well as the foreign investments made to all sectors of the economy have been elaborated. Moreover, the import and export figures in the sector and the foreign investments made up to this sector, the earnings losses and future perspectives of these investments were analyzed in detail. When the import figures are studied, it is seen that most of the products are imported from other countries and the market share of these products is quite satisfactory. It has been investigated that a large part of the imported food and agricultural products can be produced in Azerbaijan which is very suitable place in terms of natural conditions for this production.

Detailed information about the advantages and disadvantages of foreign investment is given. For many of the imported industrial products, the presence of raw materials in Azerbaijan, there is a great demand for these products in Azerbaijan and the perspectives of foreign investors on the production of these products are emphasized.

In this study, the export figures of Azerbaijan products as well as the import figures have been examined and it has been seen that exports have increased even more in previous years than in previous years. Exports to foreign markets as well as domestic markets of the country in which the foreign investment is made have been highlighted separately and it has been emphasized that it is sensible to make foreign investment in the most suitable sectors for export. In this thesis, the income of the people, the number of foreign citizens coming to the country were investigated and it has been researched whether the necessary sectors were able to meet the demand or not in terms of foreign investment.

Finally, a list of all the major investments made in each sector of Azerbaijan economy in 2017 have been included in the research. Most of these sectors and investments are considered to be suitable for foreign investments.

Key Words: *Foreign Investment, Azerbaijani Economy, Agriculture Sector, Service Sector, Industry Sector.*

1. GİRİŞ

XX. yüzyılın ortalarından küreselleşmenin başlamasıyla ortaya çıkan yabancı yatırım anlayışı günümüzde her bir ülkenin ekonomisinde büyük bir öneme sahiptir. Yarattığı istihdam olanakları, ekonomik büyüme gibi pozitif etkenler ülke ekonomisini doğrudan etkilediği için ülkeler yabancı yatırımı kendi ülkesine çekmesi için adeta bir yarış halindeler. Bu ülkelerden biri de 1991 senesinde bağımsızlığını kazanmış Azerbaycan Cumhuriyetidir. Bağımsızlığının ilk yıllarında bir taraftan Karabağ savaşı diğer taraftan kapalı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş devri yaşayan Azerbaycan 'da ekonomi için çok sancılı dönemler başlamış, ülkenin ekonomik Çizelgesu her geçen gün daha da kötüleşmeye başlamıştır. Bu negatif Çizelgenun önlenmesi için Azerbaycan ekonomisinde kilit röle sahip petrol yataklarının acil olarak işletilmesi ve elde olunan petrolün ihracatı gerekmektedir. Bunun için yeteri kadar mali kaynağa sahip olmayan Azerbaycan için temel hedef bu mali kaynağı karşılayabilecek olan yabancı sermayenin ülkeye gelmesi olmuştur. Kısa sürede yasal düzenlemeler, devletlerarası ikili anlaşmalar, yabancı sermaye için altyapı koşullarının oluşturulması bu sektöre büyük oranda yabancı yatırımı çekebilmiştir. Bu yabancı yatırımlar sayesinde kısa sürede ekonominin genel Çizelgesu pozitif yönde iyileşmeye başlamış, devlet gelirleri artmış, halkın yaşam kalitesi yükselmiş, ekonomik zorluklar aşılmıştır.

Tüm bunların yanında Azerbaycan petrol ve doğal gaz sektörüne büyük oranda yabancı yatırım çekebilse de, diğer sektörler gölgede kalmıştır. Çalışmanın amacı Azerbaycan 'ın her bir sektörünü ayrı ayrı sahip olduğu olanakları verileri ele alarak incelemek ve bu sektörlerle yapılacak yabancı yatırımların kazançları ve kayıplarını öne çıkarmaktır.

Dört bölümden oluşan çalışmanın ikinci bölümünde yabancı yatırımın ne olduğu, türleri, ekonomiye pozitif ve negatif etkileri hakkında bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümdeyse Azerbaycan ekonomisinin tarihi, yapılan yabancı yatırımlar ve günümüzdeki makroekonomik verileri gösterilmiştir.

Dördüncü bölümde ilk olarak Azerbaycan 'da tarım sektörünün dalları ve istatistiksel verileri ele alınmıştır. İkinci olarak incelenen sektöre Azerbaycan 'da son yıllarda gelişmeye başlayan hizmet sektörü olmuştur. Bu sektördeki yabancı yatırım imkanları ekonomik göstergeler ve analizlerle incelenmiştir. Üçüncü olarak ise Azerbaycan 'da günümüze kadar en çok yabancı yatırım yapılan sanayi sektöründeki veriler, bu sektörde şimdiye kadar yapılan yabancı yatırımların kazanç ve kayıpları, gelecek perspektifleri ayrı-ayrı ele alınarak incelenmiş ve sanayinin her bir dalı için yabancı yatırımın mantıklı olup olmadığı fikri ortaya koyulmuştur. Son olarak 2016 yılında Azerbaycan 'da yürürlüğe giren yap-işlet-devret modelinin perspektifleri , alanları hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci ve son bölümde çalışma özetlenmiş ve elde edilen sonuçlar tartışılarak yorumlanmıştır.

2. YABANCI YATIRIMLAR, TÜRLERİ, EKONOMİK ETKİLERİ

2.1 Doğrudan Yabancı Yatırım Nedir

Küreselleşmenin finansal piyasalara da nüfuz etmesi yatırımların sınırlarını aşarak dünyaya yayılmaya başlamıştır ki, bunun için en büyük etken üretimin küreselleşmesi olmuştur. Ülkelerin yeteri kadar kaynaklarının olmaması bu kaynakların sağlanması için dışarıdan destek alması gerekir ki, bu ise yabancı sermayeyle karşılanmaktadır (Alpar, 1977:13). Yabancı sermaye genellikle ülke dışındaki kişi ve ya kuruluşların ülke içinde mali, fiziki yatırımlar yapmaları, ticari faaliyetlerde bulunmaları yoluyla yaranmaktadır.

Farklı ülkelerdeki farklı üretim evreleri, uluslararası ticaret ve yabancı yatırım ekonomik küreselleşmenin iki ana unsurlarından olup tarihten günümüze kadar çok uzun yol kat etmiştir. Örneğin; küresel ticaret 1970’de dünya GSYİH ’nin % 27’sine denk geliyorken 2010’da % 55 ’in üzerinde olmuştur (Bilgili, Düzgün, Uğurlu, 2007:70).

Yabancı sermayenin ülkeye geliş şekillerinden biri de doğrudan yabancı yatırım şeklidir. Bu tür yatırımlar yerli bir firmanın satın alınması veya yeni bir alana yatırım yapılmasıyla gerçekleşmekte olup çoğunlukla çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. İMF tanımına göre doğrudan yabancı yatırımlar şirketleşmiş ya da eşiti bir işletmede en az 10% oranında temsil gücüne sahip olduğu yatırımları kapsamaktadır (Kula, 2003:141).

Doğrudan yabancı yatırımlar bir ülkedeki mevcut bir girişimin alınması, ortaklık kurulması, yeni bir girişim oluşturmak, mevcut bir yabancı yatırım projesine ek olarak yatırım yapılması ve ya yeniden yatırım yapmak şeklinde görülmektedir. Her ne kadar ilk başlarda ulusal firmaların doğrudan yabancı yatırım karşısında eriyerek piyasa dışına itilmesiyle işsizliğin artması görülse de bir yandan da ilave yatırım kapasitesinin ortaya çıkmasıyla yurtiçi istihdamın artmasına sebep olmaktadır (Aktan, 2004:94).

Artan istihdam, yatırım için gerekli olan mevcut sermaye havuzunun artması, ülkeye yeni yönetim strateji ve teknolojilerin transferi, ev sahibi ülke ve toplum için artan karlılık gibi faktörler doğrudan yabancı yatırımları cazip bir hale getirmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri ve ev sahibi ülkelerdeki etkileri olmak üzere iki yöntemle ele alınmaktadır. İlk yöntem dış ticaret kolaylıkları, vergi politikaları, döviz kurları, pazar büyüklüğü, rekabet ortamı gibi belirleyicilerdir. İkinci yöntemse doğrudan yabancı yatırımın yapılacağı ülkedeki ekonomik büyümeyi, ödemeler dengesini, teknolojiyi, istihdamı, ücretleri nasıl etkiliye bileceyidir. Eğer doğrudan yabancı yatırımlar tüm bunları pozitif yönde etkilerse ülkeler tarafından desteklenip, teşvik edilecektir. Günümüz açısından bakıldığında çok uluslu şirketlerin daha çok teknoloji içeren alanlara yatırım yapmaları ev sahibi ülkeler açısından beklentiyi karşılayacak oranda artış göstermemiştir (Saray, 2011: 381).

Doğrudan yabancı yatırımlar sermaye sorunun ortadan kalkması için az gelişmiş ülkeler için bir fırsat konumunda olup, ekonomik büyümesini artırdığı için günümüzde birçok hükümetler tarafından desteklenmektedir. Bu tür ülkelerin ekonomilerini geliştirebilmesi için birçok kurum ve kuruluş tarafından verilen kredi ve gelişmiş ülkeler tarafından yapılan dış yardımlar ve ihracat yapabilmeleri için özel ticaret tarifeleri, ticaret gruplarını kapsamaktadır.

Günümüzde ise küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla çokuluslu şirketler artık uluslararası ilişkilerde güç haline gelmiştir.

2.1.1 Doğrudan yabancı yatırımların çeşitleri

Günümüzde doğrudan yabancı yatırımlar farklı ülkelere farklı şekillerde yapılabilmekte olup, yapılan yatırımın mülkiyet durumuna, yeni işletme yaratmasına, üretim zincirindeki yerine, amacına ve farklı diğer değişkenlere göre kendi içinde çeşitlere ayrılmaktadırlar. Yabancı firmaların doğrudan yabancı yatırım yapmak için önce uygun bir ülke seçmeleri, daha sonra ise seçilen ülkede aşağıda bahsedilecek olan yatırım türlerinden hangisinin uygulanacağına karar vermeleri de mümkündür.

1. Yapılan Yatırımın Mülkiyet Durumuna Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

DYY yapılan yatırımın mülkiyet durumuna göre ortak girişim ve tam mülkiyete dayalı bağlı şirketler, şirketlerarası birleşmeler ve satın almalar, stratejik birleşmeler olarak üçe ayrılmaktadır.

A. Ortak Girişim ve Tam Mülkiyete Dayalı Bağlı Şirket

Her hangi bir ülkede bir veya birçok yabancı yatırımcının yerli yatırımcı ile birlikte kurduğu işletmeye ortak girişim denilir. Ortak girişimden farklı olarak yerli yatırımcı olmadan bir veya birden fazla yatırımcının kendi başına bir işletme kurmasıysa tam maliyete dayalı bağlı şirket adlanmaktadır (Seyidoğlu, 2007:183).

B. Şirketler arası Birleşmeler ve Satın almalar

Adından anlaşıldığı gibi şirketlerarası birleşmeler ve satın almalar yabancı bir ülkedeki mevcut her hangi bir şirketin satın alınması ve ya birleştirilmesi yoluyla hayata geçirilmiş olup, daha çok benzer pazar kültürüne sahip olan gelişmiş ülkelerde rastlanmaktadır. Her ne kadar yabancı pazara girmede en kolay yöntem olarak bilinse de yabancı bir şirketle birleştiği zaman kültür, milliyet, din gibi güçlüklerin yanı sıra, ücretler, istihdam, sözleşmelerdeki aleyhte değişiklikler gibi olumsuz etkileri de görülmektedir (Seyidoğlu, 2007: 671)

C .Stratejik Birleşmeler

Her hangi iki firmanın mal ve hizmet üretimi amacıyla her hangi bir girişimi ve ya hizmet, ortak pazarlama gibi anlaşmaların yapılması, iki firmanın hisse senetlerinin belirli bir bölümünü birbirleri ile değiştirmeleri, bir tarafın belirli piyasalarda diğerini temsil etmesi ile ortaya çıkan doğrudan yabancı yatırım modelidir. Bu yöntemde ana amaç çok yüklü olan Ar-Ge faaliyetlerini paylaşmak, piyasaya doğru zamanlamada girebilmek, ortak pazarlama ve hizmet sunmanın faydalarından yararlanmak olarak sıralanabilir (Seyidoğlu, 2007:672).

2. Yapılan Yatırımın Yeni İşletme Yaratmasına Göre Sınıflandırma

Doğrudan Yabancı Yatırımlar ev sahibi ülkede çeşitli işletme şekilleri yaratır ki, bu şekiller aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır (Seyidoğlu, 2007:672).

A. Yeşil Alan Yatırımları

Doğrudan yabancı yatırımlar genellikle ülkede yeni bir iş olanakları yaratıyor ki, bu tip yatırımlara yeşil alan yatırımları adı verilmektedir. Bu tip yatırımlar daha ziyade Gelişmekte Olan Ülkelerde iş hayatında inişlerin bulunduğu alanlarda yoğunluk

kazanmaktadırlar. Bu tip yatırımlarda yabancı yatırımcının amacı tamamen kendi teknolojisi,

üretim metodu ve yönetim anlayışıyla yeni bir işletme açmaktır. Bu sayede kar maksimize edilmeye çalışılmaktadır. Bu tip yatırımların dezavantajı ise ev sahibi ülke pazarına girişin yavaş olmasıdır (Seyidoğlu, 2007:672).

B. Kahverengi Alan Yatırımları

Kahverengi alan yatırımlarında her hangi bir satın alma gerçekleşse de, işletmenin şekillenmesinde ev sahibi ülkedeki işletmenin üretim faktörlerinden ziyade yabancı yatırımcının getirdikleri faktörler etkindir (Seyidoğlu, 2007:672).

Satın alma yatırımıyla piyasaya girişin gerçekleştiği bu tür operasyonlarda, satın alınan şirketin kaynaklarından ziyade yatırımcının kaynakları kullanılarak satın alınan şirketin hizmet kalitesi, yönetim anlayışı, iş süreçleri, üretim tesisi, insan kaynakları, pazarlama ve satış politikası vb. karakteristik unsurlarının önceden belirlenmiş bir strateji çerçevesinde yeniden yapılandırılmasına dayalı bir değişim süreci yaşanmaktadır (Seyidoğlu, 2007:672).

2.1.2 Doğrudan yabancı yatırımda karar verme süreci

Herhangi bir yatırım yapılmadan önce yatırımcılar çeşitli incelemelerde bulunarak tüm analizleri gözden geçirdikten sonra bu analizler pozitif yönde olduğu takdirde görüşmelere başlanılmaktadır. Sonraki süreçlerdeyse çoğunlukla ya yatırım kararından vazgeçilmekte veya gerçekleşmesi bir hayli süre almaktadır. Karar alma süreciyse daha çok yatırımın özelliklerine bağlı olarak verilmektedir. Bu süreç aşağıdaki gibi belirtilmektedir:

Birinci Adım- Ülkelerin Listesinin Çıkarılması: Ülke seçiminde genellikle beş ila dokuz ülke seçilmektedir. Bu aşamanın en önemli iki kriteri pazara giriş ile iş ortamıdır. Pazara giriş yatırım yapılan yerin seçiminde çok önemli bir rol oynamaktadır. Ulaşım olanakları ve önemli müşterilerin pozisyonları, istikrarlı bir ekonomi ve döviz kuru, enflasyon oranı, yasalar, sendikalaşma, maliyet unsurlarının geniş olarak ele alınıp değerlendirilmesi de iş ortamının ana unsurları olarak ele alınabilir. Bu adımda değerlendirmek için kullanılan ikincil kriterler vergi, işgücü piyasasının şartları ve ulaşım olanakları olarak sıralanabilir (Candemir, 2006:82).

İkinci Adım-Ülkelerin Kısa Listesinin Çıkarılması: Yukarıda belirtilen süreçlerden sonra yatırım yeri kararını verebilmek için ülke sayısının azaltılması gerekmektedir. Araştırmanın derinleştirilmesiyle birlikte aday ülke sayısı iki ya da üçe düşürülebilir. Bu sayıya ulaşırken oldukça detaylı bir şekilde iş ortamı, geçmiş deneyimler ve özellikle işgücü konuları incelenebilir. Potansiyel yatırımcılar bu aşamada aday ülke ve bölgelerine doğrudan ziyaret yapmayı tercih etmektedirler. Öncelikle yabancı sermaye ile ilgili kurum ve yatırımlar üzerinde yetkisi bulunan diğer kurumlar ziyaret edilebilir. Bu adımda ayrıca yatırımın yapılacağı muhtemel alanların daha detaylı araştırması yapılabilir (Candemir, 2006:82).

Üçüncü Adım-Ülkelerin ve Bölgelerin Belirlenmesi: Bu aşamada yapılacak detaylı araştırmalar sonucunda ortaya çıkacak bilgiler, öne çıkarılması gereken hususlarla beraber ele alınıp değerlendirilir. Yatırımcı bu aşamada tüm ana seçim kriterlerinde tatmin edici sonuca ulaşmak için dikkatli bir çalışma yapmalıdır. Yapılacak karşılaştırmalarla nihai kısa liste oluşturulmalıdır. Bu aşamada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının promosyonundan sorumlu olan kamu kuruluşlarının çalışmaları çok önemli bir rol oynamaktadır. İzin prosedürü, altyapı teşvikleri, diğer teşviklere yönelik müzakerelerde ilgili kuruluşların tavırları, çalışma izinlerine yönelik mevzuat prosedür gibi konularda yabancı sermaye yatırımlarından sorumlu kuruluş bir anlamda sınava tabi tutulmaktadır. Bunların yanı sıra, teşviklerle beraber maliyete ilişkin tüm faktörler bu adımdaki karar almada önemli etkenlerdir (Candemir, 2006:82).

Dördüncü Adım- Nihai Yer Seçimi: Son aşamaya gelindiğinde genel olarak, birbirine yakın özellikler taşıyan iki yatırım sahası arasında karşılaştırma yapılması söz konusu olacaktır. Bu adımda iki aday yer arasında seçimi belirleyecek olan faktörlerin başında genel olarak teşvik tedbirleri gelmektedir. Teşviklerin ardında işletmelere tanınan ayrıcalıklar, gayrimenkul sağlanmasındaki teşvikler, işgücü ve bunun eğitime yönelik teşvikler, iletişim ve gerekli diğer altyapının varlığı gibi konulardaki olanaklar etkin bir role sahip olacaktır (Candemir, 2006:82).

2.2 Doğrudan Yabancı Yatırımlar Hakkında Teoriler

Her geçen gün tüm ülkelerin ekonomisinde önemli yere sahip olan yabancı yatırımlar tarihten günümüze kadar araştırılarak incelenmektedir. İlk önceler daha çok istatistiksel varsayımlara dayalı olan Klasik Dış Ticaret Teorilerinde ülkelerarası

işbölümü ve mübadele nedenlerinden bahsedilmiş, uluslararası ticaretin her geçen gün gelişmesi ve işgücü, sermaye hareketliliğinin artması bu konuya özel teori ve açıklamalara ihtiyaç olduğu zemin yaratmıştır. Bu teorilerden biride Merkantilistlere aittir ki, aşağıda bunun kısa özeti verilmeye çalışılmıştır.

Merkantilist yaklaşım: Merkantilistlerin öne sürdüğü teoride daha çok ülke kaynaklarına vurgu yapılarak zengin altın ve gümüş kaynaklarına sahip olan ülkelerin uluslararası ticaret yapmış olduğu belirtilmiştir. Diğer bir ayrıntıdaysa başarılı çokuluslu işletmelerin gücünü bağlı oldukları ülkelere alması, gelecekte yönünü bu iki taraf arasında ortak olan ve ortak olmayan çıkarların doğrudan dünya ekonomisini etkileyeceği, çokuluslu işletmelerin dünya ekonomisindeki önemi ve sermaye yatırımları arttıkça ülkelerin birbirlerine olan bağımlılıklarının azalmasından bahsedilmektedir.

Keynesyen Yaklaşım: Bu yaklaşımda kar oranının işletmeler açısından çok önemli olduğu, hayata geçirilen uluslararası sermaye üretimi ve sermaye hareketlerinin kar oranındaki payına önem verilmiştir (Lizondo, 1995:88). Başka bir deyimle bu yaklaşımda uluslararası üretimi ve uluslararası sermaye hareketlerini kar oranlarındaki farklılıklar ile açıklamaya çalışmaktadır. Yatırımcılar, yatırımlarını farklı ülkelere yayarak kar maksimizasyonuna ulaşmaya çalışırlar. İşletmelerin motivasyonunda en önemli ve belirleyici rolü kar maksimizasyonu oynamaktadır.

Oligopolistik Tepki Yaklaşımı: Fredric Knickerbocker tarafından ortaya atılan "Lideri İzleme Kuramı" bir oligopolistik endüstride eğer işletmelerden biri doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına girişirse, diğer rakip işletmeler de çok hızlı bir şekilde aynı piyasada savunma yatırımları yapacaktır. Knickerbockere göre bu rakiplerin birer savunma tekniğidir ve daha çok oligopolistik piyasa yapısına sahip ülkelere hastır (Lizondo, 1995:99).

Endüstriyel Yapı Yaklaşımı: Endüstriyel yapı yaklaşımında ülkeler arası doğrudan yabancı sermaye yatırım akışlarını açıklayabilmek için klasik tam rekabet piyasası varsayımlarının geçerli olmadığını ileri sürülmektedir. Uluslararası yatırımlara girişen işletmeler, risk ve belirsizlik ile karşı karşıya olduğu için yabancı piyasalarda doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapacak işletmelerin, bu piyasalarda başarılı olabilmeleri açısından ev sahibi ülke işletmeleri karşısında aşağıda bazı temel üstünlüklere sahip olmaları gerekmektedir.

İçselleştirme Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre piyasa fiyatlarını belirlemede karşılaşılan zorluklardan dolayı, piyasada ticaret yoluyla ortaya çıkan işlemler bazen çok maliyetli olabilmektedir. Böyle durumlarda ise işletmenin bu işlemleri kendi bünyesinde içselleştirmesi daha ekonomik olmaktadır. İşletme, piyasadaki işlemlerin getirdiği maliyetlerden kaçınmak için yatay veya dikey bütünleşmelere giderek bu işlemleri içselleştirmektedir. Tarihsel bir perspektiften bakıldığında, çokuluslu işletmelerin ilk artış aşamasında, büyük işletmelerin ve gelişmiş ülkelerin, hammaddelerin gelecekteki arz miktarlarını kontrol ihtiyacı ile birlikte dikey bütünleşmeye ağırlık vererek içselleştirmeye gittikleri görülmektedir. Bu dönemde gelişmiş ülkelerdeki çokuluslu işletmeler, kullandığı hammaddeleri temin etmek için, bu hammaddelerin bulunduğu ülkelere yatırım yapmışlardır. Burada hammadde kaynaklarının yabancı ülkede yer alması uluslararası doğrudan yabancı sermaye yatırımını gerekli kılmaktadır. Bu tür yatırımlar başta petrol olmak üzere daha çok madenler ve tarım ürünleri alanında yapılmaktadır. İşletmenin geçmiş üretim deneyimleri sonucunda elde ettiği malın tasarımı, üretim teknolojisi, pazarlanması, işletme yönetimi gibi teknik bilgiler işletmeye büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu bilgilerin piyasada mübadelesi ise son derece zordur. Bunların fiyatı piyasalarda tam olarak belirlenememekte, ayrıca işletmeler bunun diğer işletmelere geçmelerini istememektedirler. Bu avantajların içselleştirilmesi için işletmeler yatay bütünleşmeye yönelmektedirler (Candemir,2006: 26).

2.3 Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyici Faktörler

Yabancı yatırımcı açısından en önemli belirleyici faktör gelecekte kazanılması öngörülen muhtemel kardır. Ancak yatırım kararı alınırken sadece karlılığın göz önünde bulundurulması da yeterli olmamaktadır. Kaynak ülkelerdeki kar maksimizasyonu dışındaki diğer itici faktörler; maliyetin düşürülmesi, ticaret yapılan ülkelerdeki tarife ve kotalardan kaçınma, yeni piyasalar yaratılması ya da mevcut piyasaların korunması, monopolcu güç yaratılması, rekabetçi gücün arttırılması ya da korunması, yatırımları uluslararası çeşitlendirme ve de üretim esnekliğinden faydalanma isteğidir.

Kar Maksimizasyonu- Hemen hemen tüm yabancı yatırımcılar için başlıca faktördür. Her ne kadar tüm yatırımlarda yüksek kar oranı beklense de unutmamak gerekir ki, kar oranı arttıkça risk oranı da artar. Onun içinde yatırım yaparken kar

maksimizasyonun yanında bunun devamlı olup olmaması göz önünde bulundurulur. Genellikle istikrarın olduğu ülkelerde karlılık devamlı karakter alır (Candemir, 2006:60).

Maliyet Minimizasyonu: Her bir yatırım kararında analizi yapılan faktör olup, yatırım şekline göre değişir. Örneğin eğer bir yabancı sermaye gittiği ülkede yeni bir şube açıyorsa maliyet daha yüksek olur ve yatırım yaptığı ülkeyi daha geç terk etmesini hesaplar ve ya bu maliyetleri minimize etmek için ucuz işgücü, vergi farklılıklarından yararlanma, hammadde sağlamada kolaylık ve düşük ulaşım masrafları olan ülkelere yatırım yapar.

Ölçek Ekonomileri: Bu faktörde aranan üretimin maksimum artırılmasıyla maliyetlerin minimize edilmesidir. Bunun yapılabilmesi için kapasitesi fazla fabrikaların üretime başlaması, büyük işbölümünün oluşması ve gereken finansal, pazarlama gibi temel faktörlerde buna göre hazırlanır (Parasız, 1999:281).

Ucuz İşgücü: Genellikle nüfusun çok olduğu ülkeler daha ucuz işgücüne sahip olduğu için yatırımcılar için cazip gelir. Her ne kadar maliyetler düşük olsa da bu her zaman yabancı sermaye için başlıca faktör değildir. Çünkü bazı yabancı yatırımlar lüks tüketime odaklandığı ve kendi müşteri portföylerini bu hedefe göre belirlediği için onlar için kaliteli iş gücü gerekir. Bunun içinde ucuz iş gücünün yatırımcı açısından cazip olup olmayacağı daha çok yatırımcı şirketlerin vizyonuna göre belirlenir (Deepak, 1975:34).

Vergilerdeki ve Yasal Mevzuattaki Farklılıklar: Vergi oranları her ülkede farklıdır ve bu farklılık doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapacak olan bir işletmenin kararını etkileyen önemli bir faktördür. Vergilerin yüksek olması, maliyeti arttıran ve işletmenin mallarının ihracında rekabet gücünü azaltan bir etkiye sahip olacaktır. Böylelikle politik bir istikrarsızlık yoksa vergi oranlarının düşük olduğu ülke, yatırım yapılması için tercih edilecektir. Politik istikrarsızlığın olduğu durumlarda, düşük vergi oranı nedeniyle sağlanacak karlılık oranı, ev sahibi ülkedeki politik istikrarsızlığın olumsuz etkilerini telafi edecek ölçüdeyse yatırıma devam edilir.

Hammadde Sağlanması: 19. yüzyılın başlarında doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmiş ülkelerin hammadde gereksinimlerini karşılamak amacıyla yapılmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bu dönemdeki amacı maden gibi kıymetli hammaddeleri kullanmak ve tüketim için gıda üretmektir. Hammadde

kaynakları yeryüzünde dengeli bir biçimde dağılmadığından yatırımların yapılmasında kaynak zenginliği belirleyici olmaktadır. Aslında yabancı sermaye yatırımlarının, başlangıçta sadece ucuz ve bol doğal kaynakları işletmek ve ana işletmeye hammadde temin etmek için yapıldığı bir gerçektir. Yeraltı ve yerüstü kaynaklar bakımından zengin, Meksika, Filipinler, Nijerya, Peru gibi ülkelerdeki yabancı sermaye yatırımları bunun en güzel örnekleridir. Ancak, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu durum zamanla değişmiştir. Çokuluslu işletmelerin üretimi, sanayileşmiş ülke ekonomilerine arz sağlamaya ve ihracatla ulaşılamayan piyasalara yönelmiştir. Yatırımın bütünü çerçevesinde değerlendirildiğinde, önceleri son derece önemli olan hammadde sağlama kolaylığı günümüzde artık tek başına önemli bir avantaj sayılmamaktadır. İşletmelerin üretimlerini hammadde kaynağının olduğu ülkeye yöneltme nedenleri, öncelikle malın üretiminde kullanılan hammaddenin ithalat yoluyla ülkeye gelişinin, siyasi ya da ticari kısıtlamalar yoluyla engellenmesidir. Söz konusu hammaddenin ithalatı engellenmemiş dahi olsa işletmenin yoğun olarak ürettiği malı yabancı ülkedeki tüketicilere satması durumunda, işletmenin üretim yerini o ülkelerde kurması daha avantajlı olabilir. Ürün, başka ülkelerde satılacak olsa bile hammaddenin ithali kararı uygun olmayabilir. Örneğin çeliği Fransa'dan alıp Almanya'ya otomobil ihraç eden bir ABD'li otomobil üreticisinin, Fransa ya da Almanya'da bir üretim tesisi kurması daha uygun olabilir (Candemir, 2006:62) .

2.3.1 Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının genel ekonomik etkileri

Doğrudan Yabancı Yatırımları çeken ve yatırımı gerçekleştiren ülkeler açısından farklı ekonomik sonuçlar doğurabilmektedir.

Yabancı sermaye gittiği ülkede genel olarak aşağıdaki etkileri doğurur:

- Yatırım çeken ülke açısından pozitif etkiler

Ülkenin milli gelir seviyesini arttırarak ekonomik gelişimi sağlar. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında menfaat transferi, sektörel tesisleri de değiştirmekle birlikte, günümüzde çok düşük seviyelere inmiştir. Menfaatler ülke içinde kalarak sabit sermaye yatırımları, teknolojik yenileme ve ekonomik büyümeye katkısı süreklilik kazanmaktadır. Ayrıca, yabancı sermaye, yeniden kurma ve özelleştirmede etkili araç olduğu gibi, yan sanayilerin yaranmasına ve gelişimine de destek olmaktadır. İstihdam düzeyini arttırarak işsizliğin azalmasına yardım eden doğrudan yabancı

sermaye yatırımları ev sahibi ülkenin istihdam düzeyine doğrudan ve dolaylı etkileri göstermektedir. Yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan ülkelerde yarattığı istihdam seviyesi genel olarak, bu ülkelerdeki total istihdamın % 1 ile % 6 'sı arasında değişmektedir. Küresel şirketlerin istihdama katkısı madencilik ve tarım gibi sektörlerdeyse bu oldukça sınırlı kalmaktadır. Fakat hizmetler ve imalat sektörünün istihdam yaratma kapasitesi özellikle, bazı ülkelerde önemli hacimlere ulaşmaktadır.

Uzun dönemde ithalatı yeriineedici ve ihracatı artırıcı, uluslararası pazarlama ve küresel pazarlara erişmeni kolaylaştırıcı etkiler yaratarak, ülkenin cari açığının düzelmesine yardım etmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler uygun kalite ve maliyetle üretebilirlerse de, dünya pazarlarına erişmede sıkıntı yaşamaktadırlar. Küresel şirketler lokal kaynakları uluslararası arenada çok iyi bilinen markalar yoluyla küresel pazarlara taşımaktadırlar.

Ülke ekonomisine canlılık ve dinamizm kazandırarak, iç rekabeti artırır ve iç piyasaya yönelik üretim gerçekleştirerek dış konvertibl döviz tasarrufunu sağlar. Rekabet üretimde verimliliği ve teknolojik transferi sağlayan en önemli araçlardan biridir.

Ayrıca yabancı sermaye firmaları uluslararası özel mülkiyete dayanan serbest rekabet sistemini, yatırım yapacağı ev sahibi ülkede temel bir düzen olarak benimseme yönünde çaba göstermektedirler ki, bu da ülkede demokratik uygulama ve geleneklerin gelişmesine olumlu etki göstermektedir.

DYY 'ler çevre koruma mevzusunda çoğu vakit gittikleri ülkelere olumlu katkı sağlarlar. Çevre etkileri ile daha çok ilgili yatırım çeken ülkenin standartları ve DYY 'nin teknolojik yapısı önem arz etmektedir. Örneğin, çevre kanunlarının ve uygulamalarının çok katı olduğu Birleşik Krallık 'ta petrol endüstrisi sektöründe faaliyet gösteren BP bu ülkede çevreye karşı gösterdiği duyarlılığı, çevre düzenlemelerinin zayıf olduğu Azerbaycan 'da göstermediği gözlenmektedir.

DYY 'nin ülkeye sağladığı katkılar aşağıda verilmiştir:

Mali kaynaklarını ve yatırımları artırır, fonların kaynağını çeşitlendirerek ekonomik istikrara olumlu etki sağlamaktadır. Bu da ülkenin dış borç ihtiyacını azaltmaktadır.

Ülkeye vergi geliri kazandırmaktadır ki, her bir yabancı sermaye kuruluşları, elde ettikleri kar gelirleri ölçüsünde, yerel hükümetler için vergi geliri kaynağı oluştururlar. Bu da ülkenin potansiyel bütçe açıklarına olumlu etki yapar.

Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkenin dış ekonomi entegrasyonunun sağlanmasına olumlu etkileyerek dışa kapalı toplum olmaktan kurtarır. 1950 ve 1960 'lı yıllarda mal ve hizmetler ticaretinin yürüttüğü global entegrasyonu fonksiyonunu, günümüzde doğrudan yabancı sermaye yatırımları yerine getirmektedir. Ayrıca, ev sahibi ülkeler doğrudan yatırımların, gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin siyasi ve ekonomik desteğini sağlama işlevini de beklemektedirler (Bulutoğlu, 1980:42).

Son olarak, doğrudan yabancı sermaye yatırımları hükümetleri ekonomisini daha vasıflı ve daha dikkatli kontrol etmeye zorlamaktadır. Çünkü bu durumda devlet, uygulanan yanlış ekonomik politikalardan zarar gören yabancı yatırım firmaların arkasındaki büyük ülkelerin ve uluslararası kuruluş (IMF, IBRD gibi) ve kuruluşların (ICSID, MIGA gibi dış yatırımları koruyan anlaşmalar) basıncını daha çok fark etmektedir.

2.3.2 Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler

Küreselleşmenin ortaya çıkmasıyla dünyanın büyük şirketleri başta Avrupa ülkeleri, ABD , Japonya gibi ülkelerde daha çok satış, servis , üretim gibi sektörlere yatırım yapmış , 1980 ' lerden başlayaraksa petrol üreten ülkeler ve OECD bölgelerine, şimdiye daha çok eski sosyalist ülkelere yatırım yapmaktadır. Değişik dönemlerde değişik yönlerde ve değişik ülkelere yatırımlar yapılmıştır. Yabancı yatırımcılar daha çok piyasa-odaklı ve ihracat odaklı potansiyelli olup, bol ve ucuz kaynaklar ararlar. Bunun yanısıra yatırımcıların başka ülkelerde aradıkları bazı başlıca faktörler vardır ki, bunlar aşağıda belirtilmiştir.

1. Ekonomik ve siyasi istikrarın olması,
2. Maliyet ve kar analizi,
3. Yasal, fiziksel ve iş altyapısının yeterli olması,
4. Bürokratik engellerin olmaması
5. Güvenli mülkiyet hakları ve karlarını serbestçe ülkelere götürebilmeleri
6. İş gücünün yeterli ve nitelikli olması

7. İletişim imkanlarının yeterli olması
8. Pazarın Yapısı (Candemir,2009:661).

Genellikle stratejik yatırımcılar için alınan yatırım kararları yapılan yatırımın kısa zamanda kara dönüşmesi düşüncesiyle alınan kararlardır ki, her hangi bir yatırımcının başka ülkelerde ürettiği malzemeleri, fiziksel ve fiziksel olmayan sermayelerini kullanarak ve yerel pazarlara hizmet eden çıktılar üreterek üretimde ölçek ekonomilerinden faydalanmak ister. Bunun için en önemli olan faktör yatırımın nereye yapılacağıdır. Bunun için de genellikle başta ekonomik sistemden kaynaklanan ekonomik politikalar, politik sistem ve egemenliğin bölünme riskini etkileyen politikalar, yasal düzenleyici sistem ve hükümet politikalarının durumu, sosyal-kültürel kapsamı sosyal davranışlar, nüfus özellikleri gibi faktörler göz önüne alınmaktadır (Candemir, 2009:660).

2.3.3 Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisi

Ülkenin ekonomik büyümesinde büyük etkiye sahip olan doğrudan yabancı yatırımlar gittiği ülkede ilk olarak yarattığı pozitif etki yeni üretim faktörleridir. Yaratılan yeni üretim faktörleri ve yöntemleri kısa sürede yerli firmalarda da kullanılmaya başlar ki, bu durum ev sahibi ülke açısından yeni teknoloji ve yeni yönetim sistemleriyle tanışma fırsatını sağlar (Altıntaş, Güvercin, Uğurlu, 2008, 19). Aynı zamanda kullanılan yeni teknoloji yoğun üretim sermaye niteliğini ve miktarını hızlı bir şekilde artırır. Doğrudan yabancı yatırımın vergi gelirleri ve altyapı yatırımları da ekonomik büyümeyi tetikleyen başlıca etkenlerdendir. Daha çok piyasaya geçiş ekonomisi sürecini yaşayan ülkelerde doğrudan yabancı yatırım ve sermaye ekonomik büyümesine pozitif katkı sağlıyor ki, örneğin Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra birçok eski Sovyet ülkeleri piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki sancılı dönemleri doğrudan yabancı sermayeyi ülkesine çekmekle atlatmıştır. Eski Sovyet ülkelerinin ekonomik verileri incelendiği zaman ulaşılabacak sonuç ülkenin iç sanayisinin üretim sürecinde ihtiyaç duyacağı ara mallarını üretme kapasitesinin olup olmamasıdır. Eğer bu kapasite varsa yabancı sermaye ve yatırım ekonomik büyümeye pozitif etki sağlamaktadır.

2.4 Portföy Yatırımları

Günümüzde iktisadi literatürümüze portföy yatırımları olarak geçen yatırımın bu türü genellikle tahvil, hisse senedi, bono gibi kıymetli menkul değerlere yapılan yatırımlardır. Pasif yatırım olarak nitelendirilen portföy yatırımları özel kuruluşların yanı sıra hükümet tahvillerinin de alınıp satılmasıyla faiz ve kar payı elde ederek dönen yatırım modelidir.

Portföy yatırımların diğer yatırımlardan farklı kılan ve kendisine has bazı özellikleri vardır ki, bunlar aşağıdaki gibidir.

- 1.Portföy yatırımlarında bir şirketin veya devletin menkul kıymetleri alındığı için yabancı ülkelere sadece bir döviz girişi söz konusu olur.
2. Portföy yatırımcılar genellikle finansal kurumlar, kurumsal yatırımcılar veya doğrudan doğruya bireysel yatırımcılardır.
- 3.Portföy yatırımlar esasen kısa vadeli olduğu için yabancı ülkelerde her hangi bir kriz veya istikrarsızlık durumunda yer değiştirme maliyeti düşüktür (Candemir ,2006:18).

Portföy yatırımları ister ülke içinde isterse de yurt dışındaki faiz oranlarını ve politikalarını doğrudan etkilemektedir ki, tüm bunları göz önünde bulunduran yatırımcı için öncelik kendi parasal kaynaklarının garantili ve güvenliğidir. Günümüzde diğer yatırımlardan farklı olarak yabancı ülkelerde yerleşik şirketlerde yönetim hakkının ve denetimin söz konusu olmaması, uluslararası piyasalardan kaynak sağlanması, vergisel avantajlar, özelleştirme, gerektiği zamanda kolayca nakde dönüştürülmesi yatırımcı açısından portföy yatırımlarını cazip hale getirmektedir (Candemir ,2006:18) .Her hangi bir kriz veya istikrarsızlık dönemlerinde ani sermaye çıkışına yol açabilmesi ve bu sırada para piyasalarında negatif etkiler yarattığı için özelliklede gelişmekte olan ülkeler tarafından kısıtlanmakta ve ya tamamen engellenmektedir (Çarpaz ve Demircioğlu, 2003:19).

3. AZERBAYCAN EKONOMİSİ

3.1 Coğrafi Yapısı ve Nüfusu

86.6 bin km² yüzölçümüyle Güney Kafkasya'nın en büyük arazisine sahip olan Azerbaycan Doğuda Hazar denizi ile sınır olan Azerbaycan Batıda Ermenistan ve Türkiye ,Kuzeyde Rusya ve Gürcistan, Güneydeyse İran'la sınırdır. Büyük Kafkasya ve Küçük Kafkasya dağları arasında yerleşen Azerbaycan dünyadaki mevcut 11 iklim tipinin 8 ne ev sahipliği yapmakta olup zengin flora ve faunaya, petrol, doğalgaz, bakır ve b. önemli rezervlere sahiptir (Azerbaycan Milli Ansiklopedisi, 2007:9). 2017 aralık ayı verilerine göre nüfusu 9.890.712 milyon olan Azerbaycan'da bir çok halklar birlikte yaşamaktadır. Ülke nüfusunun %91.6 Azerbaycan Türkleri, %2 Lezgiler, % 1.3 Ermeniler %1.3 Ruslar 1.3% Talişler ve başka küçük etnik gruplar oluşturmaktadır. Nüfusunun büyüme oranı %0.89 olan Azerbaycan'ın %60 30 yaş altında olması ülkenin genç ve dinamik nüfusa sahip olduğunun göstergesidir (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi İnkişaf 2017:121).

3.2 Gayri Safı Yurtiçi Hasıla

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra ülke ekonomisinin krize sürüklenmesi , savaş , istikrarsızlık gibi olumsuzluklar GSYİH deki büyüme hızını geriletmiş ve yalnızca 1996 senesinden sonra GSYİH büyümeye başlamıştır ki , petrol ihracatının artması ve ülkedeki ekonomik reformlar GSYİH'nin hızlı bir şekilde büyümesiyle sonuçlanmıştır (Memmedov,1998:48).

Çizelge 1 de 1991 yılından günümüze kadar kişi başına düşen GSYİH- ye bakıldığında büyük oranda artış görülmektedir. GSYİH'nin artışını tetikleyen en büyük etken 1994 senesinden sonra Azerbaycan petrolünün dünya pazarlarına çıkması olmuştur ki, 2000-li yıllardan sonra dünya petrol sektöründeki fiyat artışı ve imzalanan yeni petrol anlaşmaları bu büyümeyi daha da hızlandırmıştır. Fakat

Çizelge 3.1’de görüldüğü gibi 2014 yılında petrol fiyatlarının düşmesiyle büyük oranda büyüme yerini azalmaya bırakmıştır.

Çizelge 3.1: GSYİH (1991-2016)

	Toplam	Kişi başına
	Milyon ABD doları	ABD doları
1991	703,1	98,3
1992	1309,8	180,4
1993	1326,9	179,9
1994	1629,3	217,9
1995	2415,2	310,3
1996	3180,8	416,1
1997	3960,7	513,2
1998	4446,4	570,6
1999	4583,7	582,9
2000	5272,8	662,9
2001	5707,7	710,5
2002	6235,9	768,9
2003	7276,0	888,5
2004	8680,4	1048,5
2005	13238,7	1579,8
2006	20983,0	2471,6
2007	33050,3	3841,7
2008	48852,5	5603,3
2009	44297,0	5018,2
2010	52909,3	5922,0
2011	65951,6	7285,0
2012	69683,9	7594,3
2013	74164,4	7977,4
2014	75234,7	7990,8
2015	52996,8	5561,5
2016	37843,0	3926,5

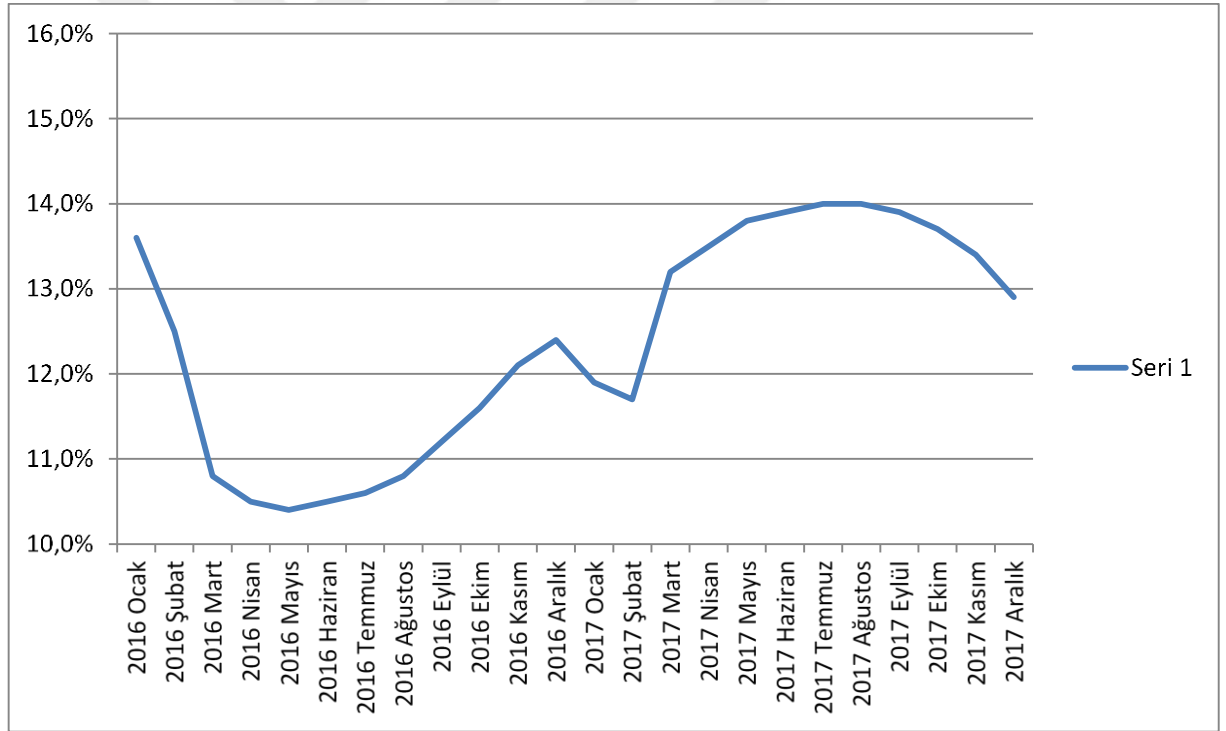
Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi (2017)

2017 yılı Aralık ayı verileri için toplam GSYİH geçen yıla oranla %0.1 büyüyerek 41256 milyon ABD doları kişi başına düşen GSYİH se 4238 ABD doları olmuştur. GSYİH nin oluşumunda %40.1 sanayinin , %10.4 ticaret ve ulaşım araçlarının tamiri,% 9.5 inşaatın, % 6.8 ulaşımın %5.6 tarımın , %2.3 turizmin kalan %25.3 diğer sektörlerin payı vardır. Genel olaraksa GSYİH nin % 62.8 de petrol ve doğal gaz dışındaki sektörler yer almıştır ki, bu oran daha önceki yıllara göre pozitif olsa da

ülke ekonomisinin petrol ve doğal gaz sektörüne olan bağımlılığını azaltacak kadar yeterli oranda değildir (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi İnkişaf 2017:13).

3.2.1 Enflasyon

2014 yılına kadar enflasyon oranına göre dünyada örnek ülkeler arasında yer alan Azerbaycan 'da petrol fiyatlarının düşüşü , manatın devalüasyonu kısa sürede enflasyonu tetiklemiştir . Şöyle ki 2015 yılının başlarında %2 olan enflasyon oranı yılın sonuna %4 kadar yükselmiş, 2017 yılındaysa Grafik 1 ' de görüleceği gibi %11.9 başlamış, % 12.9 la kapatmıştır. Devalüasyondan sonra hızla yükselen enflasyon oranı ekonomideki kısa süreli kaostan sonra günümüzde azda olsa iniş göstermiştir.

Şekil 3.1: Enflasyon oranları 2016 -2017 Ocak –Aralık ayları

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası 2017

3.2.2 Döviz kuru

Bağımsızlığını yeni kazandıktan sonra Azerbaycan kendi para birimi olan manatı 1992 yılının ağustos ayından itibaren devreye sokmuştur. Çizelge 2 den görüldüğü gibi ilk başlarda yabancı dövizler karşısında güçlü olan manat 1995 yılından

başlayarak hızla değer kaybetmiş, yalnızca 2006 yılında manatdan dört sıfırın atılmasından ve yeni para birimlerinin hazırlanmasından sonra manatın yenilenmesiyle yeniden değer kazanmaya başlamıştır. Hızlı bir şekilde güçlenen manat 2014 yılında artık 1 Euro 'ya eşit olacak seviyelere ulaşmıştır.(Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası 2017)

Çizelge 3.2: Manatın Kuru 1 ABD doları karşılığında 1993-2017

Yıllar	Manat
1993	118
1994	118
1995	4182
1996	4440
1997	4098
1998	3888
1999	3890
2000	4373
2001	4565
2002	4775
2003	4893
2004	4923
2005	4903
2006	0.91
2007	0.87
2008	0.84
2009	0.80
2010	0.80
2011	0.79
2012	0.78
2013	0.78
2014	0.78
2015	1.05
2016	1.55
2017	1.70

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası 2017

2014 yılından başlayarak petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle ülke dalgalı kur mekanizmine geçiş yapmış ve manat iki kez devaluasyona maruz kalarak ilk önce dolar karşısında % 33 daha sonraysa % 47.63 değer kaybetmiştir.

(<http://www.aljazeera.com.tr/haber/azerbaycanda-ikinci-devaluasyon> (02.01.2017))

3.2.3 İstihdam

2017 yılının Aralık ayı verilerine göre ülkedeki çalışabilir nüfus sayısı 5073,8 çalışan nüfusa 4822,1 bin kişi olmuştur. Çalışan 1521.2 bin kişinin 881.1 bini devlet sektöründe 640.1 biniyse özel sektörde çalışanlar oluşturmuştur. Ülkenin en büyük gelir elde edilen petrol sektöründe 34 bin kişi, 640 bin kişiye petrol dışındaki sektörde çalışmıştır. Petrol fiyatlarının düşmesiyle ülkedeki işsizlik oranında diğer yıllara göre artış kayda alınmıştır ki, 2017 yılının Aralık ayında ülkedeki işsiz sayısı 38.5 bin kişi olmuştur (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:85).

Çizelge 3.3'e bakıldığı zaman kamu sektöründe çalışanların diğer sektörlerle yakın seviyede olması dikkati çekmektedir.

Çizelge 3.3: İstihdam Verileri (bin kişi)

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Çalışabilir nüfus sayısı	4443,3	4477,7	4531,9	4587,4	4626,1	4688,4	4757,8	4840,7	4915,3	5012,7
Kamu sektöründe çalışanlar	1234,6	1244,4	1149,7	1142,7	1143,2	1157,7	1169,4	1178,2	1176,1	1171,4
Diğer sektörlerde çalışanlar	2927,6	2971,1	3122	3186,4	3232	3287,6	3351,8	3424,7	3495,5	3588,5
İşsizler	281,1	262,2	260,2	258,3	250,9	243,1	236,6	237,8	243,7	252,8

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi (2017)

Ülke nüfusunun çoğunluğunu gençler oluşturmaktadır.Çalışa bilir durumdaki nüfusun beş milyon üzerinde olması, günümüzde Azerbaycan ekonomisinin kalkınmasında büyük rol oynamaktadır.

3.2.4 Devlet bütçesi

Azerbaycan 'ın devlet bütçesinin gelirleri 2017 yılı için 9675 milyon ABD doları, giderleri 10346 milyon ABD doları olmuştur. Toplam olarak 671 milyon ABD doları bütçe açığı GSYİH –nın %1,6 –na denk gelmektedir. Çizelge 3.4’de devlet bütçesinin gelirleri incelendiği zaman 2016 yılına oranla gerçek kişilerin ve tüketim vergilerinden başka diğer alanlarda da gelirlerin arttığı görülmektedir. Giderlere bakıldığında uluslararası kurumlara katılım hakları, eğitim, kültür, turizm, spor ve tarımda giderlerin göze çarpacak şekilde azaldığı görülmektedir (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:85).

Çizelge 3.4: Devlet Bütçesinin Gelirleri (milyon ABD doları)

Devlet bütçesinin gelirleri (milyon ABD doları)		
	2017 yılının Ocak –Kasım ayları	2016 yılının Ocak- Kasım ayları
Gelirler – toplam	8676,118	7626,765
Gerçek kişilerin gelir vergisi	561,7647	618,0588
Tüzel kişilerin gelir vergisi	1290,882	1059,882
Toprak vergisi	26,47059	26,58824
Emlak vergisi	93,82353	92,76471
Katma değer vergisi	1989,647	1872,412
Sadeleştirilmiş vergi	204,4118	164,3529
Tüketim vergisi (ÖTV)	327,9412	334,9412
Yol vergisi	73,64706	69,58824
Maden vergisi	60,35294	58,82353
Dış ekonomik icraata bağlı vergiler	481	381,1176
Diğer gelirler	3566,176	2948,235

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi İnkişaf 2017:85

Çizelge 3.5: Devlet Bütçesinin Giderleri (milyon ABD doları)

Devlet Bütçesinin Giderleri (milyon ABD doları)		
	2017 yılının Ocak –Kasım ayları	2016 yılının Ocak- Kasım ayları
Toplam giderler	9096	8193
Kamu hizmetleri	1400	1353
Uluslararası kurumlara katılım hakları	118	146
Mahkemeler, savcılık, silahlı kuvvetler	600	570
Eğitim	857	859
Sağlık	360	346
Sosyal koruma ve sosyal güvenlik	1334	1183
Kültür, turizm, spor	126	365
Ekonominin finansmanı	2373	2032
Konut ve toplumsal hizmetler	154	181
Tarım	275	296
Sanayi ve inşaat	1462	1366
Ulaşım ve iletişim	40	42
Enerji ve yakıt	2	2
Ekonomik icraatlar	440	144
Diğer giderler	2044	1485
Bütçe açığı	420	566

Kaynak:Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi İnkişaf 2017:85

Çizelge 3.6: Devlet Bütçesinin Gelirleri (%)

Devlet Bütçesinin Gelirleri (%)		GSYİH –de (%)
Gelirler – toplam	100,0	23,4
Gerçek kişilerin gelir vergisi	6,5	1,5
Tüzel kişilerin gelir vergisi	14,9	3,5
Toprak vergisi	0,3	0,1
Emlak vergisi	1,1	0,2
Katma değer vergisi	22,9	5,4
Sadeleştirilmiş vergi	2,4	0,5
Tüketim vergisi (ÖTV)	3,8	0,9
Yol vergisi	0,8	0,2
Maden vergisi	0,7	0,2
Dış ekonomik icraatla bağlı vergiler	5,5	1,3
Diğer gelirler	41,1	9
Gelirler – toplam	100,0	23,4

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi İnkişaf 2017:85

Çizelge 3.7: Devlet Bütçesinin Giderleri (%)

Devlet bütçesinin giderleri (%)	GSYİH –de (%)	
Giderler – toplam	100	23,4
Kamu hizmetleri	15,4	3,8
Uluslararası kurumlara katılım hakları	1,3	0,3
Mahkemeler, savcılık, silahlı kuvvetler	6,6	1,6
Eğitim	9,4	2,3
Sağlık	4	1
Sosyal koruma ve sosyal güvenlik	14,6	3,6
Kültür, turizm, spor	1,4	0,3
Ekonominin finansmanı	26,1	6,4
Konut ve toplumsal hizmetler	1,7	0,4
Tarım	3	0,8
Sanayi ve inşaat	16,1	3,9
Ulaşım ve iletişim	0,4	0,1
Enerji ve yakıt	0,02	0,05
Ekonomik icraatlar	4,9	1,2
Diğer giderler	22,5	5,5
Bütçe açığı	-	1,1

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi İnkişaf 2017:85

Yukarıdaki verilerde de görüldüğü gibi 2017 yılında Azerbaycan devlet bütçesi toplam olarak 1141.5 milyonluk bütçe açığı vermiştir ki, doğrudan yabancı yatırımların yarattığı döviz girişi , üretim kapasitesi ve vergilerdeki pozitif katkısı sayesinde bu açık azalmakta ve ülke ekonomisi kalkınmaktadır.

3.2.5 Dış ticaret

2017 yılı Ocak-Kasım aylarında Azerbaycan Cumhuriyeti’ de kayıtlı gerçek ve tüzel kişileri dünyanın 183 ülkesindeki ticaret işlemleri gerçekleştirmiş, 114 ülkeye ürün ihraç edilmiş, 176 ülkeden ithal edilmiştir (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:96).

Gümrük organlarında kaydı yapılmış, fakat gümrük işlemleri tam tamamlanmamış ihraç edilen ham petrol ve doğalgazın istatistiksel tahmini değeri dikkate alınarak 2017 yılı Ocak-Kasım aylarında dış ticaret hacmi 21809,4 milyon ABD doları, aynı zamanda ihracatın değeri 14018,7 milyon ABD doları, ithalatın değeri ise 7790.7 milyon ABD doları olmuştur. Uzun süreden sonra bu yıl 6,228.0 milyon ABD doları

pozitif dış ticaret açığı vermiştir (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:96).

2016 yılının Ocak-Kasım ayları ile karşılaştırıldığında dış ticaret hacmi fiyatlarla ifadede % 11,6 oranında, toplamsa % 10,9 atmıştır. Genel olarak bir önceki yıla oranla ihraç 6,5 oranında, ithalatsa 17,6 oranında azalmıştır (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:96).

Devlet Gümrük Komitesi tarafından açıklanan verilere göre dış ticaret hacminin % 83,7 si İtalya, Türkiye, Rusya, Çin, Almanya, ABD, Ukrayna, İsrail, Çek Cumhuriyeti, Kanada, Gürcistan, Fransa, Hindistan, Endonezya, Portekiz, Romanya, Tayvan (Çin eyaleti), Birleşik Krallık ve İspanya ile yapılan ticaret işlemlerini kapsamaktadır (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:96).

2017 yılında Azerbaycan 'ın ithalat yaptığı ülkeler Çizelge 3.8'de verilmiştir.

Çizelge 3.8: Azerbaycan Ülkelere Göre İthalat Rakamları

Ülkeler	İthalat rakamları milyon ABD doları
Rusya	1363,9
Türkiye	1114,1
Çin	761,8
ABD	681,6
Ukrayna	408,4
Almanya	382,7
İtalya	282,5
İran	213,8
Birleşik Krallık	213
Brezilya	171,6
Japonya	148,9
Norveç	132,4
Fransa	130

Kaynak: (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017: 98)

Çizelge 3.8'deki veriler incelendiği zaman ithal edilen ürünlerin toplam değerinin % 17,5 Rusya 'nın, % 14,7 Türkiye 'nin, % 9,8 Çin, % 8,7 ABD 'nin, % 5,2 Ukrayna, % 4,9 Almanya 'nın, % 3,6 İtalya, İran ve Birleşik Krallık, Brezilya, % 2,2, Japonya

'da % 1,9, Norveç ve Fransa 'nın payına düştüğü görülmektedir. Bundan başka ithalatta % 1,7, Beyaz Rusya % 1,5, Kazakistan % 1,2 Türkmenistan , % 1.1 Hindistan % 17.7 se diğer ülkeler yer almıştır (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:96).

İthal edilen ürünlerin çoğunun makine, mekanizma, elektrik aparatları, ekipman ve parçaları, gıda ürünleri, ulaşım araçları ve parçaları, siyah metaller ve mamulleri, plastik ve mamulleri, eczacılık ürünleri, ahşap ve ahşap mamulleri, tütün ve tütün mamulleri, mobilya ve parçalarından oluştuğu görülmektedir.

2017 yılının Ocak-Kasım dönemi bir önceki yıla kıyaslandığı zaman % 2,5 taze meyve ithalatında, % 4,7 çay , % 2,2 hayvanı eti , % 92 sığır eti artış göstermiştir. İthalatı artan diğer ürünler çelik % 9,0 , binek otomobilleri 2, kez, hesaplama makineleri, blok ve tesisleri % 52,6 , lastik lastikler %31,5 , siyah metallerden çubuklar % 11,4 oranında, mineral gübreler % 19,6, demir metal köşeleri % 23,1, çamaşır makineleri % 67,5, ev klima % 23,8, artmış görülmüştür. İthalatı azalan ürünlerde % 22,2 buğday , % 2,6 şeker ve şeker , % 4,4 bitkisel yağlar , % 7,4 tereyağı ve diğer süt ürünleri , % 10,7 patates , % 43,7 taze sebzeler , % 47,4 demir metal boruları , % 19,2 mobilya , % 8,7 polietilen , % 92,5, çimento ve çimento klinkeri % 16,4 ev buzdolabı azalma göstermiştir (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:96).

İhracatı 2017 yılında artırmağı hedefleyen Azerbaycan bir önceki yıla göre birçok yeni pazarlar elde ederek birçok ürünlerde bu hedefine ulaşmıştır. Çizelge 9 'da başlıca olarak 2017 de ihracat yapılan ülkeler verilmiştir.

Çizelge 3.9: Azerbaycan Ülkelere Göre İhracat Rakamları

Ülkeler	İhraç rakamları milyon ABD doları
İtalya	3926,7
Türkiye	1309,4
İsrail	564,2
Rusya	529
Kanada	485,2
Çek Cumhuriyeti	476
Almanya	448,4
Çin	440,4
Gürcistan	426,5
Endonezya	403
Portekiz	381
Hindistan	365,1

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:96

Çizelge 3.9'a bakıldığı zaman ihraç edilen ürünlerin % 31,4 İtalya 'ya , % 10,5 Türkiye 'ye , % 4,5 İsrail 'e , % 4,2 Rusya 'ya , % 3,9 Kanada 'ya, % 3,8 Çek Cumhuriyetine , % 3,6 Almanya 'ya , % 3,5 Çin 'e , % 4 Gürcistan 'a , % 3.2 Endonezya 'ya, % 3 Portekiz 'e, % 2.9 Hindistan 'a, % 2.7 Fransa 'ya , % 2.7 Ukrayna 'ya, % 2.4, Tayvan 'a (Çin) , % 2.1, Romanya 'ya, % 1.9 Tunus 'a , % 1,5 İspanya ve İsviçre 'ye , %1,4 Yunanistan 'a yapılmıştır (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:96).

İhracat yapılan ürünler arasında ham petrol, doğal gaz, meyve-sebze, petrol ürünleri, alüminyum ve mamulleri, plastik ve mamulleri, siyah metaller ve mamulleri, kimya sanayi ürünleri, şeker, pamuk lifi ve ipliği, alkollü ve alkolsüz içecekler, bitkisel yağlar üstünlük sağlamıştır.

2017 yılı Ocak-Kasım dönemi bir önceki yıllarla karşılaştırıldığında zaman % 22 taze meyve ihracatı, % 83,8 taze sebze , % 50,7 patates , % 52,1 çay , % 0,1 bitkisel yağlar, % 64,6 meyve ve sebze suları , % 97,6 doğal üzüm şarapları ve üzüm mamulleri , %5,1 meyve ve sebze konserveleri ,% 6 pamuk lifi artmıştır. Bir önceki yıllara göreyse % 42.1 şeker, % 4.1 margarin ve diğer gıda karışımları , % 13.5 polietilen, % 27.1 işlenmemiş alüminyum , %3.6 demirli metal boruları, % 44

demirli metallerden yarı mamul ürünler , % 25.8 pamuk ipliği ürünlerinin ihracatında azalma meydana gelmiştir (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:96).

2017 Ocak-Kasım aylarında petrol dışı ürünlerin ihracatı 2016 yılının aynı dönemine göre % 24,1 veya 21,8 artarak 1386,7 milyon dolara yükselmiştir (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi inkişaf 2017:96).

3.3 Azerbaycan Ekonomisinin Genel Durumu ve Yapılan Yabancı Yatırımlar

3.3.1 XX. yüzyıla kadar Azerbaycan ekonomisinin genel durumu ve yapılan yabancı yatırımlar

Tarihten günümüze kadar Güneyle Kuzey, Doğuyla Batı arasında konumlanan Azerbaycan her zaman ister coğrafi yapısı, isterse de doğal rezervleriyle yabancı ülke ve şirketlerin yatırım listelerine öncülük yapmıştır.

Dünyanın en eski insan yaşam merkezlerinden olan Azerbaycan antik çağlardan Doğuyla Batı arasındaki ticari hayatın koridoru rolünü üstlenmiştir. Çin ve Hindistan'da üretilen mallar Avrupa pazarlarına taşınması için Büyük İpek Yolu ve diğer ticari yollar aracılığıyla bu coğrafya üzerinden taşınmış, özellikle Rusya ve Doğu Avrupa ülkeleri için en uygun koşullu ulaşım Azerbaycan üzerinden olmuştur. Bunun içinde Azerbaycan her zaman diğer ülkelerin merakında olduğu ve bu ülkeyle ticaret yaptığı bir ülke olmuştur (Aras, Süleymanov, 2010:5).

Zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip Azerbaycan 'a yapılan yabancı yatırımlar XIX yüzyılda petrol ve sanayiinin diğer kollarının gelişimiyle daha çok ön plana çıkmıştır. İlk olarak Azerbaycan 'a yapılan büyük çaplı yabancı yatırımlar arasında Siemens kardeşleri yer alıyor ki, 1865 yılında Gedebe adının bölgede bir bakır madeni ve bakır eritme fabrikası inşa etmiş olan Siemens kardeşler, çok kısa zamanda altın, gümüş madenleri üzerinde büyük fabrikalar kurmuş ve diğer ülkelere ihracat yapmıştır. 1914 cü yıla kadar Azerbaycan 'da farklı sektörlerde yatırım yapan Siemens kardeşleri şirketi harcadığı sermayenin çok üstünde bir gelir elde etmiştir (Azerbaycan gazetesi, 2014).

Bunun ardınca yapılan büyük çaplı ikinci yatırım petrol sanayisine yapılmıştır. 1883 yılında dünyaca ünlü Rothshild ailesine bağlı olarak Hazar- Kara deniz birliği şirketi kurulmuş ve kısa sürede Bakü 'nün petrolle zengin Balxanı , Sabunçu ,

Ramana gibi bölgelerinde araziler alarak Rusya'nın kırsal kısımlarına ham ve beyaz petroler gönderilmiştir. Kısa zamanda bir çığ gibi büyüyen Hazar- Kara deniz birliği 1883 yılında 2.4 milyon pud petrol ihraç ederek başlangıç yapmıştıysa artık 1889 yılında bu rakamı 30 milyon puda ulaştırmıştır. Şirket Azerbaycan'da petrolün taşınması için Bakü- Batum boru hattının çekilmesinde büyük pay sahibi olmuş ve finansman sağlamıştır. 1913 yılına kadar petrol sektörüne öncülük yapan Rothshildler 1.5 milyon ruble sermayeyle kurdukları şirket onlara sadece 1913 yılında 10 milyon ruble kazandırmıştır (Azerbaycan tarihi IV cilt 2008 :175-245).

XIX yüzyılda Azerbaycan'a yapılan büyük çaplı yabancı yatırımlardan arasında Nobel kardeşleri de büyük bir paya sahiptir. Şöyle ki, bu şirket Bakü'nün zengin petrol rezervlerine yönelik ilk yatırımını 1875 yılın da 1000 sterlin para ödeyerek petrol kuyuları kazılırken kullanılan küçük çaplı mekanizmler hazırlayan bir fabrika olarak 1876 yılında ilk kazı işlerine başlamıştır. Kısa sürede bol kazanç elde eden şirket artık beyaz petrol ve petrol mamulleri üretimini ve petrolün taşınmasını hayata geçirmiş ve 1879 yılında 3 milyon ruble yatırım yaparak Nobel Kardeşleri Birliğini kurmuştur. Kurulduğu zamandan 1900 yılına kadar Nobel Kardeşleri Birliğinin sermayesi 15 milyon rubleye kadar yükselmiştir (Azerbaycan tarihi IV cilt 2008:64-155). Günümüzdeki Nobel ödüllerinin büyük ölçüde finansmanını Bakü petrollerinden elde edilen gelir sağlamaktadır (Norrby, 2010: 11).

Petrol sanayisinin yanısıra bu dönemde pamuk, ipek, tarım gibi sektörlerle de bir çok yatırımlar yapılmış ve genel olarak büyük kar elde eden yabancı şirketler olmuştur. Rekabetin daha çok olduğu bu dönemde doğru yatırım politikası izleyen şirketler hep kar etmiş, kazançlarını daha da artırmıştır. Yukardaki bazı örneklerle bakarsak bu dönemde Azerbaycan doğal rezervleri ve coğrafi açısından yabancı ülkeler ve yatırımcılar açısından kazançlı ve cazip bir pazar olarak çok büyük öneme sahip olmuştur.

3.3.2 XX. yüzyılın başlarında ve Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti döneminde Azerbaycan ekonomisi ve yapılan yabancı yatırımlar.

XX. yüzyılın başlarında da Çarlık Rusya'sının sömürgesi olan Azerbaycan ekonomisi bu ülkenin ihtiyaçlarını karşılamak için hammadde, tarım, petrol açısından üretken bir coğrafya konumunda olmuştur. İster dünya çapında isterse de Çarlık Rusya'sı açısından sanayiinin hızla büyümesi petrole olan talebi yükselttiği için

Azerbaycan petrolüne daha çok ihtiyaç duyulmuştur. Bu durumdaysa büyük organize şirketler olan Nobel, Hazar Kara Deniz birliği şirketlerin yanısıra küçük petrol işletmeleri de petrol hasılasını daha çok artırmıştır. Ama kısa sürede tüm dünya da başlayan 1900-1903 ekonomik krizi önce dünyada daha sonraysa Çarlık Rusya'sında petrole olan talebi azaltmış, fiyatlarsa hızlı bir şekilde düşmüştür. Tüm bunlar karşısında küçük işletmeler iflasa sürüklenmiş, yalnızca ülkedeki büyük şirketler ihracatı artırmakla zararlarını karşılaya bilmiştir. Diğer yandansa 1905 de patlak veren Rus- Japon savaşı ve Rusya 'nın içerisindeki kargaşalar bu ülkeye ve dolayısıyla da Azerbaycan 'a yabancı yatırımları azaltmış, petrol ihracı her geçen gün azalmış, ülkedeki ekonomik durum çıkmaza sürüklenmiştir. 1910 yılından Birinci Dünya Savaşına kadar ekonominin kısa özetine gözden geçirildiği zamansa petrol fiyatları yükselse de Çarlık Rusya 'sı ve ona bağlı olan Azerbaycan 'da petrol hasılası düşmüş, ihracat azalmış ve bunlar ülkedeki refahı doğrudan etkilemiştir. Petrol sanayisinde olumsuz yönde gelişimine bakmayarak Azerbaycan 'da sanayiinin başka kolları, tarım, hizmet gibi sektörler gelişmiş, ama ekonomisinin büyük oranda petrole bağlı olduğu Azerbaycan 'da genel Çizelgeyi iyileştirememiştir (Azerbaycan tarihi v cilt , 2008:9-47).

Birinci dünya savaşından sonra 1918 yılında doğuda ilk demokratik cumhuriyeti kuran Azerbaycan, birinci dünya savaşının ve Çarlık Rusya 'sının bıraktığı ekonomik zorlukları aşmak için ilk olarak enflasyonu frenlemeli, komşu ülkelerle ekonomik ilişkileri düzenlemeli, kendi para birimini hazırlamalı, vergi sistemini düzenlemeliydi. Kısa zamanda hükümet özel mülkiyetin desteklenmesi için kanun tasarısı çıkarmış, milli para birimini , merkez bankasını , gümrük ve vergi sistemlerini yaratmıştır (Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Ansiklopedisi , 2004: 29). Ama tüm bunlar ülkedeki mali durumu düzeltmemiş, siyasal istikrarın olmaması işsizlik oranını artırmış, milli para birimi değerden düşmüş, devlete güven azalmıştır. Tüm bunları göz önünde bulunduran genç hükümet bu durumdan kurtulmak için ilk olarak dış ülkelerle ekonomik ilişkileri kurarak yabancı sermayenin ülkeye gelişini açmak için bir sıra kanun tasarısı hazırlamış, Türkiye , İran, İngiltere, Amerika , Fransa , Gürcistan ve bazı Orta Asya ülkeleriyle ekonomik ilişkilerin yaratılması için adımlar atmıştır. Ülkenin en önemli kazanç elde ettiği petrol sektörünün altyapısının çökmesi ve Bakü- Batum petrol boru hattının işlev durumunda olmaması bu ilişkilerin kurulmasını ve yabancı sermayenin gelişini engelliyordu ki, bunun aradan

kaldırılması için, beyaz ve ham petrolün Gürcistan üzerinden dünya piyasasına çıkması için bu ülkeyle transit anlaşmaları yapılmış, Bakü- Batum hattı işlev duruma getirilmiştir. Tüm bu reformlar yabancı ülke ve yatırımcılar açısından dikkatle izlenmiş ve olumlu bulunmuştur. Zira artık Paris Barış Konferansında bağımsızlığı resmen tanınmamasına bakmayarak Almanya 'yla karşılıklı ekonomik ilişkilerin kurulması için sözlü anlaşma yapılmış, Fransız dış ilişkiler bakanı Pişoyla görüşler sırasında Fransa 'dan ülkeye günlük tüketim ürünlerinin getirilmesi için müzakereler olmuştur. Bundan sonraysa artık Fransa ve İtalya 'dan sanayii ürünleri ülkeye ithal edilmeğe başlanılmıştır. ABD ve İngiltere 'yle de ekonomik ilişkilerin kurulması için müzakereler başlamış ve 1920 yılının Ocak ayında dönemin ekonomik gücü olan ABD ile ticari anlaşma için anlaşma elde edilmiştir (Azerbaycan tarihi v cilt: 516, 2008).

Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ülkedeki mevcut yabancı sermayenin ve şirketlerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve kalkınması içinde bir sıra adımlar atmıştır. İlk olarak 1919 yılı şubat ayında değeri 20 milyon manat olan fon yaratılarak ülkedeki sermayenin teşviki için bu fonttan 10 milyon manat değerinde kredi ayrılmıştır. 18 Ekim 1919 tarihinde ülkedeki en büyük yabancı şirketlerden olan Nobel kardeşleri birliğine Büyük Şor gölünün işletilmesi anlaşmasının vaktinin bittiği için yenilemiş ve şartlarda bir sıra kolaylıklar yer almıştır (Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Ansiklopedisi I cilt, 2004: 48).

Faaliyet gösterdiği iki yıl gibi kısa sürede Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti ekonomik alanda büyük işler görmüş ve reformlar yapmıştır. Bağımsızlığının kısa sürmesiye bu reformların hayata geçmesini engellemiş, yapılmış olan reformlarınsa etkisinin ülke ekonomisinde his edilmesinin karşısını almıştır.

3.3.3 Sovyet döneminde Azerbaycan ekonomisi ve yapılan yabancı yatırımlar

Birinci dünya savaşından sonra merkezi Rusya 'dan yönetilen sosyalist devrimi kısa sürede Azerbaycan 'a ulaşmış ve 1920 yılında Azerbaycan kendi bağımsızlığını kaybetmiştir. Siyasal bağımsızlığının yanında kendi ekonomik bağımsızlığını da kaybeden Azerbaycan artık Sovyetlerin ekonomik ihtiyaçlarına göre planlanan ekonominin özerki haline gelmiştir. Sovyetler döneminde de Azerbaycan 'ın en önemli ekonomik gücü olan petrol diğer Sovyet cumhuriyetlerine ihraç edilmiştir. Ekonomide tüm olumsuzluklara rağmen sanayii ve tarım sektörleri planlı bir şekilde

hazırlandığı için ülkede iyi bir şekilde altyapı hazırlanmış, üretim artmış, istihdamınsa minimize edilmesi istikrarlı ama sağlam ve temelleri olmayan bir ekonomik büyümeyi tetiklemiştir (Aras 2003:16). İkinci dünya savaşının patlak vermesi ve Sovyetlerin bu savaşa katılımı Azerbaycan 'ı da bir Sovyet ülkesi olarak derinden etkilemiş ve ekonomisi 1941-1945 yıllarında savaşın ihtiyaçlarını karşılanması şeklinde düzenlenmiştir. İkinci dünya savaşının sona ermesiyle dağılmış ekonominin toparlanması için merkezi devlet tarafından birçok beş yıllık plan kabul edilmiş ve ekonominin tüm yönlerinde neredeyse devrim niteliğinde olumlu değişiklikler başlamış, özellikle dağılmış altyapı hızla toparlanarak yüksek bir seviyeye ulaşmıştır (Azerbaycan tarihi V cilt 2008:123). Ülkede ekonomik büyüme oranları artık 1960 – 1970 yıllarında %5.2 1970-1980 yıllarındaysa %7.4 olmuştur. Ama Sovyetlerin kendisini dünya piyasa ekonomisinden tecrit etmesi, doğal kaynakların ve bol işçi gücünün kullanımı, enerji sektörü gibi alanlara daha çok önem verilmesi genel Sovyet ekonomisini diğer gelişmiş ülkelerden ve hatta bazı gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinin gerisinde kalmasını ve krize sürüklenmesini sağlamış, sonda Sovyetlerin dünya tarihinde sonunu getirmiştir. Bu durum Azerbaycan ekonomisi için ele alındığındaysa bir çok ürün ve hammadde diğer birlik üyesi ülkelere ucuz satılarak daha sonraysa nihai ürün olarak Azerbaycan 'a yüksek fiyattan satılmış, diğer yandan ülkenin ihraç ettiydi petrol ve petrol ürünleri, pamuk, tütün , şarap gibi ürünlerden elde edilen yüksek gelir birlik bünyesinde toplanmış, böylelikle Azerbaycan öz servetlerinde mülkiyet hakkından mahrum edilmiştir. Tüm ekonomik veriler genel olarak dikkate alındığında Sovyetler döneminde Azerbaycan ekonomisinin kaybettikleri kazandıklarından daha çok olmuştur.

3.3.4 Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan ekonomisi ve yapılan yabancı yatırımlar.

18 Ekim 1991 de bağımsızlığını kazanan ve 70 yıllık Sovyetler Birliği yönetiminden ayrılan Azerbaycan için ilk yıllar sancılı geçmiştir. Ermenistan'ın Azerbaycan'a saldırması üzerine ülkede savaş başlamış, bunun yanısıra ülke içi istikrarsızlık, hükümet değişimleri gibi olumsuz faktörler ekonomini de doğrudan etkilemiş, enflasyonlar, yüksek seviyede işsizlik, ekonomik büyümeyi durdurmuş, iş yerleri kapanmış, üretim azalmıştır (Aras, Süleymanov, 2010:10).

Bu durumda ülke ekonomisinin krizden çıkması için zengin doğal rezervlere ve elverişli coğrafi konuma sahip Azerbaycan'a yabancı sermayenin gelmesi için hükümet bir sıra adımlar atmış sonuçta ilk olarak petrol sanayisine yatırım yapması için yabancı şirketlerle mutabakata varılmıştır. Azerbaycan'ın ilk cumhurbaşkanı olan Ayaz Mütallibov döneminde Amoco şirketinin petrol sanayisine 650 milyon dolar yatırım yapması için 3 maddelik anlaşma yapılmış, bunun ardınca Ramco ve Penzoil şirketleriyle SOCAR arasında görüşmeler başlasa da Mütallibovun istifa vermesiyle görüşmeler rafa kalkmıştır. Ebulfaz Elçibey 'in iktidarı dönemindeyse batılı devletler ve şirketlerle görüşmeler daha da sıkılaştırılmış ve 1992 yılının eylül ayında Azerbaycan'ın en büyük petrol yataklarından olan Çırag ve Şahdeniz yataklarının işletilmesi için BP ve Statoil şirketleriyle bir ön anlaşma imzalanmış, 9 kasım 1992 tarihindeyse Azer-Çırag- Güneşli yataklarının ortak işletimi hakkında BP ile SOCAR arasında memorandum imzalanmıştır. Tüm bu gelişmeleri Azerbaycan'ın komşu ülkeleri olan Rusya , İran kaygıyla izlemiş ve Hazar Denizinin statüsü belirlenmemiş bu coğrafyaya yabancı sermayenin gelişiminden rahatsız olduklarını defalarca belirtmiş, Elçibey liderliğindeki Azerbaycan Halk Cephesi partisiyse ekonomik kriz ve Dağlık Karabağ sorununun adaletli çözümü için yabancı sermayenin ülkeye gelmesi ve ülkenin zengin petrol rezervlerinin dünya piyasasına çıkmasında görmüştür. Ülkenin petrol rezervlerine büyük ölçekte yabancı sermayenin gelmesi için yapılan görüşmeler ve anlaşmaların hayat geçmesi için somut adımlar atılmağa başladığı dönem Azerbaycan 'da Rusya destekli Suret Huseynov darbe yapmış ve AHCP iktidarının istifasının ardından tüm anlaşmalar askıya alınmıştır (Eyvazov, 2004:86).

Haydar Aliyev'in iktidarı devralmasıyla ilk olarak 1994 yılında Ermenistan'la ateşkes imzalanmış, siyasal istikrar sağlandıktan sonra ülkenin ekonomik durumunun iyileştirilmesi ve yabancı sermayenin Azerbaycan'a gelmesi için kollar sıvanmıştır. Toprakların yüzde 20 si işgal edilmiş, 1 milyondan fazla vatandaşı göçmen durumuna düşmüş, ekonominin tüm yönlerinde düşüş kaydedilmiş Azerbaycan ekonomisinin toparlanması hiç de kolay görünmüyordu. İlk olarak temeli 7 ocak 1993 yılında atılan Devlet mülkiyetinin Özelleştirilmesi Kanununun uygulaması sıkılaştırılmış daha sonra İMF le yürütülen müzakereler sonrası İMF in önerdiği reçete tam uygulanmış ve enflasyonun tek haneli rakama indirilmesi için program çerçevesinde 93 milyon dolarlık düşük faizli kredi alınmıştır. Bundan kısa süre sonra

enflasyon kontrol altına alınmış, GSYİH ' in hızla düşüşü önlenmiştir. Bu programlar ülke nüfusunun refahını olumsuz yönde etkilemesine bakmayarak, genel olarak ülkenin ekonomik Çizelgesunu iyileştirmiş, yabancı ülke ve şirketlerin takdirini kazanmıştır. Kısa sürede yürütülen petrol müzakereleri 20 eylül 1994 de imzalanan “asrın anlaşması “ olarak tarihe geçen anlaşmayla ülke ekonomisine 10 milyarlarla dolar yabancı sermaye ve sıcak para girişinin de önü açılmıştır. Hızla küçülen ekonomi artık 1996 dan başlayarak büyümüş , kişi başına düşen mille gelir artmağa başlamıştır . Azerbaycan yalnızca 1994-2002 yıllarında 2.1 milyar dolar seviyesinde yabancı sermayeyi kendisine çeke bilmiştir ki, bu yatırımların yüzde % 61 i petrol sektörüne yapılmıştır (Guliyev,2004:149). İlham Aliyev 'in iktidarı devir almasıyla Azerbaycan ekonomisinin tüm yönlerinde hızla büyüme başlamıştır. Bu büyümeyi se tetikleyen petrol ve doğal gaz ihracatında hem hacim hem de fiyat artışları olmuştur. Azeri petrolünü dünya pazarına taşıyacak Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru hattının devreye girmesiyle petrol üretimi daha da artmış, bunun sayesinde Azerbaycan 'ın GSYİH 2005-2009 yılları arasında % 21 lik bir artışla rekor büyümeye imza atmıştır (<http://www.turcomoney.com/azerbaycan-5-yilda-3-kat-zenginlesti.html> (04.01.2017).

Ekonominin her yönünde gelişimi için 3 beş yıllık program kabul edilmiş, genel olarak ekonomiye 132 milyar dolar sermaye koyulmuş, işsizlik % 5.2 ye düşmüştür (http://www.azerbaijan.az/portal/Economy/General/generalInfo_01_a.html 04.01.2017).

Tüm bu ekonomik gelişmelere rağmen diğer sektörlerin petrolün gölgesinde kalması istihdamın düşük olmasına, vergi gelirlerinin yetersizliğine ülke ekonomisinin petrol fiyatlarından asılı duruma kalmasına sebep olmuştur. Zira 2014 yılından başlayarak petrol fiyatlarındaki düşüş Azerbaycan ekonomisini de derinden etkilemiş, Azerbaycan para birimi olan manat iki kez devalüasyona maruz kalmış, tüm bunlarsa enflasyonu artırmış ve ülke nüfusunun refah seviyesini indirmiştir.

Genel olarak bağımsızlıktan sonra Azerbaycan ekonomisini özetlediğimiz zaman bağımsızlığın ilk yıllarında ülkenin sahip olduğu zengin petrol ve doğal gaz rezervlerinin dünya pazarlarına ulaşılması için görev alan farklı hükümetler eylemlerde bulunmuş, ülkeye yabancı sermayenin gelmesi için mücadele vermiştir. Tarih literatürüne Asrın Anlaşması olarak geçen anlaşmanın imzalanmasından sonra Azerbaycan ekonomisindeki sıkıntılar giderilmeğe, piyasa ekonomisine geçiş

sürecindeki sancılara azalmağa başlamıştır. Asrın Anlaşmasından sonra Azerbaycan petrol hasılasını artırmış, dünya ekonomisindeki petrol talebi ve fiyatlarındaki genel artışa Azerbaycan ekonomisi hızla geliştirmiştir. Petrol ve doğalgaz ihracatından elde edilen yüksek gelirler esasen ülke savunması, Karabağ sorunundan dolayı göçmen durumuna düşmüş nüfusun sıkıntılarının giderilmesi, ülkenin tanıtımı , dağılmış tarım, hizmet , sanayii gibi sektörlerin altyapısının iyileştirilmesi ve b. ülke için hayati önem taşıyan sektörlerle harcanmıştır. Azerbaycan her ne kadar petrol ve doğalgaz sanayisinden yüksek gelir elde etse de, bu ülke ekonomisinin diğer sektörlerini gölgede bırakmış, bazı sektörler az gelişmiş ve ya hiç gelişmemiştir. Hükümet ülke ekonomisinin petrol ve doğalgazdan bağlantısının minimize eden ve diğer sektörlerin gelişimi için reformlar paketi hazırlasa da ülkede genel olarak rüşvet, şahsi çıkar gibi olumsuz etkenlerin yaygın olması bu reform paketlerinin karşısını almıştır.

3.4 Yatırım Ortamı

Dünya Bankasının kişi başı DYY girişi raporlarına göre BDT ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında üst sırada yer alan Azerbaycan bağımsızlığının ilk yıllarından yabancı sermayeni ülkesine çeke bilmiştir. Bağımsızlığın ilk yıllarında daha çok petrol ve doğal gaz sektörüne yabancı yatırımlar yapılmış, 2001 senesinden başlayarak devamlı artan ekonomik büyüme, halkın artan gelirleri, istikrar ülkenin diğer sektörlerine de yabancı yatırımları çekmiştir. Çizelge 3.10 ve 3.11'den görüldüğü yapılan yatırımlar 2014 senesine kadar hızlı bir şekilde artmıştır.

Çizelge 3.10: Azerbaycan Ekonomisine Yapılan Yatırımlar 1995-2009 (milyon ABD doları)

	1995-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam Yatırımlar	6403	2500	3424	3961	4362	6091	7840	6162
İç Yatırımlar	1718	552	779	1238	1707	2722	4531	3576
Dış Yatırımlar	4684	1948	2645	2723	2655	3369	3309	2585

Kaynak: Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017

Çizelge 3.11: Azerbaycan Ekonomisine Yapılan Yatırımlar 2010-2015 (milyon ABD doları)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	1995-2015 ortalama
Toplam Yatırımlar	8305	10029	11912	12617	12877	11798	108280
İç Yatırımlar	4411	5999	7146	7752	7479	5329	54940
Dış Yatırımlar	3894	4029	4766	4864	5397	6470	53340

Kaynak: Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017

Toplam yapılan yabancı yatırımlar Çizelge 3.12’den görüldüğü gibi daha çok doğrudan yatırımlar olmuştur ki, hemen - hemen her geçen yıl bir önceki yıla göre artış göstermiştir.

Çizelge 3.12: Azerbaycan Ekonomisine Yapılan Yatırımlar 1995-2009 (milyon ABD doları)

	1995- 2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam Yatırımlar	9119.7	3371.0	4575.5	4893.2	5052.8	6674.3	6847.4	5468.6
Mali Krediler	1652.3	238.3	293.0	698.4	983.5	1576.6	2357.9	1438.3
Petrol Sektörüne Krediler	0.0	0.0	0.0	287.9	274.7	160.4	42951	77.0
Doğrudan Yatırımlar	7467.4	3017.8	4192.3	4030.4	3790.7	4442.4	3844.8	3037.1
Petrol bonusu	0.0	58.6	42907	1.0	17.0	68.2	42858	1.0
Portföyle yatırımları	0.0	42747	42965	78.4	57.8	156.4	152.4	305.8
Diğer yatırımlar	0.0	44.2	49.8	85.0	203.8	430.7	488.8	686.4

Kaynak: Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017

Çizelge 3.13: Azerbaycan Ekonomisine Yapılan Yabancı Yatırımlar 2010-2015
(milyon ABD doları)

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	1995-2015 ortalama
Toplam Yabancı Yatırımlar	8247.8	8673.9	10314.0	10540.9	11697.7	10719.1	106195.9
Mali Krediler	3405.9	3692.5	3135.5	2655.8	1880.6	2210.2	26218.8
Petröl Sektörüne Krediler	667.6	696.9	295.0	300	542.9	823.6	4130.8
Doğrudan Yatırımlar	3614.9	4293.8	5382.3	5976.2	8049.2	7483.1	68622.4
Petrol bonusu	2.0	42997	2.0	42827	17.0	2.0	216.2
Portföyle yatırımları	846.2	48.1	1289.4	718.5	1321.4		5005.3
Diğer yatırımlar	378.8	619.6	504.8	1188	429.5	1023.8	6133.2

Kaynak: Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017

Azerbaycan ekonomisine yapılan yatırımlar 2010 yılına kadar Çizelge 3.14 ve 3.15’de görüldüğü gibi daha çok petrol sektörüne yapılmış, 2010 yılından sonraysa petrol dışı sektöre daha çok yatırımlar yapılmağa başlanmıştır.

Çizelge 3.14: Azerbaycan Ekonomisinde Yapılan Petrol ve Petrol Dışı Yabancı Yatırımlar 1995-2009 (milyon ABD doları)

Yıllar	1995-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Petrol sektörü	7007.7	3211.5	4595.8	4666.6	4409.6	5346.6	4593.7	3539.5
Petrol dışı sektörler	5466	1114.8	1327.0	2451.9	3890.8	6719.5	11628.3	9494.1

Kaynak: Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017

Çizelge 3.15: Azerbaycan Ekonomisinde Yapılan Petrol ve Petrol Dışı Yabancı Yatırımlar 2010-2015 (milyon dolar)

Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	1995-2015 ortalama
Petrol sektörü	4967.4	5613.6	6317.9	6801.5	9553.2	9328.8	79953.4
Petrol dışı sektörler	12624.0	15975.3	19459.9	20538.5	18354.3	10218.4	139262.8

Kaynak: Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017

Dünya Bankası 'na göre, Azerbaycan 'da 2004 yılında yapılan özel sektör yatırımları toplam yatırımların % 90,7 'sini oluşturmuş ve bunun % 73,1 yabancı yatırım olmuştur. 2004 senesinden sonraysa her ne kadar geçen yıllara kıyasla yabancı yatırım miktarı artsa da kamu yatırımlarının oranı her geçen yıl yabancı ve özel yatırımlara oranla daha da artmaktadır (Invest in Azerbaijan May 2015 :3).

Azerbaycan 'da yabancı bir yatırım denildiğinde akla gelen aşağıdaki kuruluşlar ve kişilerdir.

- Yabancı tüzel kişilerin yaptığı yatırımlar,
- Yabancı ülke vatandaşlarının yaptığı yatırımlar,
- Yabancı ülkelerin yaptığı yatırımlar ;
- Uluslararası organizasyonların yaptığı yatırımlar.

Yabancılar yatırımların hukukları kar amacıyla yabancı yatırımcıların girişimci ve diğer faaliyet türlerine katkıda bulunan fikri mülkiyet hakları da dahil olmak üzere her türlü somut ve maddi olmayan haklar olarak tanımlanır. Azerbaycan hukukuna göre yabancı yatırımcıların satın almakla yükümlü oldukları menkul kıymetlerin ve diğer varlıklar ile Azerbaycan 'daki şirketlerdeki katılım payları , hisselerin satın alınması, Azerbaycan 'daki şahıslar ve tüzel kişiler ile diğer formları sağlayan sözleşmeli anlaşmalardır. Azerbaycan hukuku, hükümetin yabancı işletmeler için hoş bir ortam yaratma isteği stratejik hedefine uygun olarak gelişmektedir. Dolayısıyla, yabancı yatırımlar kanunen sağlanan garantilerle korunmaktadır. Sağlanan bu garantiler aşağıdakilerdir:

- Mevzuatın bozulmasına karşı garanti: yabancı bir yatırımcı, yatırımını düzenleyen yasaların ilk yatırımdan itibaren 10 yıl süreyle yürürlükte kalacağından emindir.
- Kamulaştırma ve karşı talep garantisi: Yabancı yatırımlar, kamulaştırma durumunda acil, yeterli ve etkili tazminat talebi garantisi vardır. Tazminat, kamulaştırma veya talep etme sırasındaki yatırım miktarıyla orantılı olmak zorundadır.
- Zararların karşı tazminat garantisi: Yabancı yatırımcılar, kayıpların telafisi dahil olmak üzere, devlet makamlarının her hangi yasadışı hareketlerine neden olan hasarlar için tazminat alma hakkına sahiptir;
- Karın geri gönderilmesi garantisi: Yabancı yatırımcılar, yürürlükteki vergi ve giderlere tabi olmak üzere yabancı yatırımlardan elde edilen kazançlarını elde ederek istediği yere gönderme hakkına sahiptir. Hükümetin, yabancı sermayeli ve yabancı uyruklu kişiler tarafından işletilen veya işlettiği özel işletmeler dahil olmak üzere özel teşebbüsleri destekleme politikasını sürdürmesi bekleniyor. Şu anda Azerbaycan 'a her hangi mal ithalatı için genel ticaret engeli veya ambargosu olmamaktadır. İhracat gümrük vergileri veya kısıtlamalar yalnızca ülkenin bazı milli servetlerinden oluşmaktadır (Doing Business and Investing in Azerbaijan ,2016 :14).

Azerbaycan 'da faaliyet gösteren tüm şirketlerin kayıtlı olması gerekmektedir. Resmi kayıt olmaksızın, bir şirket Azerbaycan 'da ticaret yapamaz. Ülkedeki yabancı yatırımın rahat bir şekilde faaliyeti için yapılan reformlarının bir parçası olarak, 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren "Bir Pencere" ilkesi yürürlüğe girmiştir. Birkaç hükümet organı (Adalet Bakanlığı, vergi makamları, Sosyal Sigorta Fonu ve İstatistik Komitesi) içeren kayıt usulleri kaldırılmış, işletmelerin yalnızca Vergi Dairesine kayıt olmaları zorunlu kılınmıştır. Günümüzde kuruluşla ilgili bakanlığa yapılan kayıt süresi ticari kuruluşlar için üç iş günü içerisinde resmen belirlenmektedir. Bir başka kararla ticari olmayan tüzel kişiliklerin tescili Adalet Bakanlığı tarafından yapılmaktadır.

3.4.1 Yabancı yatırımcılar için hukuki iklim

Azerbaycan Cumhuriyeti 'nin yatırım ortamı yatırımcıların hak ve menfaatlerinin korunması, mülkiyetin dokunulmazlığı, yerli ve yabancı girişimcilere eşit fırsatlar

sunmak, "Yatırım faaliyeti hakkında", "Yabancı yatırımların korunması hakkında", "Girişimcilik alanında yapılan denetimler hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti kanunları ve bir dizi hukuki yasalarla düzenlenmektedir (Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017).

3.4.2 Lisans alma

Azerbaycan Cumhurbaşkanının "Girişimcilik faaliyetinin özel izin (lisans) gerekli türlerinin sayısının azaltılması, özel izin (lisans) verilmesi işlemlerinin basitleştirilmesi ve şeffaflığının sağlanması hakkında" 19 Ekim 2015 tarihli 650 numaralı Fermanına göre, 2015 yılının 2 Kasım tarihinden Ekonomi Bakanlığı tarafından devlet güvenliği ile ilgili sürece lisansların "ASAN hizmet" merkezleri aracılığıyla verilmesine başlanılmıştır. Ayrıca Azerbaycan Cumhurbaşkanının "Lisans alma alanında bazı önlemler" 21 Aralık 2015 tarihli 713 numaralı Fermanına esasen lisans gerektiren faaliyet türlerinin sayısı 59 'dan 37 'ye indirilmiş, şimdiye kadar verilmiş yürürlükte olan vadeli lisanslar süresiz ilan edilmiş, yeni verilen lisanslar ise süresiz belirlenmiş, lisansın verilmesine göre ödenen ücretin tutarları yaklaşık 2 kez, bölgeler üzere 4 kez (bölgesel televizyon ve radyo yayını hariç) azaltılmış, lisans veren devlet organların sayısı 23 den 4 'e, lisansların verilmesi süresi 15 günden 10 iş gününe indirilmiş, lisans verilmesi için gerekli prosedürleri ise basitleştirilmiş (Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017).

3.4.3 "Bir pencere" sistemi

Ülkede elektronik hizmetlerin, modern teknolojilerin ve ilerici uluslararası tecrübenin uygulaması sonucunda Azerbaycan 'da girişimcilik konuları "bir pencere" sistemi uygulanmakla daha da basitleştirilmiştir. Elektronik hizmetlerin uygulaması sonucu gerçek ve tüzel kişilerin ticari faaliyetinin online olarak kaydı, vergi beyannamelerin elektronik kabulüne başlanmıştır.

Bakanlar Kurulunun 8 Eylül 2014 tarihli 300 nolu kararı gereğince elektronik imzanın alınması süresi 2 günden 1 güne indirilmiştir.

Yapılan reformların devamı olarak, 2015 yılının Ekim ayında Transit Yük taşımacılık Koordinasyon Kurulu oluşturulmuş, Konsey Yönetmeliği ve içeriği onaylanmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti toprakları demir yolları, deniz ulaşımı, deniz limanları ve

deniz terminalleri aracılığıyla transit yüklerin taşınmasında "bir pencere" prensibinin uygulanması tasarlanmış ve "bir pencere" prensibinin uygulanmasına ilişkin tek devlet organının yetkilerinin uygulanması koordinasyon Konseyi 'ne havale edilmiştir (Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017).

3.4.4 Gümrük rejimi ve vergilendirme

Azerbaycan Cumhurbaşkanının 2016 yılı 18 Ocak tarihli 745 No'lu Kararı ile "Yatırım teşviki belgesinin verilmesi Kuralı" onaylanmıştır ki, bu belge Azerbaycan Cumhuriyeti Vergi Mecellesinde ve "Gümrük Tarifesi Hakkında" Kanunu 'nda belirtilen indirimleri sağlamaktadır. "Gümrük Tarifesi Hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunu 2016 yılı 19 Ocak tarihinde yapılan değişikliklere göre yatırım teşvik belgesini almış tüzel kişiler ve bireysel girişimciler, ayrıca endüstriyel veya teknolojiler parklarının sahipleri tarafından teknik, teknolojik ekipman ve tesislerin ithali yedi yıllık bir süre için, sanayi veya teknolojiler , teknolojik ekipman ve tesislerin ithali ithal vergilerinden muaf tutulmuştur.

Ayrıca, "Petrol ihracının teşviki ile ilgili ek tedbirler hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının 1 Mart 2016 tarihli 811 numaralı Fermanına göre, petrol ürünlerinin ihracı ile meşgul kişilere ihrac gümrük beyannamesinde belirtilen değer % 3 baz olmak üzere ihracat teşviki ödenecektir (Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017).

Aynı zamanda "Gümrük sisteminde reformların sürdürülmesi ile ilgili ek tedbirler hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının 4 Mart 2016 tarihli 1853 numaralı Kararnamesine göre, elektronik gümrük hizmetlerinin daha da genişletilmesi, gümrük işlemleri sırasında istenen belgelerin ve işlemlerin sayısının en aza indirilmesi, gümrük organlarına önceden elektronik ortamda kısa ithalat beyannamesini sunmak yoluyla malların ve nakliye araçlarının gümrük sınırından geçirilmesi için "Yeşil koridor" ve uluslararası pratikte mevcut olan diğer çıkış sisteminin oluşturulması vb. sorunların çözümü ile ilgili görevler belirlenmiştir.

4. AZERBAJCANDAKİ BAŞLICA SEKTÖRLERİN DYY POTANSİYELİ

4.1 Tarım Sektörü

Azerbaycan en eski tarım kültürüne sahip ülkelerden biridir. Toprak-iklim koşullarının son derece çeşitliliği burada zengin bitki örtüsünün gelişmesine neden olmuştur ki, bu da Azerbaycan 'ın esas tarım ürünlerinin üretim merkezlerinden biri olduğu anlamına gelmektedir. Azerbaycan bitki örtüsünün çeşitliliğine göre dünyanın en zengin ülkelerinden biri olmaktadır. Kafkas florasında bulunan bitki örtüsünün % 70 burada yayılmıştır. Ülkede 4500 den fazla bitki türü, ayrıca meyve, çilek, sebze ve bostan bitkileri vardır. Azerbaycan topraklarında buğday bitkisinin eskiden ekimi hakkında bilgiye antik dönem tarihçilerinden olan Herodot 'un, Teofrastın, Pliteyin, Polibinin ve başkalarının eserlerinde rastlanmaktadır. Yeryüzündeki 11 iklim tipinden 8 'i ve toprak tiplerinin çoğu ülkede bulunmaktadır (Süleymanov, 2001:30).

Azerbaycan bağımsızlığını elde ettikten ve ülkede piyasa ekonomisine geçiş süreci başladıktan sonra tarımda köklü yapısal değişiklikler yapılmıştır. Böyle ki, 2000 yılına kadar genel ekim alanlarında azalma meydana gelse de, tarım alanda özel sektörün gelişmesi sayesinde 2000 yılından itibaren ekim alanları sürekli olarak genişletilmiş, artık 2015 yılında genel ekim alanları 1990 yıla göre 8,4 oranında fazla olmuştur. 1990-2015 yıllarında gıda amaçlı tahıl ve tahıl baklagiller bitkileri ekim alanları % 63 oranında artarak genel ekin bünyesindeki payı %40 tan % 60 'a, benzer olarak patates, sebze ve bostan bitkilerinin ekim alanları 2,2 kat artarak genel ekin bünyesindeki payı % 5 ten % 10 'a yükselmiştir. Bunun yanıdaysa aynı dönemde sanayi amaçlı teknik bitkilerin ekim alanları % 86 oranında azalarak genel ekin bünyesindeki payı % 20 den % 2,4 e inmiştir (Süleymanov, 2001:37).

Yem bitkilerinin ekim alanları da 1990-2000 yılları arasında sürekli olarak azalsa da, 2000 yılından sonra hayvancılığın gelişimi hesabına yem üretimine ilgi artmış, 2000-2015 yılları arasında sırasıyla ekin alanları 3,1 kez genişletilmiştir. 2005 yılından sonra meyve bağları hızlı şekilde büyümeye başlamış ve 2015 yılında 1990 yıla göre % 6 artmıştır. Bunun karşılığında sanayi amaçlı üzüm ve çay tarlaları keskin şekilde

azalması sonucu üzüm bağlarının 2015 yılındaki alanı 1990 yılındaki alanının % 8,9 ,çay alanları ise sırasıyla % 7,5 seviyesine kadar azalmıştır. Üzüm tarlaları yeniden restorasyonu 2005 yılından sonra, çay tarlaları restorasyonu ise 2011 yılından sonra başlamıştır (Abbasov,2013:9).

Çizelge 4.1: Yıllara Göre Ekilen Bitkilerin Arazi Sahası (bin hektar)

Yıllar	Meyve	Üzüm bağları	Çay plantasyonları
1985	138	267	7
1990	136	181	7
1995	117	97	9
2000	83	14	5
2005	93	9,6	3
2010	127	15	1
2011	130	16	1
2012	133	16	1
2013	134	16	1
2014	138	15	35
2015	144	16	166

Kaynak: Azerbaycan Tarım Bakanlığı 2016

Hayvancılık alanının esas itibariyle yeni yöntemlerle genişletilmesi sonucunda hem büyük baş hem de küçük baş hayvanların sayısı 1995 yılından sonra, kuşların sayısı ise 2000 yılından sonra stabil olarak artmıştır. 1990 yılına göre 2015 yılında büyükbaş ve küçükbaş hayvanların sayısı, sırasıyla, % 47,9 ve % 60,1 oranında artmıştır. Fakat kuşların sayısı 2000-2015 yılları arasında 1,9 kez artsa da, 1990 yıllı kıyasla % 5,1 azalmıştır (Abbasov,2013:10).

Ekin alanlarının yapısının değişmesine ve hayvanların baş sayısının artımına uygun olarak, doğrudan tüketim pazarına yönelen butikçilik ve hayvancılık ürünlerinin üretim hacmi eski Sovyet Birliği dönemi ile karşılaştırıldığında önemli ölçüde artmıştır. Bunun yanıdaysa sanayii ürünleri olan pamuk, tütün, üzüm, çay ve kozanın üretim hacmi düşmüştür.

Tarım ürünlerinin toplam hacmi 1995-2015 yılları arasında gerçek fiyatlarla 7,7 kez (doğrudan 2,4 kez), 2005-2015 yılları arasında ise 3,1 kez artmıştır. Aynı zamanda

bitki ürünleri üretiminde gerçek artış bu dönemlere uygun olarak 6,6 ve 2,8 kez hayvancılık ürünleri üretiminde sırasıyla 9,3 ve 3,4 kez olmuştur (Abbasov,2013:12).

Toplam alanı 8641,5 bin hektar arazi fonunun 4,9 milyon hektarı (%56,9) devlet, 2 051,4 bin hektarı (%23,5) belediye, 1671,0 bin hektarı(%19,6) ise özel mülkiyete ait olan topraklardır. Toprak fonunun genel alanının 1715,0 bin hektarı tarım ve 161,1 bin hektarı yıllık ekin, 109,7 bin hektarı biçim alanı, 259,0 hektarı bahçe, 2538,3 bin hektarı örüş ve otlak altında kullanılmaktadır. Kalan 1,04 milyon hektarı alan orman, 2,8 milyon hektarı ise diğer alanlardan oluşmaktadır (Abbasov,2013:14).

Tarım ürünleri üretiminin GSYİH payı, petrol sektörünün genel ekonomik artışta etkisinin özellikle güçlendiği 2000-2010 yıllarında % 16,1 den % 5,5 e inmiştir. 2010-2015 yılları arasında ise tarım ürünleri üretiminin GSYİH payı % 5,5, % 6,2 yükselmiştir (Abasov,2013:14). Tüm bunlara rağmen günümüz itibariyle Azerbaycan 'da da tarım ürünleri üretiminin GSYİH payı istenilen seviyeye yükselmemiştir. Bununla birlikte, tarım ürünleri üretiminin yapısında yüksek katma değer yaratıldığı sanayi amaçlı ürünlerin üretim kapasitesinin artırılması, ayrıca işleme sanayi üretim potansiyelinin güçlendirilmesi hesabına bu alanlar ülkede GSYİH 'nin artırılmasında önemli etkiye sahip olacaktır.

4.1.1 Süt ürünleri

Normal hayatın bir parçası olan süt ürünlerine olan talep her yıl artmaktadır. Azerbaycan 'da bağımsızlıktan sonra Sovyetler döneminden kalma eski makineler ülkedeki toplam verimliliği düşürerek ithalata bağlasa da giderek toparlanan ülke ekonomisi, verilen krediler sayesinde günümüzde birçok yeni, en son teknoloji işletmeler sayesinde talebin bir kısmını karşılamaktadır. 2016 yılına bakıldığında zaman toplam süt üretimi 2 milyon ton olmuştur ki, bunun da yaklaşık % 70 'i, büyük işletmeler tarafından üretilmiştir (Azerbaijan Agriculture and Food Processing, 2017:7). Günümüzde ülkedeki iç üretim yerel talebin sadece % 80 'ini karşılamaktadır. Çizelge 17 'ye bakıldığında üretilen miktar her ne kadar son 4 yılda artsa da % 20 ithal ve her yıl genişleyen ihracat bu sektörün yabancı yatırıma uygun olmasını ispatlamaktadır (Azerbaijan Agriculture and Food Processing, 2017:7).

Çizelge 4.2:Yıllara Göre Üretilen, İthal Ve İhraç Edilen Süt Ürünleri (ton)

Yıl	Üretilen miktar	İthal	İhraç
2013	1 796 706	42 057	917
2014	1 855 840	41 508	1257
2015	1 924 542	41 040	757
2016	2009913	34700	1393

Kaynak: Azerbaijan Agriculture and Food Processing,2017:5

4.1.2 Meyve ve sebzeler

Azerbaycan 'da toprağın çeşitliliği, verimliliği, doğal koşullar, meyve ve sebze çeşitlerinin yetiştirilmesinde büyük bir etkindir. Sahip olduğu sekiz iklim tipi hemen–hemen tüm meyve ve sebzeleri yetiştirmeye imkan sağlamaktadır. Her ne kadar hormonlu tarım üretimin olmaması genel üretim kapasitesini olumsuz etkilese de diğer taraftan Azerbaycan meyve ve sebzelerine uluslararası pazarlarda hormonsuz doğal imaj kazandırmaktadır. Günümüzde Azerbaycan büyük oranda meyve ve sebze ithal etmekle birlikte bu sektörde ihracatta yapmaktadır. Aşağıdaki Çizelgede son 4 yılda olan toplam üretim, ithal, ihraç verileri yer almaktadır. 2014 yılına göre hızlı artış gösteren üretim ve ihracın başlıca nedeni Rusya 'nın uyguladığı yaptırımlar oldu ki, günümüzde de Azerbaycan meyve sebzeleri daha çok Rusya pazarına ihraç ediliyor ve Rusya tarafından Avrupa birliği ülkelerine uygulanan yaptırımlar Azerbaycan meyve sebzesine olan talebi artırmaktadır. Yalnız ülkede geliştirilmiş en son teknolojinin ve bu sektörde uzman şirketlerin azlığı bu sektörde bir boşluğu ortaya koymaktadır ki, bu da yabancı yatırımcılar için bir fırsattır (Azerbaijan Agriculture and Food Processing, 2017:8).

Çizelge 4.3: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Meyve Ürünleri (ton)

Yıl	Üretilen miktar	İthal	İhraç
2013	853 757	34 533	187 136
2014	850 800	15 104	158 407
2015	888 416	57 744	158 922
2016	882800	158922	196349

Kaynak: Azerbaijan Agriculture and Food Processing,2017:8

Çizelge 4.4:Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Sebze Ürünleri (ton)

Yıl	Üretilen miktar	İthal	İhraç
2013	1 236 331	92 581	119782
2014	1 187 681	160 881	126348
2015	1 275 257	159 230	119 994
2016	1270622	236925	162676

Kaynak: Azerbaijan Agriculture and Food Processing,2017:8

4.1.3 Bağcılık

Azerbaycan topraklarının en uygun olduğu alanlardan biride bağcılıktır. Daha Sovyetler döneminden bu sektör Azerbaycan 'da hızla gelişerek dünyanın en önde gelen merkezilerinden biri haline gelmiştir. Sovyetlerin dağılmasından sonra üzüm tarlalarının sökülmesi, ihracatın azalması bu sektörü geriletmiştir. Günümüzde bağcılığın eski nüfusunu geri kazanması için bir yandan hükümet reformlar yaparak üretimi artırmayı hedeflese de Çizelge 4.5’de görüldüğü gibi bir yandan ithalatı minimize edememiş ve diğer yandan artan ihracat talebini karşılayamamıştır. Yabancı yatırım için en açık alanlardan biri olan bağcılık her geçen gün artan ihraç ve yerel talep karşısında yeterli üretime ulaşamamaktadır.

Çizelge 4.5: Yıllara Göre Üretilen , İthal ve İhraç Edilen Üzüm Miktarı Sayısı (ton)

Yıl	Üretilen miktar	İthal	İhraç
2013	148 535	2 951	1 180
2014	147 701	1 122	462
2015	157 076	3 381	2 027
2016	136499	6733	4121

Kaynak: Azerbaijan Agriculture and Food Processing,2017:9

4.1.4 Fındıkçılık

Azerbaycan, fındık yetiştiriciliği için uygun hava şartlarına sahip olan, Türkiye, İtalya gibi ülkelerden sonra dünyada en çok fındık üreten üçüncü ülkedir. Kuzey bölgelerinde yetiştirilen bitkiler temmuz ayının sonuna kadar olgunlaşmakta ve Ağustos ortasından Eylül ayı ortasına kadar hasat edilmektedir. Günümüzde Azerbaycan, kabuklu ve diğer işlenmiş fındık türlerini Almanya, İspanya, İtalya, gibi

AB Rusya ve Ukrayna gibi BDT ülkelerine ihraç etmektedir. Gelecekte Orta Doğu ülkelerinin pazarlarına ihraç edilmesi hedeflemektedir.

Çizelge 4.6'da görüldüğü gibi her geçen yıl artan ihraç talebinin karşılanması için yeni teknolojilerin ve reformların uygulanması Azerbaycan 'ı fındık üreten ilk beş ülkeden biri haline getirmiştir. Bu alanda artan iç talep ve büyük yabancı pazarlar olduğu için yabancı yatırım açısından parlak bir sektör olarak göze çarpmaktadır.

Çizelge 4.6: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Fındık Miktarı (ton)

Yıl	Üretilen miktar (ton)	İthal (ton)	İhraç (ton)
2013	31 200	83.2	10 414.9
2014	30 039	85.7	12 079.6
2015	32 576	131	12 227
2016	34271	371.8	14862.1

Kaynak: Azerbaijan Agriculture and Food Processing,2017:17

4.1.5 Çaycılık

Güney Lenkeran-Astara bölgesinde yoğunlaşan Azerbaycan 'da çay yetiştirme geçmişi 19 XIX yüzyıldan başlamaktadır. Azeri halkının en çok tükettiği bitkilerden olan çaya her geçen gün talep artmaktadır. Eskiden daha çok ithal edilen çaylara ilgi gösteren halk manatın devalüasyonundan sonra yerli ürünleri daha çok tercih etmeğe başlamıştır. Çizelge 22 analiz edildiği zaman 2013 ten başlayarak ithalat ve ihracatın azalmasının başlıca sebebi artık yerli üretime talebin artması bu talep karşındaysa üreticiler daha önceler ihraç ediydi ürünleri doğrudan pazara çıkarması olmuştur.

Sovyet döneminden kalma büyük çay plantasyonları çoğu artık çalışmamaktadır. Çay yetiştiriciliği yapanlarsa küçük çiftliklerdir ve yüksek üretime ulaşmak için daha büyük işletmeler gerekmektedir. Azerbaycan 'da çay üretiminin yeniden canlanması için gelecek gıda güvenliği programı hazırlanmıştır.

Çizelge 4.7: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Çay Miktarı (ton)

Yıl	Üretilen miktar	İthal	İhraç
2013	568	8 955	7 586
2014	474	8 183	5 441
2015	579	7 461	4 288
2016	1016	12610	1138

Kaynak: Azerbaijan Agriculture and Food Processing,2017:16

Çizelge 4.7'deki veriler incelendiği zaman çaycılık alanında yabancı yatırıma büyük ihtiyaç olduğu ve bunun karşılanması için devlet desteğinin olması yabancı yatırımcılar açısından en karlı sektörlerden biri olarak gündeme gelmektedir.

4.1.6 Buğday

Yerli tahıl talebini hiç bir zaman tamamen karşılayamayan Azerbaycan gıda güvenliği politikasında ithalattan bağımlılığı azalması için birçok program yer almıştır. Hasat işlemlerindeki zorluklar, yeterli teknolojinin olmaması, gelişmiş sulama sistemlerinin kullanılamaması, su kıtlığı ithalatı artıran nedenlerdir. Önümüzdeki 10 yılda ithalatın önemli ölçüde azalması beklenmiyor. Çizelge 4.8'deki veriler incelendiğinde 2016 yılından ilk defa ihracata başlanılmış, ithalatsa keskin şekilde azalmıştır. Yabancı yatırımcılar bu sektörlere yatırım yaparak talep büyüklüğünden faydalana ve kısa vadede büyük oranda gelir elde edebilirler.

Çizelge 4.8: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Buğday Miktarı (ton)

Yıl	Üretilen miktar	İthal	İhraç
2013	1 841 306	1 451 257	0
2014	1 407 405	1 195 656	0
2015	1 639 830	1 353 072	0
2016	2981455	95700	16638

Kaynak: Azerbaijan Agriculture and Food Processing,2017:18

4.1.7 Hayvancılık

İnsanların et, süt ve yumurta gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan bu sektör dünyanın bütün ülkelerinde büyük bir taleple karşı karşıyadır. Azerbaycan bu talebi daha çok ithalatla karşılamaktadır. İthalatın azalması için yapılan reformlar çiftliklerde koşulların genişletilmesi ve iyileştirilmesi için sağlam bir temel yaratmıştır. Yalnızca 2015'te, sığırlarda %40.7, koyun ve keçilerde %50.2 bir büyüme olmuştur (Azerbaijan Agriculture and Food Processing, 2016:14). Günümüzde hayvancılığın gelişimi için ülkeye getirilen hiçbir cins sığır, koyun, ineklerden gümrük vergisi alınmamaktadır. Çizelge 4.9'da gözden geçirildiği zaman ithalatın minimize edilmesi son 10 yılda mümkünsüz görünüyor.

Çizelge 4.9: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Hayvan eti Miktarı (ton)

Yıl	Üretilen miktar	İthal	İhraç
2013	286 879	8 063	0
2014	291 189	14 496	186
2015	298 613	14 448	44
2016	302227	33591	49.1

Kaynak: Azerbaijan Agriculture and Food Processing, 2017:12

Çizelge 4.10: Yıllara Göre Üretilen, İthal ve İhraç Edilen Yumurta Miktarı (ton)

Yıl	Üretilen miktar	İthal	İhraç
2013	1 401 473	46 207	0
2014	1 562 744	54 745	0
2015	1 552 916	51 381	0
2016	1609813	46133	0

Kaynak: Azerbaijan Agriculture and Food Processing,2017:12

Elverişli iklim koşulları ve dışardan getirilen hayvanlardan gümrük vergisinin alınmaması yabancı yatırımcılar için bir fırsat olmaktadır. Yabancı yatırımcılar istediği kadar inek , sığır gibi hayvanları Azerbaycan 'a getirerek bir yandan büyük olan iç talebi karşılaya bilir diğer taraftansa ülkenin verimli iklim koşulları , ucuz işçilikten yararlanarak ihracat yapabilirler.

4.2 Hizmet Sektörü

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra elde ettiği petrol gelirleri sayesinde ülkenin gelişen sanayi ve tarım sektörünün yanında hizmet sektörü de kendi payını almıştır. Dinamik şekilde artan yerli üretim, hızla genişleyen dış ilişkiler, ülkemizin elverişli coğrafi-stratejik konumu vb. etkenler ülkedeki turizm, taşıma, otelcilik ve başka hizmet sektörlerini geliştirmiştir.

Günümüzde Azerbaycan Bakü-Tiflis- Ceyhan petrol hatları, Bakü-Tiflis –Erzurum doğal gaz boru hatlarıyla tüm dünyanın enerji taşımacılığında en büyük yere sahip ülkelerdendir. Yakın bir gelecekte bu projelere TANAP ve TAP gibi devasa projelerin de ekleneceğini düşünülürse Azerbaycan 'ın hizmet sektörünün gelişiminin sadece bugünün değil geleceğinin de parlak olduğu görülebilir.

2010 yılından sonra Eurovision, Avrupa Spor Oyunları, İslam Oyunları, Formula 1 gibi uluslararası etkinliklerin Azerbaycan 'da düzenlenmesi ülkeye gelen turist sayısını önemli ölçüde artırmış, Hilton, Marriot, Kempinski, Four Season , Fairmont gibi dünya markası olan oteller zinciri Azerbaycan 'da şubeler açmaya başlamıştır. Turizm ve otelcilik sektörünün geliştirilmesi için bir taraftan vize muafiyetleri, kanun tasarıları hazırlanmış diğer taraftan yabancı sermaye için elverişli yatırım iklimi yaratılmıştır.

2000 yılından sonra nüfusun artan gelirleri ülkede banka ve sigorta sektörünü daha da geliştirmiş, kısa sürede ülkedeki yerel ve yabancı bankaların sayısı hızla artmıştır. 2014 yılına kadar düşük faiz oranları bankaların gelirlerini daha da artırmış, kalitesini daha da yükseltmiştir. 2014 den sonra patlak veren Beynelhalk Bank skandalından sonraysa bankacılık sektörü bir çöküşe yuvarlanmış, yalnızca hükümetin gerekli regülasyonlarından sonra sektörün çöküşü durdurulmuştur.

Azerbaycan 'da en hızlı gelişen hizmet sektörlerinden biri de inşaat sektörü olmuştur ki, bu sektöre yatırım yapan yerli ve yabancı yatırımcılar yüksek oranda gelirler elde etmişlerdir. Ülkedeki kamu binaların tamamının yenilenmesi ve nüfusun şehirlerde yoğunlaşmasından sonra özellikle de Bakü şehrinde artan daire talebinin karşılanması için inşaat şirketleri durmadan çalışmış ve büyük hacimli ihalelerde iştirak etmişlerdir. Günümüzde de inşaat sektörünün gelişimi devam etmektedir.

Modern teknolojinin gelişimi ve XXI yüzyılda en hızla gelişen sektör olan telekomünikasyon ve mobil ağ hizmetleri de Azerbaycan 'da hızla gelişmiştir.

Internet ve mobil hizmetlerde en son teknolojinin kullanıldığı Azerbaycan kaliteli hizmet için bu sektörde çok büyük ölçüde devlet ve yabancı yatırım kullanılmıştır.

Azerbaycan 'da hizmet sektörü her geçen yıl hızla gelişmektedir. Bu gelişimi teşvik eden artan nüfus ve artan gelirler, sektöre yönelik hükümet reformlarıdır ki, tüm bunlar yabancı yatırımlar için de elverişli yatırım iklimi yaratmaktadır.

4.2.1 Lojistik ve taşımacılık

Tarihten günümüze kadar Asya ile Avrupa arasındaki ticaret merkezinde yerleşen Azerbaycan çok elverişli lojistik öneme sahiptir. İpekyolu üzerinde yerleşen doğuyla batı arasında koridor rolü oynayan Azerbaycan günümüzde de bu rolünü sürdürmektedir. Avrupa ile Asya arasında ticaret akışları arttıkça, Azerbaycan Avrasya kavşağında bir ulaşım ve lojistik merkezi olarak ortaya çıkmaktadır. Azerbaycan, Avrupa 'dan Asya 'ya Kafkasya üzerinden ulaştırma koridoru oluşturulmasına yönelik uluslararası program olan TRACECA –ya ev sahipliği yapmaktadır. Trans-Hazar Doğu-Batı Koridoru, hem Çin hem de Avrupa arasındaki en kısa bağlantı olarak kabul edildiğinden Azerbaycan bu programda merkez olarak kabul edilmektedir. Koridorun ortalama uzunluğu 4.200 km olup muhtemel geçiş süresi yaklaşık 12 ila 14 gündür ki, bu da taşıma nakliyecilerinin geleneksel okyanus nakliyesiyle karşılaştırıldığında % 70 zamandan tasarruf etmesini sağlamaktadır. Bu tür stratejik avantajlar sayesinde taşımacılık ve lojistik sektörü son yıllarda belirgin bir büyüme kaydetmektedir. Taşımacılık altyapısını AB standartlarına yükseltmek ve bu artan kıtalararası trafiği karşılamak için önemli yatırım yapılmıştır ki, buna yolların 10.185 km 'lik inşaat ve rehabilitasyonu da dahildir. Bağımsızlığını kazandığı ilk yıllardan lojistik merkezi haline gelmeyi hedefleyen Azerbaycan Çizelge 4.11'de görüldüğü gibi bunun için birçok yatırımlar yapmıştır.

Çizelge 4.11: Yıllara Göre Taşımacılığa Yapılan Yatırım Miktarı (milyon ABD doları)

Taşımacılığa yapılan yatırımlar (milyon ABD doları)						
Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Toplam	1432	1476	1535	2094	1.431	1291
Boru hattı ulaşımı	301	285	359	398	245	325
Demiryolu ulaşımı	2	2	2	3	3	1
Kara yolu ulaşımı	96	134	255	267	211	140
Boru hattı ulaşımı	203	149	103	128	32	185
Su yolu ulaşımı	8	49	40	6	84	66
Hava ulaşımı	126	106	165	166	48	234

Kaynak : Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi 2016

Yapılan bu yatırımlar kısa sürede kendi etkisini göstererek Azerbaycan üzerinden olan taşımacılığı Çizelge 4.12’de görüldüğü gibi her geçen yıl bir önceki yıla oranla artırmaktadır.

Çizelge 4.12: Yıllara Göre Yük Taşımacılığı (1000 ton)

Yük Taşımaları 1000 ton							
Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Toplam	196.452	203.586	210.862	217.926	221.991	222.373	222462
Demiryolu taşımacılığı	22.349	22.203	23.116	23.127	21.795	17.090	15480
Deniz yolu taşımacılığı	11.714	12.499	12.371	11.510	9.934	6.626	5807
Hava yolu taşımacılığı	40	51	82	126	125	129	160
Petrol kemeri taşımacılığı	49.982	45.602	43.316	43.549	45.784	45.672	44129
Doğalgaz kemeri taşımacılığı	12.476	13.451	13.854	14.392	15.750	15.251	15.427
Otomobil taşımacılığı	99.891	109.780	118.123	125.222	128.603	137.605	141459

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi 2017

Tarihte lojistik ve taşımacılık alanında Bakü-Tiflis-Ceyhan gibi mega projelere imza atan Azerbaycan günümüzde de bu tür mega projeleri hayata geçirmektedir. Bunlardan biri yıllık 1 milyon kişi ve 6.5 milyon ton yük taşıma kalitesine sahip olan

Bakü -Tiflis – Kars demiryoludur ki, harita 1 'de verildiği gibi Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arazisinden geçen demiryolunun temeli 2007 tarihinde atılmıştır. Uzunluğu 838.7 km olan bu tren yoluna toplam 450 milyon dolar yatırım yapılarak 30 Ekim 2017 yılında hizmete girmiştir. Artık Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Projesiyle Avrupa 'dan Çin 'e demiryoluyla kesintisiz yük taşınması mümkün hale gelecektir ki, 2034 yılına gelindiğinde yıllık 16 milyon 500 bin ton yük ile 1 milyon 500 bin yolcu taşınarak Avrupa ile Orta Asya arasındaki yük taşımalarının tamamının demiryoluna kaydırılması planlanmaktadır (PTTlife 2017:8).

Şekil 4.1: Bakü-Tiflis-Kars Güzergahı

Kaynak:<http://www.jeopoliturk.com/HaberDetay/76/Baku-Tiflis-Kars-Kesintisiz-Demiryolu-Hatti-Projesi>

Bir başka mega projeyse Bakü Uluslararası Ticaret Limanıdır ki, temeli 2010 yılında atılan bu limanın toplam toprak alanı 400 hektar olup iki aşamada tamamlanması planlanmaktadır. Yıllık toplam olarak 25 milyon ton yük ve 1 milyon ton konteyner kabulünü öngören ve Hazar denizi kıyısındaki en büyük liman olacak bu mega projenin inşası halen devam etmektedir.

2017 yılının Ocak-Aralık ayları aralığında Azerbaycan 'da toplam 226.4 milyon ton yük taşınmıştır ki, bu da 2016 yılının aynı döneminde % 1.8 daha fazla olmuştur. Yüklerin %3.7 deniz, %6.4 demiryolu, % 0.1 havayolu,%25.9 boru kemerleri, %63.9 karayoluyla taşınmıştır (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi İnkişaf, 2017:56).

Hükümetin açıkladığı yeni yol haritasında lojistik ve ticari alandaki ekonomik gelişmeler üzerine Azerbaycan 'ın 2020 yılına kadar, 2025 yılına kadar ve 2025 yılından sonraki dönem için kısa, orta ve uzun vadeli perspektif yönlerini belirlenmiştir. Burada 2020 yılına kadar dönemin gelişim perspektifini içeren stratejik amaç ve hedeflerle birlikte, bu amaç ve hedeflere ulaşmak için bir takım öncelik ve tedbirler gösterilmiştir. Gerçekleştirilen programlar sonucunda 2020 yılında Azerbaycan 'da gerçek GSYİH 'nın 356 milyon ABD doları artacağı, aynı zamanda genel olarak 18900 yeni iş yerinin oluşturulacağı tahmin ediliyor. Öngörülen etkinliklerin gerçekleştirilmesi için kamu ve özel kaynaklardan kullanılarak, toplam 1.8 milyar. 94 milyon ABD doları yatırımın talep olunacağı bekleniyor (Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı 2017) .

Tüm verileri ve hükümetin açıkladığı lojistik programına baktığımız zaman lojistik sektörünün gelecekte Azerbaycan da büyük bir potansiyelinin olduğu ve yabancı yatırıma açık olduğu görülebilmektedir.

4.2.2 Turizm

Sahip olduğu sekiz iklim tipiyle, doğal kaynakları ve çeşitli güzellikleri kendinde barındıran Azerbaycan 'ın büyük bir turizm potansiyeli mevcuttur. Doğal kaynakların yanında tarihi anıtları ve yalnızca Azerbaycan 'a has olan petrol çamuru, tuz mağaraları gibi faktörler de Azerbaycan 'ın turizm potansiyelini daha da artırmaktadır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra dünyaya açılan Azerbaycan XXI yüzyıldan başlayarak turizme daha çok yatırım yapmağa başlamış, petrol fiyatlarının düşüşünden sonraysa ülkeye gelecekte yabancı döviz getirecek ve halkın geçimini sağlayacak turizm en önemli sektörlerden biri haline getirmiştir.

Son yıllarda düzenlenen; Birinci Avrupa Olimpiyat Oyunları , Formula 1 Grand Prix 2016 uluslararası etkinlikler, Azerbaycan 'ın turizm bölgesi olarak uluslararası profilini daha da yükseltmiştir. Günümüzde Four Seasons, Marriot, Kempinski, Hilton, Fairmont ve Jumeirah gibi bir numaralı uluslararası otel zincirleri Azerbaycan 'da faaliyet göstermektedir. Bir sonraki stratejik hedefse iki ve üç yıldızlı otellerin inşasıdır ki, buna şuan için büyük bir talep vardır.

Ülkedeki turist sayısının artırılması için yaratılan Elektronik vizeler sayesinde yabancı vatandaşlar artık ("ASAN Vize" sistemi) üç iş günü içerisinde ülkeye giriş

vizesi alabilir ki, bu sistemin uygulanmağa başlamasıyla Çizelge 4.13 ve 4.14’de görüldüğü gibi ülkeye gelen yabancı ve turist sayısında artış göze çarpmaktadır.

Çizelge 4.13: Ülkeye Gelen Yabancı Sayısı (bin kişi)

Son 4 yılda Ülkeye Gelen Yabancı Sayısı	
Yıllar	Kişi sayısı (bin kişi)
2012	2484
2013	2509
2014	2298
2015	2007
2016	2248

Kaynak: Azerbaijan Tourism and hospitality 2017 :12

Çizelge 4.14: Ülkeye Gelen Turist Sayısı (bin kişi)

Son 4 yılda Ülkeye Gelen Turist Sayısı	
Yıllar	Kişi sayısı (bin kişi)
2012	1985,9
2013	2129,5
2014	2159,7
2015	1921,9
2016	20447,7

Kaynak: Azerbaijan Tourism and hospitality 2017 :12

Azerbaycan ’da Manatın devalüasyonundan sonra diğer ülke vatandaşları için bu ülkede tatil yapmak daha ucuz hale gelmiştir. Bu çevredeki İran ,Türkiye ve Gürcistan, Rusya gibi ülkelerin orta bütçeli vatandaşları için çok uygun fiyata Azerbaycan ’da tatil yapabilme fırsatını sunarken, öte yandan hükümetin uyguladığı ASAN Vize sistemiyle Arap ülkeleri vatandaşları kolayca vize elde edebildiler. Tüm bu göstergeler sayesinde kısa sürede ülkeye giriş yapan turist sayısını hızla artırmaya başlamıştır. Çizelge 4.15’de görüldüğü gibi Azerbaycan ’a en çok gelen turistler vize anlaşmaları olan veya sade vize elde edebilen ülkelerin vatandaşlarıdır. Buradan bir daha vize konusunun Azerbaycan turizminde kilit rol oynadığı ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 4.15: 2016 Yılında Azerbaycan 'a Gelen İlk 10 Ülke Vatandaşları (bin kişi)

2016 yılında Azerbaycan 'a Gelen Top 10 Ülke Vatandaşları		
N	Ülke İsmi	Turist sayısı (bin kişi)
1	Rusya	670
2	Gürcistan	440
3	Türkiye	287
4	İran	232
5	Irak	60
6	Birleşik Arap Emirliği	52
7	Ukrayna	50
8	Kazakistan	29
9	Birleşik Krallık	27
10	Özbekistan	15

Kaynak: Azerbaijan Tourism and hospitality 2017 :14

Çizelgedeki ülkelerden, geçen yılın için karşılaştırıldığında cari yılın aynı dönemi içinde Rusya Federasyonu (%7.6), Kazakistan (%17.2), İran (%62.9) ve b. ülkelerden Azerbaycan 'a gelen turistlerin sayısında artış meydana gelmiştir. Diğer taraftansa bir önceki yıla göre ülkeye Ürdün 'den 2 kat, Kuveyt 'den 3,2 kat, Katar'dan 5,5 kat, Sudi Arabistan ve Oman 'dan 10 kat, Birleşik Arap Emirliğinin 'den 22 kat, Iraktan 'sa 30 kat fazla turist gelmiştir. Gelen turistlerin büyük çoğunluğunun Çizelge 4.16'da görüldüğü gibi tatil amaçlı geldiği tespit edilmektedir (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi 2017).

Çizelge 4.16: Yabancı Vatandaşların Azerbaycan 'a Gelme Sebepleri

Yabancı vatandaşların Azerbaycan 'a gelme sebepleri	
Dinlenme için	%34,0
İş için	%33,8
Akrabalarını ziyaret için	%27,5
Sağlık için	% 2,0
Dini merkezleri ziyaret için	%0,6
Başka sebepler için	2%

Kaynak: Azerbaijan Tourism and hospitality 2017 :14

Artan turist sayısını göz önünde bulunduran yerli ve yabancı şirketler hızlı bir şekilde artan talebi karşılamak için yerli otellerin inşasına başladı ki, sadece 2016 yılında Azerbaycan’da 35 otel inşa edilmiştir. 25 otelin yapımıysa halen sürmektedir. 2016 yılı verilerine göre Azerbaycan ’da faaliyet gösteren turizm işletmelerinin sayısı 544, otellerin sayısı 536, günlük yerleştirme sayısı ise 38 bin olmuştur. Çizelge 4.17’de görüldüğü gibi turizm ve ilgili alanlardaki çalışanların sayısında hızla artış kayda alınmaktadır ve 2016 yılında bu sektörde çalışanların sayısı 49 bin kişiye ulaşmıştır. (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi 2017)

Çizelge 4.17: Son Beş Yılda Turizm İşletmelerinin Göstergeleri

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İşletme sayısı (adet)	126	141	170	197	218	243
Çalışanların sayısı (kişi)	1418	1541	1730	1729	1.794	1.586

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi (2017)

Bir taraftan artan turist sayısı diğer taraftansa vize muafiyetleri ve genişleyen ilişkiler, manatın devalüasyonu nedeniyle yurt dışında tatil pahalı olduğu için halkın daha çok ülke içi turizmi tercih edeceğini göz önünde bulundurulursa büyük bir talebin olduğu analiz edilebilir. Bu talebi karşılamak içinse yeterli tesislerin ve altyapının bulunmaması bu sektöre yatırım yapmanın çok mantıklı olduğunu göstermektedir.

4.2.3 İnşaat

Azerbaycan ekonomisinin gelişmesinde büyük paya sahip olan inşaat sektörü ülkede bir yandan istihdam olanakları yaratmakta diğer yandansa artan nüfusun konut talebini karşılamaktadır.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra eski Sovyet yapıları, şehirlerde insanların talebini karşılayacak kadar binaların bulunmaması, kamu binalarının neredeyse tümünün yenilenmesine ihtiyacın olması, Karabağ savaşında göçe maruz kalan insanlara konutların verilmesi gibi meseleler inşaat sektörünün hızla gelişiminin sinyalini vermekteydi. Elde ettiği petrol gelirlerini daha çok bu sektöre yatıran hükümet son on yılda inşaat sektöründeki gelir, istihdam yönünde büyük projelere imza atmıştır. Adete şantiye merkezine dönen Azerbaycan on yıl içerisinde kamu binalarının

%90'nı yenilemiştir. Öte yandansa başta Bakü olmak üzere diğer büyük şehirlerde de artan nüfus talebinin karşılanması için çok sayıda konut inşa edilerek hizmete verilmiştir. Çizelge 4.18'deki veriler gözden geçirildiği zaman inşaat sektörünün Azerbaycan ekonomisindeki GSYİH 'deki payının her geçen yıl arttığı görülebilir.

Çizelge 4.18: İnşaat Sektörünün Oluşturduğu Katma Değerin GSYİH 'deki Payı

Yıllar	%
1990	% 8,1
1991	% 6,2
1992	% 7,2
1993	% 7,3
1994	% 7,3
1995	% 3,7
1996	% 9,3
1997	% 11,7
1998	% 13,0
1999	%10,9
2000	% 6,5
2001	% 5,8
2002	% 8,7
2003	% 11,2
2004	% 12,5
2005	% 9,0
2006	% 7,7
2007	% 6,4
2008	% 7,0
2009	% 7,2
2010	%8,1
2011	%8,0
2012	%10,1
2013	%11,6
2014	%12,6
2015	%12,1
2016	%10,6

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi (2017)

İnşaat sektörüne büyük oranda yapılan yatırımlar sayesinde sadece 2004 -2015 yılları arasında 600 hastane, 3000 okul, 90 göçmen kasabası inşa edilmiştir. Çizelge 4.19'da 1995 yılından 2017 yılına kadar olan yatırımlar analiz edildiği zamansa 2003

yılından itibaren yatırımların hızla arttığı görülebilir. Bu yatırımların büyük oranını kamu yatırımları olmuştur (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi 2017).

Çizelge 4.19: İnşaat Sektörüne Yapılan Yatırımlar

Yıllar	Bin ABD doları
1995	67620
1996	230151
1997	363696
1998	472007
1999	288328
2000	242548
2001	227280
2002	547152
2003	992459
2004	1463729
2005	1829236
2006	1860137
2007	2268582
2008	3482269
2009	3048844
2010	3864362
2011	4608734
2012	5534057
2013	6963227
2014	7816262
2015	6895819
2016	67835011

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi 2017

İnşaat sektöründeki hızlı artış yabancı yatırımcılarında dikkatinde olmuş ve günümüze kadar bu sektöre yabancı yatırımcılar tarafından büyük oranda yatırımlar yapılmıştır. Çizelge 4.20'deki veriler incelendiği zaman yıllara göre kamu sektöründeki görülen işlerin azalarak yerini özel sektörde görülen işlere bıraktığı daha detaylı görülmektedir.

Çizelge 4.20: İnşaat Sektöründe Görülen İşlerin Değeri (Bin manat) ve Paylar

	Toplam	Ondan		Ondan		
		Kamu Sektörü	Özel sektör	İç yatırımlı	Yabancı yatırımlı	Belediye
2010	2665521	668577	1996943	1278103	718758	82
%	% 100	% 25,1	% 74,9	% 47,9	%27,0	%0,0
2011	3597065,35	890428	2706638	1902097	804353	187
%	%100	%24,8	%75,2	%52,9	%22,3	%0,0
2012	4538835	1054821	3484014	2242912	1241093	10
%	% 100,0	%23,2	%76,8	%49,5	%27,3	%0,0
2013	5130097	961668	4168429	2763614	1404759	57
%	%100,0	%18,7	%81,3	%53,9	%27,4	%0,0
2014	5054036	902055	4151981	2898638	1252844	500
%	%100,0	%17,8	%82,2	%57,4	%24,8	%0,0
2015	4305618,76	689916	3615703	2183721	1431978	4
%	%100	%16,0	%84,0	%50,7	%33,3	0,0
2016	4506089	558745	3947344	1954391	1992952	-
%	%100	12,4	87,6	43,4	44,2	-

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi (2017)

Petrol fiyatlarının düşmesi ve doların yükselmesi birçok sektörde durgunluk yaratsa da inşaat sektörü Çizelge 4.21’de verildiği gibi küçük oranda azalmalara eski dinamizmini halen korumaktadır. Yarattığı istihdam olanaklarını göz önünde bulunduran Azerbaycan bu sektörün canlı tutulması için her türlü desteği ve teşviki devam ettirmektedir.

Çizelge 4.21: İnşaat Sektöründeki İşletme Sayıları

2014		2015		2016	
İşletmelerin sayı (adet)	Çalışanların sayı (bin kişi)	İşletmelerin sayı (adet)	Çalışanların sayı(bin kişi)	İşletmelerin sayı (adet)	Çalışanların sayı(bin kişi)
1.498	98.5	1.445	89.2	1425	89

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi (2017)

Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı tarafından hazırlanan İnşaatın Sektörünün Gelişimi için Stratejik Yol Haritasında belirtilen hedeflere göre, inşaat sektörüne 2020 yılına

kadar 529 milyon ABD doları yatırımın yapılması ve on bine kadar inşaat işinin görülmesi planlanmaktadır (Doing Business in Azerbaijan, 2017:66).

İnşaat sektörü ile ilgili yukarıdaki veriler ve göstergeler incelendiği zaman Azerbaycan ekonomisinin bel kemiği niteliğinde olan bu sektöre birçok yatırımlar yapılmasına rağmen halen artan konut arzını karşılayacak oranda yerel işletmelerin olmaması ve Azerbaycan hükümetinin açıkladığı gelecek yıllardaki kentleşme programlarındaki büyük projelerin inşası için yeterli büyük çaplı inşaat şirketlerinin olmaması yabancı yatırımcıların bu sektöre yatırımlarını teşvik etmektedir.

4.2.4 Sigorta

Sigorta sektörü diğer sektörlerle baktığımız zaman her ne kadar yeni olsa da ancak nüfusun artan geliri, uygulanabilir bir sigorta pazarının geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Zorunlu sigortaya ilişkin yeni yürürlüğe giren kanun otomobil ve ipotek kredilerinin hacminin artmasına sebep olmuştur ki, buda sigortaya olan talebi her geçen gün artırmaktadır. Çünkü bu kanuna göre bu tip krediler için artık sigorta zorunluluğu vardır. Günümüzde Azerbaycan pazarında 48 çeşit sigorta hizmeti bulunmaktadır. Bunlardan 16 'sı zorunlu , 32 'si gönüllü sigorta hizmetleridir . Şu anda Azerbaycan pazarında 28 sigorta şirketi bulunmakta olup üçü yabancı sermayeli şirketlerdir (Doing Business in Azerbaijan, 2017:77).

Sigorta hizmetleri piyasası son yıllarda oluşmasına rağmen Çizelge 4.22'de görüldüğü gibi bu sektörde talebi karşılayacak sayıda işletme mevcuttur.

Çizelge 4.22: Azerbaycan 'da Faaliyet Gösteren Sigorta İşletmeleri Sayısı

Azerbaycan 'da faaliyet gösteren sigorta işletmeleri sayısı	
Hayat sigortası	25
Hayat dışı sigorta	21
Tekrar sigorta	1
Aracı kurumlar	12

Kaynak: Azerbaycan 'ın İstatistik Göstercileri, 2017:415

Yeni çıkarılan zorunlu sigorta kanunlarının nüfusun artan gelirleri ve sigorta şirketlerinin reklam bilgilendirmeleri halkın bu sektöre olan ilgisini her geçen gün

daha da artırmıştır. Çizelge 4.23’de verilerden de görüldüğü gibi 2012 yılında 779300 gönüllü sigorta anlaşması yapılmışsa, 2014 yılı sözleşme sayısı bir milyonun üzerinde olmuştur. 2015 yılındanki devalüasyondan sonraysa bir iniş görülse de bu sektördeki sigorta ödemeleri fiyatları da yükselerek gelir açısından dinamizmini korumuştur.

Çizelge 4.23: Sigorta Sözleşmeleri Sayısı, (bin adet)

Sigorta sözleşmeleri sayısı, bin adet					
Sigorta tipleri	2012	2013	2014	2015	2016
Zorunlu sigorta	1079	1071	1134,5	1069,6	1174
Gönüllü sigorta	779,3	928	1213,1	983,7	782,5

Kaynak: Azerbaycan’ın İstatistik Göstercileri, 2017: 415

Sigorta sektöründeki canlılığı koruyan ikinci bir göstergeyse Çizelge 4.24’de görüldüğü gibi sigorta ödemeleri arasında toplam miktarın en fazlasını gönüllü sigortalardan ödenen ödemeler olmasıdır ki, 2012 yılından günümüze kadar bu ödemeler her geçen yıl bir önceki yıla göre artmaktadır.

Çizelge 4.24: Yıllara Göre Sigorta Ödemeleri (bin ABD doları)

Yıllara göre Sigorta ödemeleri (bin ABD doları)					
Sigorta türleri	2012	2013	2014	2015	2016
Gönüllü sigorta	46777	52656	71819	76422	105767
Hayat sigortası	1797	1549	15514	21107	52938
Hayat dışı sigorta	44980	51107	56305	55315	52829
Özel sigorta	24778	27581	30435	30216	37641
Emlak sigortası	20202	23526	25870	25099	15188
Zorunlu sigorta	15566	27122	29198	31850	40680

Kaynak: Azerbaycan ’ın İstatistik Göstercileri, 2017 : 415

Tüm bu verileri gözden geçiren yabancı yatırımcılar bu sektöre yatırımlar yaparak her geçen gün bu piyasadaki sayılarını ve paylarını daha da artırmaktadırlar.

Günümüzde Azerbaycan 'da en büyük yabancı yatırımı kendinde bulunduran sigorta şirketleri Çizelge 4.25'dekilerdir.

Çizelge 4.25: Azerbaycndaki Yabancı Yatırımlı Sigorta Şirketleri

Şirketin ismi	Şirketteki payı	Ait olduğu şirket	Ait olduğu ülke
Chartis Azerbaycan	%100	AİG	ABD
AXA Mbask	%51	AXA	Fransa
Bashaq İnam	%17	GROUPAMA	Fransa

Kaynak: Doing Business in Azerbaijan, 2017:77

Azerbaycan ekonomisi için daha yeni bir kavram olan sigorta piyasasına olan talep her geçen gün artmış olsa da düşük aktifleştirme dereceleri ve büyümenin yerel banklara bağlı olması bu sektörün yabancı yatırımcılar açısından şimdilik çok kazançlı olmadığı ve geleceğininse belirsiz olduğu kanaatine sebep olmaktadır.

4.2.5 Bilgi ve iletişim

Azerbaycan 'da Sovyetler döneminin sonlarına yakın gelişmeye başlayan bu sektör bağımsızlığın ilk yıllarında sıkıntılı dönemler geçirse de 2000 li yıllardan başlayarak gelişmeye başlamıştır. 2009 yılından sonraysa ülkede mobil kullanıcısı sayısı her geçen gün artarak bu yönde çalışan şirketlerin de sayısının artmasına sebep olmuştur. Hızla artan talebin karşılanması için çok sayıda şirketlerin bu sektörde yatırım yapmış ve rekabet ortamını oluşturmuştur. Sadece 2009 -2012 yılları arasında internet kullanıcısı sayısı iki kat artsa da fiyatlar 8 kat aşağı düşmüştür. Her gün hızla büyüyen bu sektöre devlet yatırımları da büyük oranda katkı sağlamıştır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Azerbaycan Bülteni 2013, s.16). 2013 yılında ilk uydusunu havaya fırlatan Azerbaycan hükümeti gelecekte bu sektörün gelişmesi ve yüksek kalitede hizmetin sağlanması için yeterli kapasiteyi hazırlamıştır. Tüm bunlara rağmen bu sektördeki günümüzde 39 şirket vardır ki, bu % 66 paya sahip olan özel şirketlerin hızla gelişen talep karşısında yeterli olmadığını göstermektedir.

Azerbaycan 'da bilgi ve iletişim sektörü en çok yabancı yatırım yapılan sektörlerden biri olmuştur. Çizelge 4.26'da verildiği gibi her yıl bu sektörün gelirleri hızla artmıştır.

Çizelge 4.26: Azerbaycan 'daki Bilgi ve İletişim Sistemlerinin Genel Göstergeleri
(milyonABD doları)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Katma Değer	466	488	556	595	630	640	624
Genel menfaat	350	368	416	443	463	468	458
Net menfaat	280	291	337	364	317	321	314
İç yatırımlar	125	158	159	118	93	125	104
Yabancı yatırımlar	-	25	13	-	-	72	13

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi 2017

2017 Ocak-Aralık dönemindeyse bilgi ve iletişim işletmeleri toplam 1014 milyon ABD doları hizmet sunmuştur ki, sunulan toplam hizmetin % 72.5 'nin nüfus tarafından tüketilmesi bu sektöre olan büyük talebi göstermektedir. Bu veriler 2016 yılının aynı dönemiyle karşılaştırıldığında, bilgi ve iletişim hizmetlerinin değerinde reel olarak % 6,6 oranında artış olduğu göze çarpmaktadır. Bir başka pozitif Çizelgeysa bu alandaki gelirin % 81,2 'si devlet dışı sektörün payına düşmüştür ki, elde edilen gelirin % 49,6 sı veya 5036 milyon ABD doları mobil telefon iletişiminin payına düşmüştür (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi İnkişaf, 2017: 58).

Yukarıdaki tüm veriler incelendiği zaman bu sektörün her geçen yıl daha hızla büyümesi ve buna uygun olarak gelirlerinin artması göze çarpmaktadır. Tüm bunlar yabancı yatırımcılar için bu sektöre yatırım yapılmasının mantıklı olduğu fikrini ortaya koymaktadır. Bunun yanıdaysa nüfus sayısı, rakiplerin sunduğu teklifler, paketlerin ucuzluğu ve yüksek kalitesi bu sektöre yatırım yapmak isteyenlere rekabeti çok güçlü bir piyasanın olduğunun altı çizilmektedir.

4.2.6 Finans sektörü

Azerbaycan Cumhuriyeti bankacılık sisteminin kurumsal ve hukuki yapılanması 1991 yılında bağımsızlığın elde edilmesinden sonra başlanmıştır. Banka sisteminin gelişimi aşamasında karşılaşılan temel görev banka sisteminin kurumsal ve altyapı kuruculuğunun, ücret sisteminin normal çalışmasının sağlanması olmuştur. 1991-2015 yılları arasında büyük bir gelişim tarihi geçen bankacılık sektörü ülke ekonomisinin büyümesinde büyük rol oynamıştır. 2015 yılındaki manatın iki kez

devalüasyonundan sonra, insanların bankalardaki emanetlerinin bir kısmını alamaması ,birçok bankanın kapanması ve dolarla alınan kredilerin yeni kurla belirlenmesi bankacılık sektöründe büyük bir krizi başlatmıştır. 2016 yılından azda olsa toparlanmağa başlayan bankacılık sektöründe bu günde Çizelge hiç açıcı değildir. Çizelge 4.27'e bakıldığı zaman sadece 2016 yılının son dört ayı çerçevesinde bankaların sayısı 33ten 32-ye düşmüş, ATM lerin ve banka çalışanlarının sayısı azalmış, diğer göstergelerdeyse artış kayda alınmamıştır.

Çizelge 4.27: Bankaların Sayı, Hizmet Şebekesi ve Faaliyeti

Göstergeler ve Tarih	30.09.2016	31.10.2016	30.11.2016	31.12.2016
Bankaların sayısı	33	32	32	32
Devlet bankaları	2	2	2	2
Özel bankalar	31	30	30	30
Yabancı sermayeli bankalar	15	15	15	15
Öz sermayesi %50-den %100-a kadar olan bankalar	6	6	6	6
Yabancı bankların şubeleri	2	2	2	2
Öz sermayesi %50-den aşağı olan bankalar	9	9	9	9
Yılın başından lisans alan bankların sayı	0	0	0	0
Yılın başında lisansı alınmış bankların sayı	11	11	11	11
Bankla şubelerinin sayısı:	126	126	129	131
ATM-lerin sayısı	2552	2447	2454	2461
İşçilerin sayısı	17490	17030	17008	16947

Kaynak: (Azerbaycan Banklar Derneği Bank Sektörü Trendleri 2017 :3)

Aktif varlıklara baktığımız zamansa 01.01.2017 tarihi itibarıyla, Azerbaycan 'ın bankacılık sektörünün toplam varlıkları 1,8494 milyon ABD doları teşkil etmiştir (Azerbaycan Banklar Derneği Bank Sektörü Trendleri 2017 :12).

Banka yükümlülüklerine bakıldığı zaman 01.01.2017 tarihi verilerine göre Azerbaycan bank sektörünün toplam yükümlülük tutarı 42187 milyon ABD doları olmuştur. Yükümlülüklerin % 84.3-i gerçek kişilerin mevduatları, % 25 mali olmayan kuruluşların mevduatları olmuştur (Azerbaycan Banklar Derneği Bank Sektörü Trendleri 2017 :14).

Çizelge 4.28’de bankaların 2016 yılındaki ayrı –ayrılıkta gelirleri yer almıştır. Bu veriler analiz edildiği zaman 7 bankanın yılı zararla kapattığı , diğer bankalarinsa gelirlerinin o kadarda yüksek olmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.28: Azerbaycan ’daki Bankaların Net Kar Göstergeleri (milyon ABD doları)

Banklar	Net kar (milyon ABD doları)	Net İşletme Karı (milyon ABD doları)
PAŞA Bank ASC	35,85	59
Kapital Bank ASC	30,81	79
Halk Bank ASC	6,10	43
Caspian Development Bank ASC	5,06	9
Azer Türk Bank ASC	4,32	13
Ziraat Bank Azerbaycan ASC	3,51	5
Azerbaycan Sanayi Bankı ASC	2,80	5
AFB Bank ASC	1,50	13
Silkway Bank ASC	0,92	10
Bank Avrasiya ASC	0,54	5
Express bank ASC	0,26	8
AtaBank ASC	0,20	10
Pakistan Milli Bankı NBP Bakü şubesi	0,01	0
Turan Bank ASC	-0,82	2
NBC Bank ASC	-1,06	3
Amrah bank	-4,95	2
Yapı Kredi Bank Azerbaycan QSC	-6,08	11
Rabite bank ASC	-7,57	7
Bank BTB ASC	-7,74	0
Muğan bank ASC	-8,24	10
Bank of Baku ASC	-9,02	60
Bank Melli İran Bakı filialı	-17,22	1
Unibank KB ASC	-18,41	42
Bank Respublika ASC	-20,36	13
AG Bank ASC	-20,96	1
Nikoil Bank İKB ASC	-87,38	29
Azerbaycan Beynelxalq Bankı ASC	-797,94	-740
Access Bank QSC	0	0
Bank VTB (Azerbaycan) ASC	0	0
Demir Bank ASC	0	0
Günay Bank ASC	0	0
Nahcivan bank ASC	0	0

Kaynak: (Azerbaycan Banklar Derneği Bank Sektörü Trendleri 2017 :12)

Yukardaki tüm veriler incelendiği zaman bankacılık sektörünün son 3 yılda krize sürüklendiği , bankaların kapandığı, zararların arttığı ve karların düştüğü görülmektedir. Tüm bu veriler Azerbaycan 'da bankacılık ve finans sektörünün yabancı yatırım açısından uygun ve kazançlı olmayacağı fikrini ortaya koymaktadır. Doing Business in Azerbaijan 2017 dergisinin araştırmasında bankacılık ve finans sektörünün yatırım sektörüne dahil edilmemesi bu fikri bir daha desteklemektedir.

4.3 Sanayi Sektörü ve Yabancı Yatırım Potansiyeli

4.3.1 Sanayi sektörü

Azerbaycan bağımsızlık elde ettikten sonra ülkede sanayinin gelişmesinin devlet tarafından düzenlenmesi alanında büyük çalışmalar yapılmıştır. Sovyetler döneminde büyük sanayi merkezlerinden biri olan Azerbaycan 'da Sovyetlerin dağılmasından sonra sanayi fabrikaları üretimi durdurmuş, sanayinin tüm alanlarında kriz başlamıştır. Bir zamanlar sahip olduğu eski sanayii potansiyelini yeniden kazanması için Azerbaycan hükümeti birçok adımlar attı ki, bunlar aşağıdakilerdir.

- 1 . İlk olarak yasal düzenlemeler ve hukuki altyapı oluşturulmuştur.
2. Sovyet döneminden kalma eski teknolojiye sahip bir çok büyük fabrikalar özelleştirilmiştir. Bunun için 1993 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti 'nde devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi hakkında kanun kabul edilmiştir. Fakat ülkede özelleştirme sürecine 1995-1998 yıllarında Devlet mülkiyetinin özelleştirilmesinin Devlet Programı kabul edildikten sonra başlanılmıştır.
3. Yabancı sermayenin ülke sanayisine yatırım yapması için birçok devletler karşılıklı anlaşmalar imzalanmış ve gelecek yol haritası çizilmiş, asrın anlaşması gibi büyük orandaki yatırımların yapılması için her türlü güvence sağlanmıştır ki, 1994 yılından başlayarak yabancı şirketlerin sanayi yönünde yaptığı neredeyse tüm yatırımlar büyük oranda kar elde ettirmiştir.
4. Sanayi işletmelerinin lojistik ağının kolaylaşması için mevcut olan ulaşım altyapısı tamamen yenilenmiş, mevcut hava-kara ve demiryolları tamamen yeniden yaratılarak Avrupa standartlarına çıkartılmıştır.

Tüm bunlar kısa zamanda etkisini göstermeye başlamış, Azerbaycan petrol sanayinde dünyanın en güçlü merkezlerinden biri haline gelmiştir. Elde ettiği petrol

gelirleriyle ÷lkedeki ekonomik Çizelgeyu negatiften pozitifte değiştiren Azerbaycan ÷lke için kilit role sahip kimya ve gıda sanayinde g÷lendirmeye başlamıştır. 2000 li yıllara kadar neredeyse t÷m kimya ve gıda sanayi ÷r÷nleri ÷lkeye dışarıdan ithal ediliyordu ki, önlemek için h÷k÷met birçok reformlar yaparak ÷lkede kimya ve gıda sanayisini kurarak bir taraftan ithalatı minimize etmiş diğer taraftansa işsizliği ortadan kaldırmıştır.

Son on yıldıysa ÷lkede sanayi sekt÷r÷ gelişerek yeni sayfa açmıştır . Azerbaycan Cumhuriyeti b÷lgelerinin sosyal ekonomik gelişimi devlet programının başarılı performansı sonucunda ÷lkenin s÷rd÷r÷lebilir ekonomik gelişimi sağlanmış, ekonomik gelişmenin b÷lgesel açıdan dengesinin sağlanması amacıyla petrol sektör÷n÷n dinamik gelişimi ve b÷lgelerin ekonomik potansiyelinin verimli kullanımına y÷nelik tedbirler hayata geçirilerek sosyal k÷lt÷rel altyapı nesneleri yeniden kurulmuş, emek kapasiteli ve rekabetçi yeni ÷retim tesisleri hizmete verilmiş, yeni iş yerlerinin açılmasını sağlamış ve insanların yaşam standartlarını y÷kseltilerek önemli başarılar elde edilmiştir.

Azerbaycan Cumhuriyeti h÷k÷meti tarafından s÷rd÷r÷len başarılı siyasetin sonucu olarak son 10 yılda ÷lkede sanayinin gelişmesi yeni aşamaya girmiştir. 2010 yılından itibaren Azerbaycan ekonomisi yapısal açıdan tam modernleşme s÷recini yaşıyor ki, bu eğilim doğrudan yeni ekonomik kalkınma modelinin mantıksal sonucudur. Azerbaycan 'ın ulusal ekonomik gelişme modeli piyasa ekonomisi ve makroekonomik y÷netimin modern yapının yenilenmesinin, piyasa ekonomisinin g÷lenmesinin, ekonomik b÷y÷menin hızlanmasının, ekonominin çeşitlenmesi fonunda s÷rd÷r÷lebilir kalkınmanın temelini oluşturmuştur.

2014 yılının bakanlar kurulu tarafından "Sanayi yılı" olarak adlandırılmasından sonraysa sanayinin ekonomideki yeri daha da b÷y÷meye başlamıştır. Bu yıl s÷recinde modern teknolojilere ve yeniliklere dayalı sanayileşme politikasının s÷rd÷r÷lmesine özel dikkat edilmiş, sanayinin daha da geliştirilmesi dahil teknoparkların oluşturulması alanında çalışmaların genişletilmesi, metal÷rji sanayisinin gelişmesi, ihracata dayalı ÷r÷nlerin ÷retimine başlanılmıştır.

Bir sonraki adımsa "Azerbaycan 2020: geleceğe bakış" Kalkınma Projesidir ki, bu projede ekonomin sektörlerinin 2020 yılına kadar gelecek kalkınma planları yer almıştır. Sanayi sektör÷nde 2020 yılına kadar yapılacak en başlıca reformlar petrol

endüstrisinin gelişmesi ve kişi başına düşen petrol üretimini artırmak, ithalatı minimize etmektir. Tüm bunlar içinse detaylı yol haritası hazırlanıp Ekonomi bakanlığı tarafından onaylanmıştır.

Yukardakiler kısaca özetlendiği zaman Azerbaycan sanayisi her geçen gün daha da gelişmekte olup gelecekte hem hükümet hem de yatırımcılar açısından umut verici bir sektör olarak karakterize edilebilir.

4.3.2 Kimya sanayi

Azerbaycan 'da kimya sanayinin tarihi XIX yüzyıla dayanmaktadır. Sovyet döneminde daha da büyüyen kimya sanayi Sovyetlerin dağılmasından sonra büyük bir çöküş yaşadı .Kimya sanayiden büyük gelir elde eden Azerbaycan devleti bağımsızlığını kazandıktan sonra kimya sanayideki çöküşü durdurmak ve geliştirmek için bir çok reformlar uygulamaya başlamıştır. Yapılan ilk reform 1992 yılında Azerbaycan kimya sanayisinin merkezi devlet yapısı - "Azerikimya" Devlet Şirketi kurulması olmuştur. İlk olarak şirket bünyesine Sovyetler döneminden kalma büyük petrokimya tesisleri ve işletmeleri bu şirkete dahil etmiş, daha sonraysa Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının 22 Mart 2001 tarihli kararı ile "Azerikimya" Devlet Şirketi 17 işletmesi II Devlet Özelleştirme Programına uygun olarak özelleştirmeye çıkarılarak özelleştirilmiştir. Bu reform sayesinde Sovyet döneminden kalma kimya fabrikalarının dağılmasının önüne geçirilmiş ve yeniden üretime dönüştürülmüştür. Ülkedeki kimya sanayini eski gücüne dönüştürülmesi içinse yabancı yatırımcıları ülkesine davet eden Azerbaycan hükümeti kısa sürede bir çok yabancı yatırımcıdan yatırım teklifleri almaya başlamıştır. Yabancı yatırım politikasında Azerbaycan hükümetinin çizdiği politika ülkedeki yerli kimya işletmeleri ile ortaklık yapılarak kurulacak yabancı sermayeli işletmelerin olmasıydı ki, Sumgayıt bölgesinde kurulan etilen –polietilen fabrikasına Japon sermayeli şirket ortak olmuştur. Bu da Azerbaycan 'da kimya sanayine yapılan ilk yabancı yatırım olarak tarihe geçmiştir.

Ülkeye ithal olunan kimya sanayi ürünlerinin minimize edilerek yerel üretimin genişlemesi ve gelecekte ihracatı için devlet başkanı İlham Aliyev tarafından 2010 yılında Devlet Petrol Şirketinin (Socar) sanayi yapısının geliştirmesi kararnamesini imzalanmış, bundan sonraysa Socarın bünyesinde kurulan Azerkimya Üretim Birliği kurulmuştur. Bu birliğin kısa sürede "Etilen-Polietilen" fabrikası, "Yüzey Aktif Maddeler" fabrikası, "Organik Sentez" fabrikası, "Mekanik Tamir" fabrikası, "Kimya

proje" enstitüsü, Tamir-Yapı kontrolü, Ulaştırma ve Özel Teknik kontrolü gibi kolları oluşmuştur. Kurulan bu birlik sayesinde kimya sanayisi kısa bir sürede en yeni standartlara uygun teknolojiye sahip olarak yerel talebin karşılanmasında büyük paya sahip olmuştur. Kimya sanayinin gelişimi diğer sektörleri de pozitif yönde etkilemiştir. Örneğin azot gübresinin üretimine başlandıktan sonra Azerbaycan 'da tarım sektöründe verimlilik hızla artmıştır.

Bugün Azerbaycan yalnız ülkedeki kimya sanayisine değil ülke dışındaki kimya ürünlerine de yatırım yapmaktadır. Örneğin SOCAR bugün güçlü bir yatırımcı şirket olarak Türkiye sanayisinin gelişiminde de önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye 'nin en büyük petrokimya kompleksi olan "Petkim" Petrokimya holdinginin hisselerinin % 61,32'si SOCAR'a aittir. Holdingin üretim gücünün sürekli artırılması amacı ile yapılan seri tedbirler Yakında "Petkim" in Türkiye 'de en büyük, Avrupa 'da ise önde gelen üretim komplekslerinden biri haline getirecektir.

Genel olarak 2003-2015 senesine kadar Azerbaycan 'da kimya sanayisine 623 milyon dolar sermaye koyulmuştur ki, 2016 yılında 234,5 milyon dolar hacminde mal üretilmiştir. 2017 yılına bakıldığında zamansa toplam olarak 433 milyon ABD doları tutarında kimya sanayi ürünü üretilmiştir . Bu rakam bir önceki yıla göre %16,5 artmıştır. Bu sektörde bir önceki yıla göre alkol üretimi % 32,9, boya vernik üretimi% 24,3, metil alkol üretimi 2.3 kat, polietilen üretimi% 7.0, propilen üretimi% 7.2 ve oksijen üretimi % 56.0 düşse de, plastik ve kauçuk ürünler için boru, boru ve bağlantı parçaları üretimi% 81,3, kovan ve hortum üretimi 31.9 kat artmıştır. Tüm bunlara bakmayarak Çizelge 46 'dan görüldüğü gibi artan talep üzerine ithalat her geçen gün artmaktadır (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi İnkişaf , 2017: 27).

Çizelge 4.29: Azerbaycan 'a İthal ve İhraç Edilen Kimya Sanayi Ürünleri (bin ABD doları)

Ürün	İhraç 2015	İhraç 2016	İthal 2015	İthal 2016
İnorganik kimya ürünleri;	528.0	829.7	16 450.4	19 516.8
Organik kimya ürünleri	4 479.0	2 852.6	745.7	3 443.1

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaretinin Gümrük İstatistiği Bülteni 2017 yılının I Çeyreğinde

Kimya sanayisinin gelişimi için Azerbaycan hükümeti bir çok reformlar hayata geçirmesine ve kimya sanayinin bir çok alanlarında hammadde olarak kullanılan petrol gibi doğal rezerve sahip olmasına rağmen günümüzde büyük oranda kimya sanayi ürünleri ithal edilmektedir. Genellikle büyük oranda yatırım miktarı talep eden kimya sanayi yabancı yatırımcılar açısından itici olsa da, ülkedeki talep büyüklüğü, sahip olduğu doğal rezervler, ucuz iş gücü gibi avantajlar bu sektördeki doğru alana yapılacak yatırımların geleceğinin parlak olacağını göstermektedir. Doing Business in Azerbaijan dergisinin araştırmasına göre yabancı yatırımcılar Azerbaycan 'da bu sektörün aşağıdaki yönlerine yatırım yapması öngörülmektedir (Doing Business in Azerbaijan, 2017:55).

Azot, fosfor, potasyum içeren gübre üretimi, cam elyaf üretimi, alkol üretimi, pvc üretimi, sodyum üretimi, araba sürücüler, motor yağları, temizlik maddeleri üretimi, ev kimyasalları, yapıştırıcı üretimi , antibiyotik üretimi

4.3.3 Metalürji

Her bir ülkenin olduğu gibi metalürji Azerbaycan 'ın da temel ihtiyaçları arasında yer alan bir sanayi dalıdır. Sahip olduğu zengin rezervler sayesinde Azerbaycan bugün yılda 1 milyon ton metalürji mamulleri üretiyor ki, bunun sayesinde bir yandan ülkenin iç talebi karşılanırken öte yandan İran, Kazakistan, Gürcistan, Rusya ve Türkmenistan gibi ülkelere ihracat yapmaktadır. 2012-2013 yılları arasında kurulan Gedebeş altın fabrikası ve Gence Alüminyum fabrikaları sayesinde Azerbaycan güçlü bir metalürji ülkesi haline gelmiştir.

2003 -2015 yılları arasında Azerbaycan 'da metalürji sanayisine 2 milyar 499 milyon ABD doları yatırım yapıldı ki, 2015 yılında yıllık metalürji üretim hacmi 435 milyon ABD doları seviyelerinde olmuştur (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi 2017).

2017 verilerine göreyse ülkede toplam olarak 417 milyon ABD doları hacminde metalürji ürünleri üretilmiştir ki, bu rakam bir önceki yıla göre % 8,7 oranında azalmıştır. Üretimi artan en fazla ürünlerse % 4 metal çubuklar, % 57 alüminim çubuklar olmuştur (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi Sosyal İktisadi İnkişaf, 2017: 31).

Tüm bunlara rağmen aşağıdaki Çizelge 4.30'daki verilerden görüldüğü gibi Azerbaycan 'da metalürji mamulleri daha çok ithal edilmektedir. Öte yandan 2016 verilerini 2015 verilerine oranla kıyasladığımız zaman ihracatın da arttığı

görülmektedir. Tüm bu verileri göz önünde bulundurulursa Azerbaycan ekonomisinde metalürji sektörüne yatırım yapılması yabancı yatırımcılar açısından çok karlı ve mantıklı olarak karakterize edilebilir. Yabancı yatırımcılar bir yandan ithal edilen mamullerin yerel üretimini kura bilir öte yandan bu mamulleri ihraç edebilirler. Bunun için Azerbaycan 'da yeteri kadar rezerv ve yatırım iklimi vardır.

Çizelge 4.30: Azerbaycan 'a İthal ve İhraç Edilen Metal Ürünleri

Ürün	İhraç 2015	İhraç 2016	İthal 2015	İthal 2016
Metal Mamulleri	12 303.7	48 101.8	93 863.4	75 471.5
Bakır ve mamulleri	1 002.3	1 087.6	12 716.8	7 195.1
Alüminyum ve ondan hazırlanan Mamuller	7 751.3	18 052.4	3 462.8	10 695.4
Diğer Metaller	-	1.1	275.4	34.2

Kaynak : Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaretinin Gümrük İstatistiği Bülten 2017 yılının I çeyreğinde

4.3.5 Gıda sanayi

1995 yılından itibaren ekonominin piyasa ilişkileri temelinde kurulması, tarımsal reformların uygulanması, özellikle sovhoz ve kolhozların kaldırılması, onlara ait toprağın, hayvanların köylülere dağıtılması, ürünün alım fiyatlarının serbestleştirilmesi, gıda ve gıda ürünleri imal eden sanayi tesislerinin özelleştirilmesi vb. önlemler devlete ait olan ve tarım ürünlerinin işlenmesi ile uğraşan sanayi müesseselerinin de kapsamış ve sonuçta gıda endüstrisi alanında da yeni ekonomik ilişkilerin gelişmesine neden olmuştur.

1995-1999 yılları arasında devlet mülkiyetinin özelleştirilmesinin Devlet Programı" na göre Tarım Bakanlığına bağlı olan işleme-gıda endüstrisi tesislerinin neredeyse tamamı özelleştirilmiştir. Son yıllarda imal-gıda endüstrisi alanında reformların yapılması için hukuki temel oluşturulmuş, bir takım yeni kanunlar ("Yapı ürünleri hakkında", "Tahıl hakkında", "Tütün ve tütün mamulü hakkında", "Bağcılık ve şarap hakkında "Azerbaycan Cumhuriyeti Kanunları) kabul edilmiştir.

Gıda sanayisinin geliştirilmesi daima Azerbaycan yönetiminin temel hedeflerinden olmuş , bu alanda ciddi başarılar elde edilmiştir. Azerbaycan Cumhurbaşkanının 11 Şubat 2004 tarihli 24 numaralı kararnamesi ile onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin sosyal-ekonomik gelişimi devlet programı (2004-2008 yılları)" sayesinde Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinde gıda endüstrisinin gelişimi için önemli tedbirler öngörülmüş ve bu eylemler icra edilmiştir. Programın uygulanması gıda endüstrisinin gelişimine olumlu etki göstermiştir. Programın uygulanması sonucu bölgelerde çok sayıda sanayi tesisleri faaliyete başlamış, bazı sanayi tesislerinin faaliyeti yeniden kurulmuştur. Belirtmek gerekir ki, Azerbaycan Cumhuriyeti Başkanının 2009 yılı 14 Nisan tarihli 80 numaralı kararnamesi ile onaylanmış "Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin 2009-2013 yıllarında sosyal-ekonomik gelişimi Devlet Programı "na bölgelerde gıda endüstrisinin gelişimi ile ilgili önemli tedbirler dahil edilmiştir (Aqrar sanayi üzere arayış, 2015:4).

Bu kararnameden sonra 2009 yılında gıda ürünlerinden şeker üretimi % 16.5 artarak 314.9 bin ton, çay % 8.3 artarak 7.7 bin ton, et % 2.8 artarak 159.5 bin ton, süt % 3 artarak 61.7 milyon ton, tereyağı % 0.9 artarak 14.2 bin ton olmuştur. 2010 yılında işleme bölmesinin ürünlerinden gıda ürünleri üretimi % 2,4 içecek üretimi % 11,8 artmıştır. 2011 yılında işleme bölmesinin ürünlerinden gıda ürünleri üretimi % 6.3, içki üretimi % 10.2 artmıştır (Aqrar sanayi üzere arayış, 2015:5).

Belirtmek gerekir ki, günümüzde ülkede gıda sektöründe büyük sanayi tesisleri faaliyet göstermektedir. 1991 yılında Azerbaycan 'da faaliyete başlayan "Azersun Holding" gıda üretimi, perakende satış ve üretim alanında faaliyet gösteren, ülkenin en büyük şirketidir. Gıda sektöründe, Azerbaycan 'ı üretici ve ihracatçı ülke haline gelmesinde büyük rol oynayan "Azersun Holding", bünyesinde faaliyet gösteren fabrikaların güçlü üretim potansiyeli ile birlikte geniş ihracat ağına sahiptir. "Azersun Holding 'in" MMC 'de Sun Tea Azerbaycan, Bakü Yağ Fabrikası, Zeytin İşleme Fabrikası, Kafkas Konserve Fabrikası, Azerbaycan Şeker Üretim Birliği, Zakatala Fındık Fabrikası, KP Şeker Üretimi Fabrikası, Gıda Paketleme Müessesesi, Azerbaycan Tuz Üretim Birliği, Bilesuvar Konserve Fabrikası gibi büyük gıda sanayi tesisleri faaliyet göstermektedir.

Ülkedeki ikinci büyük gıda şirketi olan "Gilan Holding" şirketler grubuna Gebele Konserve fabrikası, Gebele Fındık İşleme Tesisi, Bakü Jale Suları fabrikası, Gilan

İçgi Fabrikası, Makarna Fabrikası, değirmenler, süt işleme tesisleri ve diğer gıda endüstrisi işletmeleri dahil olmaktadır.

Ülke topraklarında çok sayıda şarap, tavuk, tahıl işleme, süt ürünlerinin işlenmesi, çeşitli gıda endüstrisi ürünleri üretimi ve tarım ürünlerinin işlenmesi uzmanlaşmış küçük ve orta sanayi tesisleri faaliyet göstermektedir. Kurulan gıda sanayisi fabrikaları günümüzde ülkenin iç talebini karşılayamamaktadır. Çizelge 48 'de görüldüğü gibi Azerbaycan günümüzde büyük oranda gıda sanayii mamulleri ithal ve ihraç etmektedir. 2015 ve 2016 yılları arasında iç talebin artması nedeniyle ithalat artmış ve ihracatsa azalmıştır. Azerbaycan 'ın sahip olduğu iklim şartlarını göz önünde bulundurduğumuz zaman bir çok gıda ürünlerini kendi imkanlarıyla sağlaması mümkündür. Günümüzde Azersun ve Gilan gibi büyük holdinglerin dışında gıda sanayi ürünlerinin üretimini yapan çok az şirket vardır.

Çizelge 4.31: Azerbaycan 'a İthal ve İhraç Edilen Gıda Ürünleri

Ürün	İhraç 2015 bin dolar	İhraç 2016 bin dolar	İthal 2015 bin dolar	İthal 2016
Çeşitli gıda ürünleri	3 499.8	1 977.0	32 375.7	52 332.1
Alkollü ve Alkolsüz içkiler	25 829.5	18 731.3	63 299.0	58 428.5
Tahıl ve nişastadan alınan ürünler	1 487.6	1 094.2	57 928.9	74 836.4
Şeker ve şekerden hazırlanan ürünler	212 207.5	62 275.4	149 858.4	187 593.1

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaretinin Gümrük İstatistiği Bülteni 2017 yılının I çeyreğinde

Azerbaycan hükümetinin belirttiği gıda güvenliği devlet programında ithalatın minimize edilmesi belirtilmiştir ki, günümüzdeki gıda sanayi şirketleriyle bu hedefe ulaşmak zor görülüyor. Bu sektördeki boşlukları yabancı yatırımcılar doldurabilir ve büyük oranda kar elde edebilirler. Yukarda belirtilen ithalat ve ihracat miktarlarının büyük bir kısmını yabancı yatırımcılar Azerbaycan 'da kuracağı gıda sanayi işletmeleri yoluyla karşılaya bilirler. Doing Business in Azerbaijan dergisinin araştırmasına göre yabancı yatırımcılar Azerbaycan 'da bu sektörün aşağıdaki yönlerine yatırım yapması öngörülmektedir.

Alkollü içecekler, bebek maması, et ürünleri, sebze yağları, meyve suları, baharatlar, Unlu mamuller, kuru meyveler, konserve gıdalar, balık ürünleri

4.3.6 Makine ve otomotiv sanayi

Bağımsızlığını kazandığı ilk günlerden Azerbaycan 'a en çok ithal edilen ürünlerden olan makine ve otomotiv sanayi ürünlerine talep günümüzde de yüksektir. Çizelge 4.32'de son iki yılda Azerbaycan 'a ithal edilen araç ve makinelerin bazılarının listesi yer almaktadır.

Çizelge 4.32: 2015- 2016 Yılında Azerbaycan 'a İthal Olunan Başlıca Makine Ürünleri

2015- 2016 yılında Azerbaycan 'a ithal olunan başlıca makine ürünleri					
Makinenin ismi	2015		2016		
	Sayısı (adet)	Miktarı (bin dolar)	Sayısı (adet)	Miktarı (bin dolar)	
Klima	15857	5548,5	79675	19703	
Buzdolapları	44155	8054,1	23500	6332	
Çamaşır makinesi	50445	6988,6	99859	16853	
Bilgisayar makineleri	24794	17421,6	190831	26667	
Cep telefonları	86747	9317,6	461938	41678	
Televizyon	26030	3615,4	114776	27036	
Doğal gaz ve elektrik sayaçları	234000	16918,9	365045	17621	
Tıbbi makinler	14435	5811,3	96949	5567	

Kaynak : Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaretinin Gümrük İstatistiği Bülteni 2017 yılının I çeyreğinde

Çizelge 4.32'de görüldüğü gibi bazı makinelerin birçoğunun ithalatı bir önceki yıla kıyasla daha da atmaktadır. Çizelgedaki ürünlerin çoğunluğunun üretiminin Azerbaycan 'da olmaması, halkın artan gelirleri ve hayat seviyesi, kamu binalarının yenilenmesi gibi faktörler bu ürünlere olan talebi her geçen gün daha da artırmaktadır. Gösterilen ürünler arasında doğal gaz ve elektrik sayaçlarına talep gelecekteki 5 yıl içerisinde çok büyük olacaktır. Azerbaycan hükümeti 2020 yılına kadar elektrik ve doğal gaz faturalarının zamanında ödenmesi ve kayıp kaçak

bedellerinin azaltılması için ülke genelindeki tüm evleri smart tipli kartla çalışan sayaçlarla donatması planlamaktadır. Buysa en az 6 milyona kadar sayaç alınması demektir ki, yabancı yatırımcılar bu ihaleyi kazanarak kısa zamanda büyük oranda kar elde edebilirler.

Azerbaycan 'da otomotiv sanayi ürünleri de büyük talep görmektedir. Daha çok otomobil ve toplu taşıma araçlarına talep olsa da Çizelge 4.33'de görüldüğü gibi 2016 yılında 2015 yılına oranla ithalatta bir düşüş yaşanmaktadır.

Çizelge 4.33: 2015- 2016 Yılında Azerbaycan 'a İthal Olunan Otomotiv Sanayi Ürünleri

2015 - 2016 yılında Azerbaycan 'a İthal Olunan Otomotiv Sanayi Ürünleri				
Ürünün ismi	2015		2016	
	Sayısı (adet)	Miktarı (bin dolar)	Sayısı (adet)	Miktarı (bin dolar)
Otobüs	816	176099	96	6203
Yük araçları	1961	29496,2	571	10326
özel amaçlı otomobiller	243	27089,8	88	9516
traktörler	1657	53811	1520	41769
araba	22746		3775	

Kaynak : Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Gümrük Komitesi Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaretinin Gümrük İstatistiği Bülteni 2017 yılının I çeyreğinde

Bunun başlıca nedeniyse kamu ihalelerinin azalması ve manatın devalüasyonudur. Azerbaycan hükümeti dış ülkelere para akışının azalması için yerli otomobil üretiminin artırılması amacıyla son on yılda üçe kadar otomobil fabrikaları kursa da, bu fabrikalar yeterli oranda beklentiyi karşılamamıştır. Yerli üretim arabaların alınmasına teşvik amaçlı 2017 yılından başlayarak arabaların gümrük vergileri 2 kat artmıştır. Diğer taraftan benzin fiyatlarının % 30 artması talebi azaltmıştır. Tüm bunların yanında gelecekte ulaştırma alanındaki toplu taşıt araçlarının çoğunun eski model olması ve yenileceği, yerli üretim arabaların yeteri kalitede olmaması ve üretilen motorların sadece benzin destekli olması yabancı yatırımcılar açısından bu alanı cazip kılmaktadır.

4.3.7 Tekstil sanayi

Azerbaycan 'ın tekstil üretiminin uzun bir geçmişi vardır. Pamuk ve ipek için gerekli iklim ve toprak koşullarına sahip olan ülke geçmişte ipek ülkesi olarak nitelendirilmiştir. Petrol üretiminin genişlenmesiyle bu sektör gölgede kalmıştır. Petrol fiyatlarının düşüşüyle bu sektörün yeniden canlanması için hükümet birçok reformlar yapmağa başlamıştır. Bu reformlar pamuk alanında kısa sürede kendini göstermiş, 2016 yılında 2015 yılına oranla 2,5 defa çok pamuk üretilmiştir. Azerbaycan Ekonomi Bakanlığının açıkladığı programda 2022 yılına 500 bin ton pamuk, 2025 yılına kadarsa 6 bin ton ipek üretilmesi hedeflenmektedir. Genelde üretilen pamuk ve ipek hammadde şeklinde diğer ülkelere ihraç edilmektedir. Tekstil sanayinin gelişmesi için her ne kadar hükümet üreticileri sübvansiyonlar ve diğer vasıtalarla teşvik etse de günümüzde sadece halı dokuma sanayiden başka diğer tekstil alanları yeteri kadar genişlememiştir. Bunun başlıca nedeni yerli üretimin genelde ülkeye getirilen Türkiye ve Çin tekstil ürünlerinden daha pahalı ve kalitesiz olmasıdır. Bunun yanında ülkede halen bu sektörde hammadde toplayan ve hammadde üreten şirketler yeterli kadar değildir. Örneğin ülkede büyük miktarda koyun sayısı olsa da, koyun yünü alan ve hammadde şeklinde üreten çok az sayıda işletme mevcuttur. Bu yerli ve yabancı yatırımcılar açısından büyük bir avantaj olarak kalmaktadır.

2017 yılında tekstil sanayi alanında toplam olarak 164 milyon ABD doları hacminde mal üretilmiştir ki, bu rakam 2016 yılıyla oranla karşılaştırıldığında zaman % 44,7 azalmıştır. Tüm bu azalmalara rağmen Doing Business in Azerbaijan dergisinin araştırmasına göre yabancı yatırımcılar Azerbaycan 'da bu sektörün aşağıdaki yönlerine yatırım yapması öngörülmektedir (Doing Business in Azerbaijan , 2017:62).

Halı dokuma, ayakkabı üretimi, iç giyim üretimi, üniforma üretimi, yün imalatı

4.3.8 Petrol ve doğal gaz sanayi

Azerbaycan Hazar denizi ve kıyısında büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olan bir ülkedir. Tarihe baktığımızı zaman Azerbaycan petrolü dünya piyasalarında daha XIX yüzyıldan geniş yer almıştır. Sovyetlerin Azerbaycan 'ı işgalinden sonra ülkenin sahip olduğu tüm rezervler gibi petrolde Sovyetler Birliğinin merkezi olan Moskova üzerinden dünya piyasalarına ulaşmıştır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra

sahip olduğu zengin petrol yataklarını dünya piyasasına çıkara bilmesi için Azerbaycan hükümetleri birçok projeler üretmiştir. Azerbaycan petrolünün dünya piyasasına çıkması için eski teknolojinin yenilenmesi ve yeni yatakların kazılması gerekiyordu ki, bu da büyük oranda mali yatırım gerektiriyordu. Bunun karşılanması için dünyanın en büyük yabancı yatırımcıları ile yürütülen diplomasi 20 Eylül 1994’de "Hazar’ın Azerbaycan sektöründe bulunan Azeri, Çırac ve Güneşli yataklarının işlenmesi ve üretimin paylaşımı "üzere birinci anlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlandı. Sonraları bu anlaşma "Yüzyılın anlaşması" adı ile dünyanın en büyük yabancı sermayeli projesi gibi tarihe geçmiştir (Atakisyev, 2004:48). Bu anlaşma yabancı şirketlere Azerbaycan’da yeni anlaşmaların imzalanması için temel oluşturmuştur.1994 yılından bu zamana kadar SOCAR ve yabancı petrol şirketleri arasında hidrokarbonlar bulunması, üretimi ve ürün paylaşımı üzere 26 anlaşma imzalanmıştır ki, bunların bazıları Çizelge 51 ’deki gibidir (Eyvazov, 2004:91).

Çizelge 4.34: Azerbaycan ile İmzalanan Petrol Anlaşmaları

Projenin İsmi	Proje Yatırım Maliyeti (milyar dolar)	Projede Yabancı Yatırım Payı
Zafer ve Meşel Petrol Anlaşması	2	50%
Lerik Deniz, Dalga, Savalan, Güney Petrol Anlaşması	2	50%
Padar Petrol Anlaşması	1	62%
Mega Proje-Asrın Anlaşması (Güneşli, Azeri, Çırac yatakları)	10	90%
Dan Ulduzu-Eşrefi Anlaşması	2	80%
Yalama Anlaşması/D-222	2	60%
Nahcivan Anlaşması	2	50%
Abşeron Anlaşması	3,5	50%
Oğuz Anlaşması	2	50%
Kürsengi ve Karabağlı Bölgesi Anlaşması	1	50%
İnam Anlaşması	3	50%
Araz, Alov, Şerg Bölgeleri Anlaşması	9	60%

Kaynak: (Guliyev, 2004, 282)

Yukarıdaki Çizelgeden görüldüğü gibi 1994 senesinden sonra Azerbaycan 'a dünyanın en büyük petrol şirketleri yatırım yapmış ve halen yapmaya devam etmektedir. 13 yılı aşkın bir süre içerisinde "Azeri-Çırac-Güneşli" projesinin katılımcıları gelir elde etmektedirler. Azerbaycan 'sa 2001 yılından itibaren kendi payına düşen petrolünü dünya pazarlarına doğrudan ulaştırmaktadır. O zamandan 2016 yıl Ekim ayının 1-ne kadar "Azeri-Çırac-Güneşli" projesi çerçevesinde çıkarılan Azerbaycan petrolünün satışından Devlet Petrol Fonu 'na 119 milyar dolardan fazla, 2007 yılından itibaren "Şahdeniz" yatağından çıkarılan doğalgazın satışından ise yaklaşık 4 milyar dolar gelir elde edilmiştir. Yabancı şirketlerin elde ettiği gelirse bundan kat kat fazla olmuştur. Azerbaycan 'da petrol sektörüne yapılan diğer bir mega yatırımsa Azerbaycan petrolünün dünya pazarlarına çıkarılmasında özel yer tutan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ana ihraç boru hattı olmuştur. 1999 Kasım 18 de dönemin Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye cumhurbaşkanları olan H.Aliyev, E.Şevardnadze ve S.Demirel arasında imzalanan bu anlaşmayla Azerbaycan 'ın Sengeçal terminalinden Türkiye 'nin Akdeniz kıyısındaki Ceyhan terminaline kadar uzanan 1774 kilometrelik boru hattıyla Azerbaycan petrolü dünya piyasasına doğrudan çıkması planlanmıştır. Hattın çekilmesine yaklaşık 4 milyar dolar yatırım yapılmıştır ki, başta BP olmakla (30,1%), SOCAR (25%), Şevron (8,9%), Statoil (8,71%), TPAO (6,53%), ENI (% 5), Total (% 5), İtoçu (3,4%), Inpex (% 2,5), KonokoPhillips (% 2,5) ve Amerada Hess (2,36%) diğer büyük şirketler belirtilen paylarla bu mega projede yer almıştır (Mehdiyev ,2001:171).

Şekil 4.2: Bakü-Tiflis-Ceyhan Güzergahı

Kaynak:<https://www.uludagsozluk.com/k/bakü-tiflis-ceyhan-petrol-boru-hattı>
(14.05.2017)

2006 yılında inşası biten Bakü-Tiflis-Ceyhan ana ihraç boru hattı ile kullanıma verildiği yılının Haziran ayından günümüze kadar yaklaşık 2,55 milyar varil (341 milyon ton) ham petrol nakledilmiş ve Ceyhan 'da 3354 tankere yüklenerek dünya pazarlarına gönderilmiştir. Şu anda BTC boru hattı Azerbaycan 'dan, esasen, "Azeri-Çırac-Güneşli" petrolünü ve "Şahdeniz" petrolünü taşımakla beraber, Türkmenistan ve Kazakistan petrolü de dünya piyasasına doğrudan çıkışını temin ediyor. Yalnızca 2016 yılında 25,7 milyon ton ham petrol ihraç olunarak Türkiye 'nin Ceyhan limanından 242 tanker aracılığıyla dünya pazarlarına çıkarılmıştır (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi 2016).

Günümüzde Azerbaycan doğal gaz rezervleri sayesinde Avrupa 'nın enerji güvenliğinde önemli yerlerden birini sahiptir. Bağımsızlığını kazandıktan kısa bir süre sonra Azerbaycan sahip olduğu doğal gazın çıkartılarak dünyaya ihracatı için büyük oranda sermaye gerektiren altyapı tesislerinin kurulması için birçok anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar arasında "Şahdeniz" gaz anlaşmasının altı çizilmelidir. Her ne kadar "Asrın Anlaşması" Azerbaycan 'ı dünyaya petrol ülkesi olarak kabul ettirmişse, "Şahdeniz" yatağının keşfi de o kadar Azerbaycan 'ı dünyaya doğal gaz ülkesi gibi tanıtmıştır. "Şahdeniz" yapısı ilk defa 1954 yılında Azerbaycan uzmanları tarafından tespit edilmiş ve 1983 yılında derinlik arama tespitine hazırlanmıştır. Ama alanda denizin derinliğinin fazla olması ve perspektifli doğal gazın büyük derinliklerde yatması, aynı zamanda ekonomik sıkıntılar burada yapılan çalışmaları sonuna kadar desteklemediği için sonuç vermemiştir. "Şahdeniz" yapısının yeniden araştırılması için 1996 yılı dört Haziran tarihinde yabancı şirketlerle "Hazar Denizi 'nin Azerbaycan sektöründeki "Şahdeniz" alanının araştırılması, işletilmesi ve üretimin paylaşımı hakkında "anlaşmanın imzalanmasıyla arama-keşif çalışmaları başlamıştır. Üç yıl sonra yani, 1999 yılının Temmuz ayında bir trilyon 200 milyar metreküp gaz ve 240 milyon ton kondensat tespit edilmiş ve dünyanın en büyük doğal gaz yataklarından biri haline gelmiştir. Bunun hemen ardından bulunmuş doğal gazın dünya pazarlarına ihracı için düzenlenen konsorsiyumda yabancı şirketlerin katılımıyla büyük oranda yabancı sermaye yatırılmıştır. İmzalanan anlaşmaya göre bu devasa projede aşağıdaki şirketler pay sahibi olmuşlardır.

BP (%28,8) ,TPAO (%19),SOCAR (%16.7), Statoyl (%15,5), LUKOİL (%10), NICO (%10)

7 yıl gibi kısa sürede hayata geçen bu proje günümüzde daha çok Gürcistan ve Türkiye 'ye ihraç edilerek bu ülkelerin doğal gaz ihtiyacının karşılanmasında büyük role sahiptir (Mirbabayev, 2008:211).

Azerbaycan doğal gazı üzerinde imzalanan diğer bir mega doğal gaz projesiye Şahdeniz 2 anlaşmasıdır ki, bu proje sayesinde güney gaz koridoru aracılığıyla Avrupa pazarlarına doğal gaz taşınacaktır. Proje sonucunda üretilen yıllık 9 milyar metreküp gazdan ek 16 milyar metreküp gazın üretimi yapılacağı beklenmektedir. Bu, dünyanın en büyük gaz işlenmesi projelerinden biri olmuştur. Proje ile ilgili planlara köprü ile birleştirilen iki deniz platformunun inşa edilmesi, 26 sualtı kuyunun kazılması, 550 m su derinliğinde 500 km uzunluğu olan sualtı boru hattı inşa edilmesi, Azerbaycan ve Gürcistan 'da ek ihraç gücü ve Sangachal terminalinin genişletilmesidir. İkinci aşamaya ait olan bu çalışmaların genel fiyatının en az 40 milyar dolar olması beklenmektedir. Bu, şu anda dünyada en büyük doğal gaz projelerden biridir (Mirbabayev, 2008:213-217).

Şahdeniz 2 projesi iki kısımdan oluşuyor. Bunlardan birincisi olan TANAP Azerbaycan doğalgazının Türkiye üzerinden Avrupa 'ya transfer etmesi planlanan boru hattı projesidir. İnşaati tamamlandığında Şah Deniz doğalgaz tesislerinde çıkarılan gazın transferinde kullanılacaktır. Maliyetinin 5-7 milyar dolar olacağı ve 2018 yılında tamamlanacağı öngörülmekte olan projede hattın kapasitesinin ilk aşamada yılda 16 milyar m³, nihai olarak da 31 milyar m³ olması hedeflenmektedir (http://www.bbc.com/azeri/azerbaijan/2012/06/120627_tanap_turkey_azerbaijan14.05.2017).

1850 km olacak hat, Gürcistan sınırındaki Ardahan ili Posof ilçesi Türkgözü köyünden başlayıp Ardahan, Kars, Erzurum, Erzincan, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Sivas, Yozgat, Kırşehir, Kırıkkale, Ankara, Eskişehir, Bilecik, Kütahya, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Tekirdağ ve Edirne olmak üzere 20 ilden geçerek, Yunanistan sınırında Edirne 'nin İpsala ilçesinde son bulacaktır. Biri Eskişehir diğeri Trakya 'da doğal gaz iletim şebekesine bağlantı için iki çıkış noktası yer alacaktır (<http://www.interaztv.com/economy/201463> 14.05.2017).

Proje ilk kez 17 Kasım 2011 tarihinde İstanbul 'da düzenlenen 3. Karadeniz Enerji ve Ekonomi Forumu 'nda gündeme getirilmiş, 26 Aralık 2011 'de Türkiye ve Azerbaycan arasında mutabakat zaptı imzalanmıştır. SOCAR, BOTAŞ ve TPAO

konsorsiyumun kurucu üyeleridir.17 Mart 2015 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Gürcistan Cumhurbaşkanı Giorgi Margvelaşvili 'nin katılımı ile Trans Anadolu doğalgaz boru hattının temel atma töreni Kars'ta yapılmıştır (<http://www.interaztv.com/economy/201463> 14.05.2017).

Şekil 4.3: TANAP Güzergahı

Kaynak: (<https://www.tap-ag.com> 04.02.2017)

Şahdeniz 2 projesinin ikinci bir kolu TAP projesidir ki, bu projeye Azerbaycan doğal gazı Türkiye ve Gürcistan üzerinden geçerek Yunannistan, Arnavutluk ve İtaliyaya ulaşacaktır. Bu proje için ilk olarak, 13 Şubat 2013 de Yunanistan, İtalya ve Arnavutluk hükümetleri Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) üzere hükümetler arası anlaşma imzalamıştır. 4,5 milyon dolara mal olacak olan boru hattının 2020 yılında işletmeye verilmesi beklenmektedir. Boru hattının Azerbaycan 'ın Şah Deniz 2 yatağından çıkarılan gazı Gürcistan, Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk 'tan geçen transit yolla İtalya 'nın güneyine taşınacaktır. Başlangıç hacmi 10 milyon metreküp olan TAP boru hattı Avrupa 'da yaklaşık 7 milyon aileye enerji sağlayacaktır (TAP 2018).

Şekil 4.4: TAP Güzergahı

Kaynak: <http://www.xalqqazeti.com/az/news/economy/43263>

Genel olarak baktığımız zaman petrol ve doğal gaz sektörüne büyük oranda yabancı yatırımlar yapılmış ve günümüzde de bu yatırımlar devam etmektedir. Bu sektörde tüm dünya devi şirketlerin 1994 senesinden yaptığı yatırımlar büyük oranda kazançlar sağlamış ve birçok şirketler diğer projelerde de yer almıştır. Ancak 2014 senesinden sonra petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki düşüş bu sektöre olan yatırımları azaltmıştır. Günümüzde de petrol ve doğal gaz sektöründeki fiyatlarda belirsizliğin olması, Amerika ve Avrupa gibi büyük pazarlarının talebinin azalması, kazı araştırma giderlerinin artması bu sektöre yatırımın karlı olmadığını göstermektedir.

4.4 Yap –İşlet-Devret Modelinin Azerbaycan Ekonomisi İçin Perspektifleri

4.4.1 Yap –İşlet-Devret modeli uygulaması

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan 'da hükümetler tarafından yürütülen ekonomik politikaların başında güçlü altyapı tesislerinin kurulması ve yenilenmesi olmuştur ki, günümüzde de bu politika sürdürülmektedir. Ancak tüm bunlar için büyük oranda finansman kaynaklarına sahip olmak gerekir ki, bugünkü devlet bütçesiyle Azerbaycan 'ın altyapı sorunlarını gidermek çok zor görünmektedir. Petrol fiyatlarının düşmesiyle gelirlerini ciddi oranda kaybeden Azerbaycan hükümeti için altyapı sistemlerini kurmak ve yenilemekte ciddi bir sıkıntı içerisine girdiği için birçok dünya ülkelerinde uygulanan yap-işlet-devret modeli hakkında

kanunu yürürlüğe sokarak bu sorunları devlet bütçesine yük olmayacak şekilde çözmeyi planlamaktadır. 2016 yılının 7 Aralık tarihinde cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından imzalanan bu kararnameyle yap-işlet-devret programına resmen uygulamaya girmiştir. Yabancı yatırımcılar bu kanundan yararlanarak Azerbaycan'ın birçok altyapı tesislerine yatırım yaparak 5-10 yıl gibi sürede büyük oranda gelir elde edebilirler.

4.4.2 Yap-işlet-devret modeli kanunu

7 Aralık 2016 yılında Azerbaycan cumhurbaşkanı tarafından imzalanan kanunla yürürlüğe giren yap-işlet-devret modeli hakkında kanuna göre her hangi bir yabancı yatırımcı şirket kendi projesiyle Azerbaycan Ekonomi Bakanlığına proje suna veya Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı tarafından açıklanan ihalede yer almak için aday olabilir. Adayların başvurusu halinde şirketlerin finansal durumları ve projeleri değerlendirilerek bir ihale düzenlenir. İlk turda ihalede en azından üç aday şirketin yarışmaya katılması ve şirket hakkında detaylı bilgiler vermesi, projenin uygulanması planı sunması gerekmektedir. Sunulan proje yetkili makamlar tarafından değerlendirilerek ihalenin galibi açıklandıktan sonra imzalar atılmağa başlamaktadır. Eğer ihalede üçten az şirket bulunursa ikinci veya üçüncü turlar düzenlenerek sonunda bir şirket galip olarak açıklanmaktadır. İhaleyi kazanan veya projenin uygulanması için yetkili organla mutabakat sağlayan şirket ihale için ilk olarak ayrı bir tüzel kişiliği olan veya limited şirket kurar ve sözleşmeyi karşılıklı olarak imzalayarak işlemlere başlayabilir. YİD hakkında kanuna göre imzalanan anlaşmanın geçerlilik süresi en fazla 49 yıl belirtilmiştir. İhaleyi projede en az %20 finansman sağlaması gerekiyor (<http://www.president.az/articles/19517/print> 02.01.2018).

4.5 2017 Yılında Azerbaycan Ekonomisine Yapılacak Yabancı Yatırımlar

2017 yılında Azerbaycan ekonomisinde değişik sektörlerde birçok yerli ve yabancı şirketler tarafından yatırım yapılmıştır. Aşağıdaki Çizelgelerde her bir sektöre yapılacak yatırımların ayrı-ayrılıkta yer almıştır.

Çizelge 4.35: 2017 yılı için Azerbaycan 'da Tarım Sektörüne Yapılacak Yatırımlar

Projenin ismi	Yerleştiği bölge	Projenin detayı	Projenin maliyeti (milyon ABD doları)	Şirket ismi
Üzüm bağı	Qakh kenti	200 hektar alanda üzüm bağı kurulacaktır	5,4	LİDERM AX
Sebze yetiştiriciliği	Zire köyü	20 hektar alanda sebze seralarının kurularak başta domates olmakla bir çok sebzeler yetiştirilecektir	22	BUTA GROUP
Meyve bağı yaratılması	Şemkir kenti	274 hektar alanda armut, kiraz ve erik bahçeleri yaratılarak bu meyveler yetiştirilecektir.	12,6	AZFRUT
Agroparkın yaratılması	Abşeron kenti	100 hektar alanda sebze seraları yaratılarak çeşitli sebzeler yetiştirilecektir.	65,3	ASGROU P
Fındık bahçelerinin yaratılması	Şeki kenti	1000 hektar alanda fındık bahçeleri ekilerek büyük oranda fındık yetiştirilecektir	8	Nagiyev Çingiz gerçek kişisi
Bitkisel Ürünler Hasat ve İşleme Tesisi	Gakh kenti	kozmetik ve ilaç alanında kullanılan bitkiler yetiştirilecektir	5,3	HIPPO VITAMIN S

Kaynak: Catalogue of Investment Projects in Azerbaijan ,2017:6-12**Çizelge 4.36: 2017 yılı için Azerbaycan 'da hizmet sektörüne yapılacak yatırımlar**

Projenin ismi	Yerleştiği bölge	Projenin detayı	Projenin maliyeti (milyon ABD doları)	Şirket ismi
İdeal turizm ve sağlık merkezi	Oğuz kenti	Ortalama 500 kişilik restoran, konaklama ve sağlık merkezi hizmete verilecektir.	1,29	İdeal
3 yıldızlı hotel	Astar a kenti	Talış dağları kıyısında 3 yıldızlı otel inşa edilecektir	1,1	XANNAD
High-Tech Park	Pirallahi kenti	Akıllı sistemle donatılmış rezidans, ofis ve restourantların olacağı 50 hektarlık bir alan yaratılacaktır	41	HIGH TECHNOLOGY PARK
Merdekan yaşam kenti	Merdekan kenti	Merdekan bölgesinde 14320 metrekarede sekiz 5-6 katlı binalar , 224 daire ve 144 otopark oluşturulacaktır	7,1	AKKORD
Badamdar rezidansları	Bakü kenti	4.920 daireye sahip rezidans kompleksi kurulacaktır	275,5	AKKORD

Kaynak: Catalogue of Investment projects in Azerbaijan ,2017:16-20

Çizelge 4.37: 2017 yılı için Azerbaycan 'da sanayi sektörüne yapılacak yatırımlar

Projenin ismi	Yerleştiği bölge	Projenin detayı	Projenin maliyeti (milyon ABD doları)	Şirket ismi
Organik gül yağının üretilmesi	Zagatala kenti	100 hektar alana organik gül ekilerek uluslararası standartta organik gül yağı üretilmektedir.	1	AZAD-1 KFT
Çınar bisküvü	Gence kenti	Uluslararası standartta bisküvi üretilmektedir.	5	GANJA GANNADI
Ev güvenlik sistemleri	Baku kenti	Güvenlik kameraları ve temel güvenlik cihazları üretilmektedir	0,7	SUMAKS
Enerji Verimli LED Lambalar Üretim Tesisi	Gence kenti	Modern teknolojilerle donatılmış elektrik lambaları üretimine başlanılacaktır	12,7	Büllur electronics
Elektrikli Akü Üretim Tesisi	Gence kenti	Araçlar için akü üretilmektedir	9	AZPROMO
Çimento Elyaf Üretim Tesisi	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında çimentodan hazırlanan inşaat ürünleri üretilmektedir	100	SYNERGY GROUP
Alternatör Üretim Tesisi	Gence ve Sumgayıt kentleri	Proje kapsamında alternatör ürünleri üretilmektedir	25	AZPROMO
Soda Külü Üretim Tesisi	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında sodyum karbonat üretilmektedir	50	AZERSODA
Ev Kimyasalları Üretim Tesisi	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında ev kimyasalları için hammadde üretilmektedir	25	AZPROMO
Epoksit Yapıştırıcılar Üretim Tesisi	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında çeşitli yapıştırıcılar üretilmektedir	12,5	AZPROMO
PVC Üretim Tesisi	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında yüksek kaliteli PVC ürünleri üretilmektedir	80	AZPROMO
Ambalaj malzemeleri (LDPE, HDPE, EVOH, POP)	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında gıda ürünlerinde kullanılan ambalaj ürünleri üretilmektedir	35	AZPROMO
Bitüm Esaslı İzolasyon Malzemesi Üretim Tesisi	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında yüksek kaliteli bitüm ürünleri üretilmektedir	40	(SCIP)
Metanol-Propilen Oksit Üretim Tesisi	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında propilen oksit üretilmektedir	100	(SCIP)
Melamin Üretim Tesisi	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında melalinden alınacak laminat, ahşap levhalar üretilmektedir	160	(SCIP)
Lastik ve Kauçuk Üretim Tesisi	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında Azerbaycan 'ın ilk yerli lastiği üretilmektedir.	500	(SCIP)
Klor Üretim Tesisi	Sumgayıt kenti	Proje kapsamında içilebilir suda kullanılan sodyum klorür üretilmektedir	40	(SCIP)
Samukh Agro-Enerji Projesi	Samuk kenti	30 hektar alanda, 10 MW güneş enerjisi santrali , 50 MW güneş ısı ve enerji santrali 2 MW biyogaz tesisi ve tarımsal enerji konutunda 18 MW jeotermal tesisin kurulacaktır	150	AEDK

Kaynak: Catalogue of Investment Projects in Azerbaijan ,2017:23-54

Çizelge 4.37: 2017 yılı için Azerbaycan’da sanayi sektörüne yapılacak yatırımlar (devamı)

Projenin ismi	Yerleştiği bölge	Projenin detayı	Projenin maliyeti (milyon ABD doları)	Şirket ismi
pirallahlı rüzgar santrali	Çilov adası	Proje kapsamında rüzgar enerjisinden elektrik alınması ve Çilov adasına köprü çekilecektir.	800	AEDK
Siyezen güneş enerjisi santrali	Siyezen kenti	Proje kapsamında 30 MW güneş enerjisi santrali kurulacaktır.	60	AEDK
Rüzgar adası	Çilov adası	Proje kapsamında tüm Abşeron yarımadasına hizmet edecek devasa rüzgar enerjisi santrali kurulacaktır.	408,9	AEDK
Samuk Agroenerji kompleksi	Samuk kenti	20 MW güneş, 3 MW jeotermal ve 8 MW biyogaz kapasiteli elektrik santrali kurulacaktır.	165	AEDK
Hibrid Elektrik ve Termik Santrali	Siyezen kenti	Proje kapsamında Siyezen kentine hizmet edecek yenilenebilir enerjisi santrali kurulacaktır.	96,3	AEDK
Ag Naftalan	Mehdiabad kenti	Proje kapsamında Azerbaycan ’ın dünyaca ünlü Naftalan petrol çamurunun ambalajlanarak dünya piyasasına sürülecektir.	4	ABFARMA
Aşı Üretim Tesisi	Bakü kenti	Proje kapsamında Azerbaycan ’da kullanılan aşı ilaçları üretilecektir.	5	ANAS
Veterinerlik Antibiyotik Üretim Tesisi	Bakü kenti	Proje kapsamında hayvanlar için kullanılan ilaçların üretilecektir.	3,5	ANAS

Kaynak: Catalogue of Investment Projects in Azerbaijan, 2017:23-54

Yukarıdaki yatırım Çizelgelerine bakıldığı zaman 2017 yılında Azerbaycan ekonomisindeki sektörler toplam 3 milyar 340 milyon ABD doları yatırım yapılacağı görülmektedir. Yapılan yatırımların başında 2 milyar 895 milyon dolarla sanayi sektörü gelmektedir. 326 milyon ABD doları yatırımla hizmet sektörü ikinci ve 119 milyon ABD dolarıyla tarım sektörü üçüncü yerde gelmektedir. Yapılan yatırımların temel amacı ülkeye başka ülkelerden ithal edilen ürünlerin azaltılmasıdır ki, bu yatırım projelerinin çoğu Azerbaycan hükümeti tarafından teşvik edilmektedir.

5. SONUÇ

Günümüzde ülkeler birçok ekonomik zorluklarla karşı-karşıya kalmaktadır ki, bu zorluk ve problemlerin temelinde işsizlik, yetersiz teknoloji, altyapı sorunları gibi temel nedenlere dayanmaktadır. Bu tür ekonomik zorluklar daha çok gelişmekte olan ve ekonomide geçiş dönemi yaşayan ülkelerde göze çarpmaktadır. Bu problemlerin çözümü için en etkili çözümlerden birisi yabancı yatırımlardır. Yabancı yatırımların ülke ekonomisine birçok pozitif katkısı vardır ki, bu pozitif katkıların başında yabancı yatırımların gittiği ülkede üretimi artırması gelmektedir. Yatırıldığı ülkede üretimde bulunduğu zaman girdilerin birçoğunu bu ülkeden karşılayarak kendi işletmesinin yanında diğer işletmelerinde üretim hacmini artıran yabancı yatırımlar ülkedeki GSYİH 'ya büyük oranda katkı sağlamaktadır. Yabancı yatırımın yapıldığı ülkede kurulması için ilk olarak ülkeye döviz girdisi sağlayarak ödemeler bilançosuna pozitif etki katmaktadır ki, bu tür işletmeler büyüdüğü takdirde döviz kazandırıcı özelliği devam etmektedir. Yabancı yatırımların ülkede sermaye birikimini arttırarak ve yeni yatırımların yapılmasını sağlayarak işsizliğin azaltılmasını da pozitif olarak etkilemektedir. Diğer taraftan yabancı yatırımlar gittiği ülkedeki teknolojik yenilikler yaratarak verimliliği artırmakta, ülkedeki üretimin gelişmesi ve rekabeti için gereken ortamı yaratmaktadır.

Bu çalışmada incelenen Azerbaycan Cumhuriyeti 1991 senesinde bağımsızlığını kazandıktan sonra yukarıda belirtilen ekonomik kriz ve problemleri yaşayan bir ülke olmuştur. Bağımsızlığının ilk yıllarında daha önceler bütün Sovyet ülkeleri için mallar üreten fabrikalar üretimi durdurmuş, diğer Sovyet ülkeleriyle iletişim kesilmiş, ülkedeki temel gıda ürünlerinin bulunması bile zorlaşmıştır. Tüm bu ekonomik sorunların yanıdaysa diğer taraftan Azerbaycan 'ın özerk bölgesi olan Karabağ Ermeni militanları tarafından işgali ülkede savaşı başlatmış, ülke ekonomisinin tümü bu savaşın kazanılmasına yöneltilmiştir . Dört yıl süren savaşın sonundaysa Azerbaycan 'ın %20 toprağı işgal edilmiş, bir milyondan fazla kişi kendi topraklarından zorla göç ettirilmiştir ki, genel olarak Karabağ savaşı Azerbaycan ekonomisine 60 milyar dolar zarar vermiştir. Azerbaycan 'daki mevcut hükümetin

ekonomideki bu istikrarsızlık ve krizi durdurması için birçok reformlar yapması gerekmektedir. Azerbaycan hükümetinin ilk olarak ülkedeki temel ihtiyaçları gideren ekmek, su gibi ürünlerin talebini karşılaya bilecek işletmelerin faaliyetini temin etmek, bir milyondan fazla göçmeni konaklamasını sağlamak, hızla artan enflasyonu azaltmak, ülkenin birçok bölgelerinde çökmüş sosyal hizmetleri yeniden sağlamak gibi ekonomik sorunları çözmesi gerekmektedir. Devlet bütçesinin maaşları bile vermeye yetmediği bir ülkede bu sorunların çözülmesi zor görülmekte, ekonomideki negatif Çizelge her geçen gün daha da büyümekte, yoksulluk artmaktaydı. Daha bağımsızlığının ilk yıllarından görevde olmuş tüm hükümetler bu tür kriz Çizelgesunun durdurulması için ürettiği başlıca çözüm ülkenin sahip olduğu petrol ve doğal gaz yataklarına bir an önce yabancı sermayeyi çekmek ve elde edilen gelir sayesinde bu sancılı dönemleri atlatacak olmuştur. 1991 senesinden bu sektöre yabancı yatırımın yapılması için global petrol ve doğalgaz şirketleriyle yapılan görüşmelerin sonucunda 1994 yılının 20 Eylül 'ünde dünyanın en büyük on bir petrol şirketiyle tarihe "Asrın Anlaşması" gibi geçen anlaşmalar imzalanmış ve toplam olarak günümüze kadar sadece bu anlaşma sayesinde Azerbaycan petrol ve doğalgaz sektörüne 60 milyar ABD doları hacminde yatırım yapılmıştır. Bu anlaşmanın ardından petrol üretimini yeniden sağlayan Azerbaycan 'da 1995 senesinden başlayarak ekonominin tüm alanlarında pozitif veriler elde edilmeye başlanmıştır. 1994 senesinde 1629,3 milyon ABD doları olan GSYİH, 2000 yılında 5272,8 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Asrın anlaşması sayesinde her geçen gün petrol üretimi artan Azerbaycan 'da ekonominin tüm alanlarında büyük gelişmeler kaydedilmeye ve ülkenin sosyal sorunları giderilmeye başlamış, enflasyon tek haneli rakamlara indirilmiş, ekonomi hızla büyümeğe başlamıştır. 2001 yılında GSYİH 5707,7 milyon dolarken, 2014 yılında bu rakam 75234,7 milyon dolara yükselmiştir. Artan petrol gelirleri sayesinde dünyanın en hızlı şekilde büyüyen ekonomilerinden birine sahip Azerbaycan elde ettiği gelirler sayesinde ülkedeki Sovyet döneminden kalma altyapı tesislerini yenilemiş, göçmenlerin konut problemlerinin çözmüş, ordusunun güçlenmesine 20 milyar dolardan çok para harcamış, savaştan zarar gören yerleri yeniden inşa etmiş ve ülke için kilit role sahip birçok problemleri çözmüştür.

2014 yılından başlayarak petrol fiyatlarının keskin şekilde düşmesi ilk aylarda Azerbaycan ekonomisini ciddi şekilde etkilemese de 2015 yılından başlayarak ekonominin birçok alanlarında his edilmeğe başlamıştır. 2015 yılında bir avroya kadar

yükselen yerli para birimi manat ilk önce dolar karşısında % 33 daha sonraysa % 47.63 değer kaybetmiş, bu devalüasyondan etkilenen bankacılık sektöründe kriz başlamış, halkın gelirleri azalmış, GSYİH 2015 yılında 52996,8 milyon dolara 2016 yılındaysa 37843 milyon dolara kadar gerilemiştir. Ülkedeki yerli üretimin yeterli seviyede olmaması ve birçok mallar ithal edildiği için uzun müddet %3-%5 arasında olan enflasyon 2016 yılında %14 le başlamış ve %12 le kapatmış, 2017 yılındaysa %12,9 yükselmiştir. Tüm bu veriler gözden geçirildiği zaman ülke ekonomisinin daha çok petrol sektörü üzerinde kurulduğunun, bu sektördeki yabancı sermayenin mevcut olmasının ekonomiyi kısa sürede kalkındırdığını, petrol fiyatlarının düşmesiyle diğer sektörlerde de daralmaların başlamasının ve zamanında diğer sektörlerle yeteri kadar yabancı sermayenin yatırılarak bu sektörlerin geliştirilmediği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı Azerbaycan ekonomisinin tüm sektörlerindeki yabancı sermaye potansiyelini incelemek, bu sektörlerin yabancı yatırıma uygun olup olmadığını analiz etmek, doğru sektöre yapılacak yatırımların Azerbaycan ekonomisindeki pozitif etkileri hakkında bilgi vermek olmuştur. Çalışmada Azerbaycan 'ın her bir sektörünün verileri ayrı ayrı incelenmiştir.

İlk olarak ele alınan tarım sektörüne bakıldığı zaman Azerbaycan dünyanın en eski tarım kültürüne sahip olan ülkelerden olmakla ve bulundurduğu doğal coğrafi şartlarla tarım ürünlerinin çoğu bu topraklarda yetiştirile bildiği görülmüştür. Hükümetin imzaladığı gıda güvenliği programında da ülkedeki tarım ürünlerinin üretiminin artırılması ve ithalatın azaltılması hedef gösterilmesi de bu hedefe ulaşamaması çalışmada vurgulanmıştır. 2016 yılı ithalat verileri incelenerek ülkenin en çok ithal ettiği ürünlerin başında 95700 tonla buğday yer alması görülmüştür ki, Azerbaycan 'daki toprak koşulları buğdayın burada yetişmesi için uygun olduğu bildirilmiştir. Her geçen yıl bu alana hükümetin yaptığı büyük oranda sübvansiyonlar uygulayarak üretimin artırılmasıyla ithalatın düşürülmesi hedeflenen politika da çalışmada bildirilmiş ve bu hedefe ulaşılmasının günümüz şartlarında uzun zaman gerektirdiği, yabancı yatırımlar sayesinde bu sürenin azaltılmasının mümkün olması belirtilmiştir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak buğday üretiminde büyük bir yabancı yatırım potansiyelinin olduğu ve buğday üretimine yabancı yatırım yapacak işletmelerin kısa sürede büyük oranda kazanç elde edeceği fikri ortaya koyulmuştur.

Tarım sektöründe büyük miktarda ithal edilen ürünlerden bir başkasıysa meyve ve sebze olduğu, sadece 2016 yılında 158922 ton meyve ürünleri 236925 ton sebze

ürünleri ithal edildiği, ithal edilen meyve ve sebzelerin çoğunun Azerbaycan 'da yetişmesi mümkün olan meyve ve sebzeler olduğu çalışmada bildirilmiştir. Diğer bir taraftan 2017 yılı ihracat verilerine bakıldığında zamansa ihracatın bir önceki yıla göre keskin arttığı için ülkede üretilen meyve ve sebzelerin çoğunun ihraç edildiği de saptanmıştır. Ülkedeki toprak koşulları ve alanları bu meyvelerin yetiştirilerek ülkedeki iç talebi karşılaya bilecek seviyede olması, her geçen yıl artan iç ve dış talep bu alanında yabancı yatırım için potansiyelli ve kazançlı olduğu kanaatine gelinmiştir.

Azerbaycan 'da süt ürünlerinin de ithalatının büyük olduğu , 2016 yılında 34700 tonun ithal edildiği, her geçen gün büyüyen talebin tamamının ülkedeki doğal şartlarla karşılanmanın mümkün olduğu ve bu sektördeki büyük yatırım potansiyelinin mevcut olması, yapılacak yatırımın kısa sürede büyük talep karşılığında kar edeceği belirtilmiştir.

Daha çok şarap için hammadde şeklinde kullanılan üzümün de ithalatının büyük olduğu, bir zaman tüm Sovyet ülkelerindeki şarap fabrikaları için Azerbaycan 'ın üzüm ihraç ettiği, 2016 yılında 6733 ton üzüm miktarı ithal edildiği, bu sektörde büyük talep olduğu, yabancı yatırımcıların üzüm bağlarının salınmasına yatırım yaparak en az ülkenin ithal ettiği miktarda üzüm üretme ve gelir elde etmenin mümkün olması bildirilmiştir.

Çalışmada incelenen diğer bir tarım alanı olan fındıkçılığın Azerbaycan 'da geliştiği ve fındık ihracatına göre Azerbaycan 'ın dünyada üçüncü ülke olduğu, ülkede üretilen fındığın daha çok ihraç edildiği için ülkedeki talebin karşılanmasına göre diğer ülkelerden fındık ithal edildiği, 2016 yılı verilerinde 372 tona kadar fındığın ithalat olunduğu, bu ürüne yabancı ülkelere olan talebin büyük olduğu, ülke içinde ve ülke dışında fındık fiyatlarının pahalı olması araştırılmış, bu sektöründe yabancı yatırımcılar açısından uygun olduğu kanaatine gelinmiştir.

Azerbaycan halkı tarafından en çok tüketilen ürünlerden olan çay ithalatının da yüksek oranda olduğu, daha XIX yüzyıldan Astara ve Lenkeran bölgelerinde yüksek kalitede çay becerilmesine ve Azerbaycan çay üreten ülkeler listesinde olmasına rağmen hammaddeyi büyük oranda yabancı ülkelere ithal ettiği, yalnızca 2016 yılında 12610 ton çay ithal edildiği, bu talebin karşılanması için yabancı yatırımcıların yukarıda adı verilen bölgelere plantasyonlar ekmekle yüksek kalitede

ve büyük miktarda çay üretilme bilme imkanın ve bu sektörde de büyük yatırım potansiyeli olduğunun altı çizilmiştir.

Tüm dünyada günlük ihtiyaçlar sırasında yer alan hayvan etinin de büyük bir miktarı yabancı ülkelerden ithal edildiği, Azerbaycan 'da hayvancılığın gelişimi için her türlü doğal ve ekonomik şartların bulunmasına rağmen 2016 yılında 33591 ton hayvan etinin ithal edildiği, talebin her geçen gün daha da artması ve tüm bunların yabancı yatırımcılar açısından hayvancılık sektörünün potansiyelli olduğu bildirilmiştir. Daha öncelerinde kuş etini de büyük miktarda ithal edildiği bunun içinde Azerbaycan hükümetinin 2005- 2015 yılları arasında uyguladığı reformlar sayesinde kuş eti üreten fabrikalar kurulması ve günümüzde talebin çoğunu karşılayacak kapasiteye ulaşmasına rağmen, yumurtaya olan talebin büyük çoğunluğu ithalat yoluyla karşılanması, 2016 yılında 46133 ton yumurta ithal edildiği çalışmada belirtilerek yumurta üretiminin de yabancı yatırım potansiyelinin yüksek olduğu vurgulanmıştır.

Tarım sektöründe son olarak 2017 yılında Azerbaycan 'a toplam olarak 119 milyon dolar değerinde yatırım yapıldığı, bunun 5.4 milyon doları üzüm bağlarının salınmasına, 22 milyon doları meyve bağı salınmasına, 65.3 milyon dolar etlik hayvan yetiştiriciliğine, 8 milyon dolar fındık bahçelerinin salınmasına , 5,3 milyon dolarsa bitkisel ürünler hasat ve işleme tesisine yatırım yapılmıştır. Yapılan yatırımlar çalışmada yabancı yatırım potansiyeli yüksek olarak değerlendirilen alanlara yatırılması araştırmanın doğru yönden değerlendirilmesine bir daha kanıt niteliği taşımıştır.

Genellikle tarım sektörü Azerbaycan ekonomisi için en kilit sektörlerden biri olmaktadır. Ülkenin gıda güvenliğinin yanında birçok tarım ürünlerinin ülkede üretiminin mümkün olmasına karşın ithal edilmesi ve yerli yatırımcıların bu sektöre büyük miktarda finansman sağlayamaması, bu sektöre yabancı yatırımın çekilmesini şartlandırmaktadır. Yabancı yatırımın tarım sektörüne istenilen seviyede yatırım yaptığı takdirde ülkenin iç talebi karşılanarak ilk olarak ülke dışına dövizin çıkmasının karşısına geçilecek, artan üretimle ülkedeki tarım ürünlerinin fiyatları ucuzlayacak ve tarım büyük oranda istihdam sağladığından işsizlik azalacaktır. Yabancı yatırımın bu sektöre büyük oranda yatırımlar yapması için Azerbaycan hükümeti ilk olarak bu sektöre sübvansiyonları güçlendirmeli, birçok alternatif

teşvikler sunmalı ve tarım ürünlerinin yetiştirilmesi için altyapı tesislerini sağlamlaştırmalıdır.

Çalışmada ikinci olarak incelenen sektör olan hizmet sektörünün genel Çizelgesu incelenmiş, petrol gelirlerinin artması, siyasal istikrar, halkın artan gelirlerin bu sektöre hızlı yansması ve bu sektörün kısa sürede büyümesi ve Azerbaycan ekonomisi için önemi ele alınmıştır.

Hizmet sektöründe ilk olarak araştırılan lojistik ve taşımacılık sektörü olmuştur ki, Azerbaycan 'ın bu alan için uygun coğrafi konumunun olması, ülkenin tarihi ipek yolu üzerinde yer alması, Azerbaycan hükümetinin bu sektörün gelişmesi için yaptığı reformlar ve bu sektöre yapılan yabancı yatırımlar , bu yatırımların pozitif katkısı incelenmiş, 2010-2016 yılları arasında taşınan yüklerin hacminde büyük artışın olduğu, bu sektörde TRACECA, Bakü-Tiflis-Kars, Bakü Uluslararası Ticaret Limanı gibi mega projelerin hayata geçtiği, 2017 yılında yapılan taşımaların 2016 yılına oranla %1.8 arttığını ve Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı tarafından hazırlanan stratejik yol haritasında bu sektöre 2025 yılına kadar 2 milyar ABD doları yatırım yapılmasının planlanması gibi faktörler göz önünde bulundurularak bu sektörün yabancı yatırım potansiyelinin çok büyük ve kazançlı olduğu saptanmıştır.

Diğer bir hizmet sektörü kolu olan turizm için Azerbaycan 'ın sahip olduğu sekiz iklim tipi, istikrar, tarihi anıtları ve modernliği açısından turizm sektörü için tüm siyasi-ekonomik ve doğal şartların bulunduğu ,Azerbaycan 'ın son yıllardır ev sahipliği yaptığı uluslararası yarışmalar, manatın devalüasyonu sonucu ucuzlayan turizm fiyatları ve bu sektöre hükümetin yasal vize desteği gibi faktörlerin Azerbaycan 'a gelen turist sayısının her yıl bir önceki yıla oranla artmasına sebep olduğu bildirilmiştir . 2016 yılında Azerbaycan 'a gelen 20447,7 bin kişi turist sayısına karşılık turizm işletmelerinin sayısı 544, otellerin sayısı 536, günlük yerleştirme sayısının ise 38 bin olması tespit edilerek bu sektördeki talebin karşılayacak sayıda işletmelerin henüz olmadığı, turist sayısının her geçen gün bir önceki yıla göre arttığını ve bu alandaki işletmelerin sayısının az olmasının bu sektörde yabancı yatırım için büyük bir boşluk ve potansiyel olarak nitelendirilmiştir.

2000 yılından sonra Azerbaycan 'da ekonomik ve siyasi istikrarın hızla güçlenmeğe, halkın gelirleri artmağa başlamıştır. Hızla büyüyen ekonomi hizmet sektöründe de talebi durmadan artırmıştır. Bu yıllar arasında en büyük talebi inşaat sektörü

görmüştür. Başkent Bakü 'nün nüfusu 10 yıl gibi kısa sürede 1 milyondan 3 milyona kadar artmış ve konut sektörüne büyük talep yaratmıştır. Diğer bir taraftan Karabağ savaşının neticesinde zorla göçe maruz kalmış bir milyondan fazla insana yeni konutların inşası, Sovyet döneminden kalma kamu binalarının yenilenmesi bu sektöre olan talebi daha da artırmıştır. İnşaat sektöründeki artan talebe karşılık olarak hem yerli hem de yabancı yatırımcılar bu sektöre büyük yatırımlar yapmış ve büyük oranda kar elde etmişlerdir. Çalışmada yıllara göre inşaat sektörünün GSYİH'deki rolü incelenmiş ve 2011 yılından sonra bu sektörün GSYİH 'deki payının %10 'dan fazla olduğu, 2016 yılında 89 bin kişiye istihdam olanağı sağlayan inşaat sektörünün devlet tarafından desteklendiği ve teşvik edildiği bildirilmiş, Azerbaycan 'ın şehirlerini modernleştirilmesi, halkın konut talebinin karşılanması ve istihdama sağladığı katkı sayesinde Azerbaycan hükümeti tarafından hazırlanan İnşaatın Sektörünün Gelişimi için Stratejik Yol Haritası incelenmiş, bu programda 2020 yılına kadar bu sektöre 529 milyon ABD doları yatırımın yapılması ve on bine kadar inşaat işinin görülmesinin planlandığı hakkında bilgi verilerek tüm bunların bu sektördeki yabancı yatırım potansiyelini yükselttiğini ve bu sektöre yapılacak yatırımların umut vadeden olduğu bildirilmiştir

Azerbaycan ekonomisi için daha yeni bir kavram olan sigorta sektörü incelendiği zamansa ülkedeki sigorta piyasası, yabancı ve yerli sigorta işletmelerin sayısı, ülkedeki sigorta kanunu ve son dört yıldaki sigorta anlaşmaları sayısı ve sigorta ödemeleri analiz edilmiş , bu sektörde her geçen yıl bir önceki yıla göre talebin daha da arttığı gözlemlenmiştir. Ama tüm bu pozitif verilerin yanında , düşük aktifleştirme dereceleri ve büyümenin yerel banklara bağlı olması göz önünde bulundurularak bu sektöre yatırım yapacak yabancı yatırımcılar açısından bu yatırımların geleceğinin belirsiz olacağı kanaatine gelinmiştir. Bu sektöre yabancı yatırımın çekilmesi için birçok reformlar yapılmalıdır ki, bunun için ilk olarak toplumun sigortacılık bilincinin geliştirilmesi ve uluslararası deneyimden yararlanarak tarım , tıp gibi alanlarda daha çok gönüllü olarak tercih yapılan ve olası afet durumlardan sonra değil önceden başvurulmuş sektör haline gelmesi gibi yapısal reformlara gerek vardır.

Diğer incelenen bilgi ve iletişim sektöründe 2010-2016 yılları arasında ekonomik verileri ve işletmelerin gelirleri detaylı araştırılmış, bu sektördeki gelirlerin her yıl bir önceki yıla oranla daha da arttığı görülmüştür. 2017 yılının Ocak-Aralık dönemindeyse bilgi ve iletişim işletmeleri tarafından sunulan toplam 1014 milyon

ABD doları tutarında hizmetin % 72.5 'i nüfus tarafından tüketilmesi bu sektördeki talebin büyük olduğunu göstermiş ve bu alan için Azerbaycan 'da büyük oranda yabancı yatırım potansiyelinin olduğu vurgulanmıştır.

Hizmet sektöründe son olarak ele alınan bankacılık alanında 2014 yılından sonra bankaların sayısında ve hizmetlerinde azalmaların olduğu, bankacılık sektörünün aktiflerinin azaldığının ,toplam sermayenin düştüğünü, bankacılık sektörünün toplam olarak 2016 yılını genel olarak 981 milyon ABD doları zararla başa vurduğunun , yedi bankanın tamamı yıl zararla kapattığının altı çizilerek bu sektörün yabancı yatırım potansiyelinin düşük ve geleceğinin kaygı verici olduğu kanaatine gelinmiştir. Bu sektördeki yabancı yatırım potansiyelinin yükseltilmesi için öncelik bu sektördeki belirsizlik ve krizin aşılması olmalıdır ki, bunun için hükümet ilk olarak bankacılık sektöründe erozyona uğrayan güvenin alınacak önlemlerle en kısa zamanda yeniden tesisi, bu sektörde devlet denetiminin daha da artırılması ve devlet tarafından bu sektördeki risklere karşı erken uyarı sisteminin kurulması gibi yapıcı reformlar hayata geçirmelidir.

Hizmet sektöründe son olarak 2017 yılında yapılan yatırımlar incelenmiş, toplam olarak yapılan 326 milyon dolar yatırımların 1.1 milyon dolarının turizm sektörüne, 41 milyon dolarının bilgi ve iletişim sistemlerine kalan yatırımlarsa inşaat sektörüne yapıldığı araştırılmıştır. Yapılan yatırımların çalışmada yapılan analizlerle yabancı yatırım potansiyelinin yüksek olduğu saptanan sektörlere yapılması çalışmadaki analiz sonuçlarını desteklemiştir.

Azerbaycan 'da hizmet sektörüne yapılacak yabancı yatırımların artırılması için ilk olarak halkın gelirlerinin artması, güçlü bir ekonomik istikrarın ve sürdürülebilir kalkınmanın temin olunması, Azerbaycan ekonomisinin pozitif göstergelerinin daha çok kabartılması, teknolojik yenilenme gibi faktörler gerekmektedir ki, bunun için hükümet reformları ve regülasyonları daha da artırılmalı ve uygulanmalıdır.

Azerbaycan ekonomisinde en çok yabancı yatırımı çeken sanayi sektörünün de tarihi ve bu günü detaylı araştırılmış, yapılan yabancı yatırımlar ve gelecek yabancı yatırım potansiyeli analiz edilmiştir.

Sanayi sektöründe ilk araştırılan kimya sanayisi alanının Sovyetler döneminde geliştiği ve buraya büyük oranda yatırımlar yapıldığı, Sovyetlerin dağılmasından sonra bu tesislerin çoğunun özelleştirildiği ve üretimi durdurduğu bildirilmiştir.

Azerbaycan 'da kimya sanayisinde 2003-2015 yılları arasında 623 milyon dolar sermaye koyulduğunu ve birçok büyük fabrikaların inşa edildiği dikkate alınmış, tüm bunlara rağmen 2015 yılında 17 milyon dolara kadar olan ithalatın ve 2016 yılında 23 milyon dolara kadar yükseldiği tespit edilerek, bu alanda büyük üretim fırsatlarının olduğu ve kimya sanayisinde kilit role sahip petrol gibi hammaddenin Azerbaycan 'da mevcut olması göz önünde bulundurularak bu alanın yabancı yatırım potansiyelinin yüksek olduğu ve yapılacak her hangi bir yabancı yatırımın geleceğinin parlak olacağı bildirilmiştir.

Sanayi sektöründe ikinci olarak ele alınan sektör metalürji olmuştur ki, ilk olarak Azerbaycan 'daki metalürji madenleri araştırılmış ,bu sektöre 2003-2015 yılları arasında 2 milyar 499 milyon ABD doları yatırım yapılmasına rağmen 2015 yılında 107 milyon dolara kadar ürün ithal edilmesi bildirilmiştir. 2016 yılında ithalatın 93 milyon dolara düşmesine rağmen bu sektördeki ithalatın keskin olarak düşüşünün uzun yıllar alacağı ve metalürji yatakları göz önünde bulundurularak bu sektörde yabancı yatırım potansiyelinin yüksek olduğu belirtilmiştir.

Metalürji sektöründen sonra Azerbaycan 'da gıda sanayisi sektörünün tarihi ve bu günü detaylı bir şekilde araştırılmış, Azerbaycan 'da faaliyet gösteren gıda sanayi şirketleri hakkında bilgi verilmiştir. Hükümetin ithalatın azaltılması için birçok reformlar yapmasına rağmen 2015 yılında 3034621 bin dolar, 2016 yılında ise 373190 bin dolar ithalat yapıldığı dikkate alınarak bu sektörde büyük bir iç talebin olduğu vurgulanmıştır. Bu sektördeki ihrac rakamları da çalışmada detaylı olarak ele alınmış ve bu sektöre yatırım yapacak yabancı yatırımcıların ülkedeki iç talebi bir yandan karşılaması öte yandan ihracat yapabilmesi vurgulanmıştır.

Azerbaycan 'da en çok ithal edilen ürünlerden olan makine ve otomotiv sanayi ürünlerine talebin her geçen gün arttığının, bu ürünlerinin birçoğunun Azerbaycan 'da üretiminin mümkün olmasının, Azerbaycan hükümetinin açıkladığı gelecek devlet programları ve ihalelerinde bu ürünlere büyük miktarda talep olacağı belirtilmiş ve bu ürünlerin üretiminin yabancı yatırım açısından uygun , potansiyeli yüksek olduğu fikri ortaya koyulmuştur.

İnsanların en çok tükettiği ürünlerden olan tekstil sanayide ürünlerinde Azerbaycan 'daki durumu çalışmada ele alınmış, tekstil sanayinin ülkedeki durumu detaylı şekilde incelenmiş, bu sektörde daha çok hammadde ürünleri üretildiği ve nihai ürün

olarak üretilen tekstil ürünlerinin diğer ülkelerdeki tekstil ürünlerine kıyasla fiyat ve kalite konusunda çok gerisinde kaldığı, 2017 yılında üretimin bir önceki yıla göre %47 düşüşü görülse de , Azerbaycan hükümetinin ipek ve pamuk alanlarında hedefleri ve bu hedeflere ulaşılması için yapılan reformların bu sektördeki hammadde üretiminin büyük yatırım potansiyelinin olduğu analiz edilmiştir.

Sanayi sektöründe en son ele alınan sektör olan petrol ve doğalgaz sanayinin Azerbaycan 'da en çok yabancı yatırımı çeken sektör olması, tarihe Asrın Anlaşması, Bakü Tiflis Ceyhan, TANAP, TAP gibi mega projelerle ilgili alanlarda dünyadaki en büyük yabancı yatırımlara ev sahipliği yapması, Azerbaycan ekonomisinin gelişiminde en büyük paya sahip olduğu ve halen ülke ekonomisinin bel kemiği olarak nitelendirilmiştir. 2014 yılından sonra dünya piyasasında petrol ve doğal gaz fiyatlarının düşüşüyle gelecek perspektifini yitirmiş olması, diğer bir taraftan Azerbaycan hükümetinin petrol ve doğal gaz yataklarının işletilmesinde daha çok yerli şirketlere önem vermesi bu sektördeki yabancı yatırım potansiyelinin düşük olduğu fikrini ortaya koymuştur. Bu sektördeki yabancı yatırım potansiyelinin yükseltilmesi için Azerbaycan hükümeti tarafından yabancı yatırımın daha çok petrolden üretilen ürünlere yönelik işletmelere çekilmesi için teşvik projeleri hazırlanmalı ve bunun için birçok yasal, ekonomik reformlar yapılmalıdır.

Her bir sektörde olduğu gibi sanayi sektöründe de son olarak 2017 yılında yapılan yatırımlar incelenmiş ve gösterilen yılda bu sektöre toplam 2 milyar 895 milyon dolar yatırım yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan yatırımlar kimya, elektrik, makine ve gıda sanayi alanlarına yapılmıştır ki, bu alanların çalışmada yabancı yatırım potansiyeli yüksek olarak nitelendirilmiştir.

Azerbaycan 'da sanayi sektörüne yabancı yatırımın artırılması için ilk olarak Azerbaycan 'da çok sağlam altyapının inşası, gümrük vergi gibi yasal reformların yapılması ve sanayi alanlarında düşük ücretlendirme politikalarının daha da genişletilmesi gerekmektedir ki, bunun sayesinde Azerbaycan sanayisi hızla gelişecektir.

Çalışmada son olarak Azerbaycan için yeni bir kavram olan Yap-İşlet-Devret modelinin Azerbaycan 'daki perspektifleri ve potansiyeli incelenmiştir. 7 Aralık 2016 yılında yürürlüğe giren YİD hakkında kanunun detayları araştırılmış ve bu kanuna göre yabancı ve yerli yatırımcıların Azerbaycan Ekonomi Bakanlığına

direk veya ihale yoluyla başvurarak, onay aldıktan sonra işlemlere başlayarak, projenin tamamlanmasından sonra maksimum 49 yıl süresinde işletebilmesi bildirilmiştir. Çalışmada günümüzde Azerbaycan 'da birçok temel altyapı sorunlarının olduğu, bunların çözülmesi büyük oranda finansman gerektiğinden, bu finansmanı hükümetin sağlayarak ülkedeki altyapı sorunlarını çözmesi hükümet bütçesinin açığını artırmasının yanında, altyapı sorunlarının giderilmesini de geciktirmesi dikkate alınmıştır. Tüm bu sorunların ülke ekonomisinin gelişimini yavaşlattığını ve hayat koşullarını zorlaştırdığı, YİD projelerinin bu sorunların giderilmesi için hem hükümet hem de yatırımcılar için büyük fırsatlar sunduğu belirtilmiştir. Çalışmada ülkedeki bazı altyapı sorunlarının çözümü için örnekler verilmiştir. Verilen iki öneri ulaşım sektörüne aittir ki, günümüzde ulaşımın ülke için en başta giden sorunlardan olduğu, bu sorunların çözümü için verilen temel örneklerde yapılan temel hesaplamalar yatırım yapan her hangi yatırımcının 5-10 yıl gibi kısa sürede bu yatırıma koyulan sermayeni geri kazanacağı ve kalan yıllarıysa kara dönüştüre bileceği analiz edilmiştir. Tüm bunlar gibi Azerbaycan 'da yüzlerce projeler olması, yabancı yatırımcılar hükümetin sunduğu YİD imkanlarından yararlanarak bu yatırımları yapa ve kısa sürede büyük oranda kar elde edebilmesi ve genellikle YİD kavramının her ne kadar Azerbaycan ekonomisi yeni bir kavram olsa da yabancı yatırım için büyük potansiyele sahip olduğu belirlenmiştir.

KAYNAKLAR

- Abbasov, İ.** (2013). “*Azerbaycan ve Dünya Ölkelerinde Kend teserüffatı*”, Bakü
- Aktan,C.C.** (2004).“*Rekabet Gücü ve Türkiye*”, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayını:255.
- Alpar ,C.** (1977). “*Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*” , AİTİA Yayınları, Ankara.
- Altıntaş, M. Güvercin, D. Uğurlu, E.** (2008). “Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi , Ekonomik Yaklaşım”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Özel Sayı
- Aras, O. Süleymanov, E.** (2010). “*Azerbaycan İktisadiyyatı*”, Şerg-Qerb Yayınları, Bakü.
- Aras, O.** (2003). “*Azerbaycan Ekonomisi Makroekonomik ve Sektörel Analiz*”, Kafkasya Araştırmaları Merkezi Yayınları, Bakü
- Atakisyev, M.** (2004). “*Azerbaycanın Yeni Neft Siyaseti ve Yükselişi*”, Bakü.
- Azerbaycan Banklar Derneği** (2017). “*Bank Sektörü Trendleri*”, Bakü.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı,** (2015). *Agrar Senaye Üzre Arayış*, Bakü
- Azerbaycan Cumhuriyeti Tarım Bakanlığı,** (2017). *Kend Teserrüfatı Aylık Informasiya Bülleteni*:25
- Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi** (2016). “*Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaretinin Gümrük İstatistiği Bülteni 2016 yılının I çeyreğinde*”, Bakü
- Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi** (2017). “*Azerbaycan’ın İstatistik Göstergileri*”, Bakü.
- Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi** (2017). “*Sosyal,İktisadi İnkişaf*”, Bakü.
- Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Ansiklopedisi I cilt** (2004). *Lider Yayınları*, Bakü.
- Azerbaycan Milli Ansiklopedisi I cilt** (2009). “*Azerbaycan Milli Ansiklopedisi Elmi Merkezi Yayınları*”, Bakü.
- Azerbaycan Tarihi IV cilt** (2007). “*Azerbaycan Tarihi 7 ciltlik ,4-cü cilt*”, Elm Yayınları, Bakü.
- Azerbaycan Tarihi V cilt** (2008). “*Azerbaycan Tarihi 7 ciltlik,5-ci cilt*”, Elm Yayınları, Bakü.
- Azpromo.** (2015). “*Catalogue of investment projects in Azerbaijan*”, Azerbaijan Export and Investment Promotion Foundation.
- Azpromo.** (2015). “*Invest in Azerbaijan*”, Azerbaijan Export and Investment Promotion Foundation.
- Azpromo.** (2017). “*Azerbaijan Agriculture and Food Processing*”, Azerbaijan Export and Investment Promotion Foundation.
- Azpromo.** (2017). “*Azerbaijan Tourism and Hospitality*”, Azerbaijan Export and Investment Promotion Foundation.
- Azpromo.** (2017). “*Doing Business in Azerbaijan*”, Azerbaijan Export and Investment Promotion Foundation.

- Bilgili, F. Düzgün, R. Uğurlu, E.** (2007). “Ekonomik Büyüme, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yurtiçi Yatırımlar Arasındaki Etkileşim”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:23.
- Bulutoğlu, K.** (1980). “100 Soruda Türkiye’de Yabancı Sermaye”, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Candemir, A.** (2006). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler”, Yased Yayınları, İstanbul.
- Candemir, A.** (2009). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler”, Ege Akademik Bakış .
- Çapraz, İ. ve Demircioğlu, İ.** (2003). “Türkiye ’den Yurtdışına Doğrudan Sermaye Yatırımları ve Türk Yatırımcıları”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Azerbaycan** (2013). “Azerbaycan Ülke Bülteni”
- Eyvazov, E.** (2004). “Natonun Genişleme Politikası ve Azerbaycan”, Bakanlar Matbaacılık, İstanbul.
- Guliyev, S.** (2004). “Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan – ABD İlişkileri” Bakanlar Matbaacılık, İstanbul
- Kula, F.** (2003). “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Gözlemler”, Erciyes Üniversitesi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2.
- Lal Deepak.** (1975). “Appraising Foreign Investment in Devoloping Countries”, Heineman Press, London
- Lizondo, J. S.** (1995). “Foreign Direct Invsetment”, M.İ.T. Pres, Massachusetts
- Mehdiyev, R.** (2001). “Azerbaycan Respublikası 1991-2001”, Bakü
- Memmedov, S.** (1998) “Enflasyon ve Maliye Pazarı”, Seda Yayınları, Bakü.
- Mirbabayev, M.** (2008). “Azerbaycan Neftinin Gısa Tarihi”, Bakü.
- Norrby, E.** (2010). “Nobel Prizes and Life Sciences” The Royal Academy of Sciences, Sweden
- Parasız, İ.** (1999). “Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü”, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- PTT.** (2017). “PTTlife Süreli Yayın”, Sayı:13
- Pwc. Azerbaijan** (2016). “Doing Business and Investing in Azerbaijan”
- Saray, M.** (2011). “Doğrudan Yabancı Yatırımlar- İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği” *Maliye Dergisi*, Sayı:161.
- Seyidoğlu, H.** (2007). “Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama”, Güzem Can Yayınları, İstanbul.
- Süleymanov, N.** (2001). “ Azerbaycan ’ın İktisadi Tarihi”, Bakü

İnternet Kaynakları :

Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, (2017).

Adres: <http://www.economy.gov.az/index.php?lang=az>

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, (2017). Adres: <https://www.cbar.az>

Azerbaycan Cumhuriyeti Tarım Bakanlığı, (2017). Adres: <http://www.agro.gov.az>

Url-1<<http://www.aljazeera.com.tr/haber/azerbaycanda-ikinci-devaluasyon>>
(02.01.2017)

Url-2<http://www.azerbaijan.az/portal/Economy/General/generalInfo_01_a.html>
(04.01.2017)

Url-3<<http://www.bbak.az/index.php>>

Url-4<<http://www.jeopoliturk.com/HaberDetay/76/Baku-Tiflis-Kars-Kesintisiz-Demiryolu-Hatti-Projesi>>

Url-5<<http://www.turcomoney.com/azerbaycan-5-yilda-3-kat-zenginlesti.html>>
(04.01.2017)

Trans Adriatic Pipeline, (2017). Adres: <https://www.tap-ag.com>.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad	Altun Yasinli
Adres	Azerbaycan /Bakü
Doğum Yeri ve Yılı	04.05.1993 Nahcivan/ Azerbaycan
Medeni Durumu	Bekar
Ehliyet	B
E-mail	altunsektorel@gmail.com
Eğitim	(Nahcivan Devlet Universitesi 2010-2014 Bölüm: Uluslararası İlişkiler
İş deneyimi	Global Trading Company 2017 şubat – halen Meslek: Lojistik müdürü İstedad Eğitim Kursları 2015-2017 Meslek: Yabancı Diller bölüm başkanı
Diller	Azeri –iyi Türkçe –iyi İngilizce- orta Rusça –başlangıç Korece -başlangıç
Bilgisayar bilgisi	Windows Vista, Internet Explorer, Office (Word, Excel, Outlook)
İlgi alanları	Tarih, Ekonomi, Politika, Spor